

Over de lessen van de aanpak van de Van Wougroep en andere criminele jeugdgroepen

Schijnwerpers op de straat

Schijnwerpers op de straat

Over de lessen van de aanpak van de Van Wougroep en andere criminele jeugdgroepen

Timo Peeters
Teun van Dongen

Met medewerking van
Noël Koster

Utrecht, maart 2022

Inhoud

Samenvatting	5	4 De Van Wou-aanpak	35
Summary	11	4.1. De 'versterkte aanpak' van 2009	35
1 Introductie	17	4.2. De aanpak van 2010	39
1.1. De Van Wou-aanpak en de vergelijking met andere casussen	18	4.3. De Van Wou-aanpak in een breder perspectief	41
1.2. Hoofdvraag en onderzoeksvragen	20	5 De uitvoering	44
1.3. Onderzoeksmethode	20	5.1. De afstemming tussen hard en zacht	44
1.4. Leeswijzer	23	5.2. Eén lijn binnen het wijkteam en terugkoppeling vanuit het OM	47
2 Stoppen met criminaliteit	24	5.3. Oog voor de doelgroep?	48
2.1. Geweld en trauma	24	5.4. Coördinatie met Top600 en ZSM	48
2.2. Geringe opbrengsten en detentie	24	5.5. Een aanpak in de schijnwerpers	49
2.3. Volwassenwording	25	5.6. De uitvoering van de Van Wou-aanpak in een breder perspectief	50
2.4. De houding van de sociale omgeving	26	6 Een voormalig Van Woujongere aan het woord	53
2.5. Beleid	27	6.1. Khalid	53
2.6. Voorbehouden	28	6.2. Kat- en muisspel	53
2.7. Tot slot	29	6.3. Criminaliteit	54
3 De Van Wougroep	30	6.4. Onzekerheid	55
3.1. De affaire 'Bert en Marja'	30	6.5. Een nieuw leven	55
3.2. Criminaliteit	31	6.6. 'Ik sta er niet achter, maar wel dichtbij'	56
3.3. Groep en groepsleden	32	6.7. Een positief rolmodel	57
3.4. De Van Wougroep in een breder perspectief	33		

7	De resultaten van de aanpak	58
7.1.	De doelen	58
7.2.	Justitiële documentatie	60
7.3.	De erfenis	62
7.4.	De resultaten van de Van-Wou-aanpak in een breder perspectief	65
8	De lessen van de aanpak	67
8.1.	Eén aanpak, drie beelden	67
8.2.	Lessen	68
8.3.	Instrumentele lessen	68
8.4.	Grondgedachten	71
8.5.	Tot slot	74

Literatuur	75
------------	----

Bijlagen

1	Intensiveringspunten brief Asscher	80
2	Informatieoverzichten ‘versterkte’ aanpak Van Wougroep 2009	81
3	Doelen, subdoelen en acties Van Wou-aanpak 2010	84

Samenvatting

In dit onderzoek hebben we de integrale aanpak van de Van Wougroep uit de Amsterdamse Diamantbuurt bestudeerd. Daarnaast hebben we – om de keuzes die binnen de Van Wou-aanpak zijn gemaakt in een breder perspectief te kunnen plaatsen – gekeken naar twee andere integrale aanpakken van criminele jeugdgroepen, te weten de Utrechtse Kopstukkenaanpak en de Tilburgse aanpak Mate(n) van de straat. We deden dit met in het achterhoofd dat criminele jeugdgroepen een belangrijke kweekvijver zijn voor de georganiseerde misdaad. En met de verwachting dat ons onderzoek ten goede zou kunnen komen aan aanpakken van criminele jeugdgroepen in de toekomst.

Hoofdvraag en methode

De vraag die centraal heeft gestaan is:

Welke lessen volgen uit de toepassing in de afgelopen tien à vijftien jaar van integrale aanpakken van criminele jeugdgroepen, en in het bijzonder de aanpak van de Van Wougroep, en wat betekenen deze lessen voor de huidige en toekomstige aanpak?

Het onderzoek dat we hebben uitgevoerd is kwalitatief van aard. We hebben meerdere dataverzamelingsmethoden toegepast, die niet voor alle casussen gelijk waren. Voor de Van Woucasus spraken we met veertien respondenten, waarvan twaalf betrokken waren geweest bij de aanpak. Naast deze twaalf toenmalig betrokkenen spraken we ook met de huidige projectleider Jeugd & Veiligheid van Amsterdam-Zuid (waaronder ook de Diamantbuurt valt) en met Khalid, die ten tijde van de aanpak gerekend werd tot de criminele harde kern

van de Van Wougroep. Daarnaast konden we ook gebruik maken van justitiële documentatie, die inzicht gaf in de mate waarin de leden (nu ex-leden) van de Van Wougroep in aanraking zijn geweest met justitie. Tot slot hadden we de beschikking over beleidsdocumentatie, waaronder een aantal plannen van aanpak. Voor de overige twee casussen hielden we in totaal vijf interviews. Bij de bestudering van de Kopstukkenaanpak hadden we de beschikking over een aantal interne documenten en een evaluatie van de aanpak. Bij de Tilburgse aanpak konden we gebruik maken van een uitgebreide beschrijving van de aanpak die ons toegestuurd werd door een van de ontwikkelaars van Mate(n) van de straat. Naast deze methoden die in hun toepassing meer casus-specifiek waren, hebben we wetenschappelijke literatuur bestudeerd over de factoren die jongeren ertoe kunnen bewegen om het leven binnen de criminaliteit te verruilen voor een leven buiten de criminaliteit. In de afsluitende fase van het onderzoek hebben we een digitale expertsessie gehouden, waarin we een aantal experts hebben laten reflecteren op de belangrijkste conclusies uit ons onderzoek en de waarde ervan voor de huidige aanpak van criminele jeugdgroepen.

De Van Wou-aanpak en de andere twee aanpakken

De Van Wou-aanpak, die liep van 2009 tot 2013, kenmerkte zich, zeker vanaf 2010, door een sterk gedifferentieerd karakter. Centraal in de aanpak stond het onderscheid tussen de rode groep (gecategoriseerd als 'criminele harde kern'), de gele groep (gecategoriseerd als 'voornamelijk crimineel, deels overlastgevend') en de groene groep (gecategoriseerd als 'voornamelijk overlastgevend, beginnend crimineel'). Harde criteria voor deze indeling waren er niet. Het onderscheid berustte, om de woorden van de destijds plaatsvervangend districtchef van politiedistrict Zuid te gebruiken, "op een combinatie van nattevingerwerk, ervaring, het kijken naar de intensiteit en de frequentie van de delicten en hun gedrag." Voor de rode groep en een deel van de gele groep was het een kwestie van 'gevangenisdagen tellen'. In politiekringen

werden deze jongeren bestempeld als 'afgeschreven' en 'uitbehandeld'. Binnen het stadsdeel zag men geen rol meer voor zichzelf weggelegd in de aanpak ten aanzien van de jongeren van de rode groep. Eén van de vertegenwoordigers van het stadsdeel merkte daarbij op dat straathoekwerk als enige partij met een opdracht vanuit het stadsdeel wel contact hield met hen. Straathoekwerkers zelf gaven echter aan dat ze geacht werden het contact met de rode groep te verbreken en erkende hangplekken van deze groep te vermijden, een beeld dat in andere interviews werd bevestigd. 'Zorg op maat' was er met name voor de groene groep (en hun gezinnen), die veelal uit jonge jongens bestond die soms klusjes uitvoerden voor de oudere leden van de groep, maar waarvan betrokken partijen het gevoel hadden dat zij met de juiste aanpak te redden waren van een criminele loopbaan.

De Utrechtse Kopstukkenaanpak en het Tilburgse Mate(n) van de straat waren beide intensieve, gecoördineerde en integrale aanpakken die zich richtten op problematische jeugdgroepen, waaronder groepen die (relatief) veel en zware misdrijven pleegden. Er waren naast overeenkomsten met de Van Wou-aanpak ook belangrijke verschillen. In vergelijking met de Van Wou-aanpak valt bij de Kopstukkenaanpak, die liep van 2012 tot 2014, op dat deze inzette op straf- én zorgmaatregelen ten aanzien van criminele leiders. Dat was de kerngedachte van deze aanpak, waarbij detentie werd aangegrepen als een '*window of opportunity*' om criminele jongeren te bewegen richting een leven buiten de criminele jeugdgroep en/of de criminaliteit. De Tilburgse aanpak, die begon in 2013, volgde een aantal van dezelfde lijnen als de Van Wou-aanpak. De leden van een criminele jeugdgroep werden onderverdeeld in categorieën – groen, oranje, rood – die overeenkwamen met de categorieën binnen de Van Wou-aanpak. Tegelijkertijd was de Tilburgse aanpak minder rigoreus van aard. 'Rode' jongeren, van wie de invloed op de rest van de groep beperkt moest worden, werden 'gedoseerd' toegelaten tot groepsactiviteiten. Ook was de hoop dat deze jongeren te bereiken waren middels hulpverlening nog niet, of nog niet volledig, opgegeven.

De Van Wou-aanpak: Eén aanpak, drie beelden

Bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak overheersten drie beelden, die steun vonden in de verhalen van onze respondenten en/of in andere informatiebronnen zoals bijvoorbeeld interne documenten of justitiële documentatie. Een belangrijke aanleiding voor dit onderzoek lag in de vraag hoe het kon gebeuren dat de intensieve Van Wou-aanpak niet heeft kunnen voorkomen dat een deel van de Van Wougroep vandaag de dag actief is in de zware criminaliteit. Voor met name mensen van de politie en het stadsdeel die bij de Van Wou-aanpak betrokken waren, was dit echter geen vraag die betrekking had op de aanpak, omdat zij ervan overtuigd waren dat de criminele kopstukken al doorgegroeid waren naar de zware criminaliteit op het moment dat de Van Wougroep de status criminele jeugdgroep kreeg. Oftewel, zij zouden toen al niet meer te redden zijn geweest. Het eerste beeld dat zich aandiende, vertrekt vanuit deze wetenschap en betreft een no-nonsense aanpak die snel effect ressorteerde doordat kopstukken van de straat werden gehaald. Een succes op zichzelf, waarmee er tevens ruimte werd gecreëerd voor onder meer jongerenwerk en 'hulp op maat' voor jongeren die nog wel te behoeden waren voor een criminele carrière. In het tweede beeld dat ontstond bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak rijzen kritische vragen ten aanzien van de wijze waarop de vermeende leden van de Van Wougroep gecategoriseerd werden en de bedoelde en onbedoelde gevolgen hiervan. Hier zien we het beeld van een aanpak die door leek te slaan in het 'opbreken van de groep', zoals het hoofddoel van de aanpak in 2010 luidde; die er te gemakkelijk vanuit ging dat de gemeente geen rol meer had in de aanpak van een groep criminele jongeren. En er ook te gemakkelijk van uitging dat bepaalde jongeren crimineel waren. Het derde en laatste beeld dat naar voren kwam, was dat van een groepsaanpak onder druk, een aanpak die onder een publiek en politiek vergrootglas lag en zich had te verhouden tot andere trajecten en aanpakken die zich op criminele jongeren richtten. Dat deze soms botsende beelden naast elkaar kunnen bestaan, komt niet in de laatste plaats omdat ze op andere informatiebronnen steunden en grotendeels andere referentiepunten hadden.

Lessen

De lessen die we hebben getrokken in dit onderzoek vallen uiteen in twee soorten:

1. *Instrumentele lessen*. Dit type les vertelt ons iets over wat werkt of over de voorwaarden waaronder iets werkt (of heeft gewerkt in de door ons bestudeerde aanpakken).
2. *Grondgedachten*. Dit type les vraagt vormgevers van een aanpak, inclusief de uitvoerders daarvan, na te denken over de impact en de uitstraling van de aanpak en deze te bezien in het licht van de rechtsstaat (en al wat hieruit voort dient te vloeien), de bredere beleidskoers en de bredere sociale problematiek die ten grondslag ligt aan het ontstaan en volharden van criminele jeugdgroepen in lokale contexten.

Instrumentele lessen

Les 1: Er dient specifiek en zo vroeg mogelijk aandacht te zijn voor de afstemming en rolverdeling tussen partijen.

Veel van de uitdagingen en soms problemen binnen aanpakken doen zich voor omdat partijen niet op één lijn zitten. Dit is deels onoverkomelijk, maar tegelijkertijd zijn we ervan overtuigd dat problemen voor een gedeelte ondervangen kunnen worden door in een zo vroeg mogelijk stadium afspraken te maken over de afstemming en rolverdeling. De Van Wou-aanpak vormt in dit verband een geslaagd voorbeeld omdat lastige discussies naar de voorkant werden gehaald.

Les 2: Hulpverlening moet er zijn op het moment dat criminele jongeren hiervoor openstaan.

Hulpverlening die jongeren, die dreigen af te glijden, kan helpen de verleidingen van criminaliteit te weerstaan, moet altijd snel komen, aangezien criminaliteit, en crimineel geld in het verlengde hiervan, veelal voor het grijpen ligt. Dit heeft gevolgen voor de organisatie van de aanpak:

- *Contact*. De momenten waarop jongeren ontvankelijk zijn voor gedragsverandering kunnen kort kunnen zijn. Jongeren moeten op zo'n moment bij iemand terecht kunnen die ze kennen en vertrouwen en die datgene wat nodig is (en mogelijk is) om verandering te realiseren in gang kan zetten. Dit betekent ook dat het belangrijk is dat er eerstelijns werkers zijn die waar mogelijk contact hebben met deze jongeren.
- *Anticipatie*. Omdat het belangrijk is dat hulp direct geconcretiseerd kan worden als er een kentering komt, dient hier ook zoveel mogelijk op geanticipeerd te worden.
- *Doorzettingsmacht*. De snelheid waarmee hulpverlening op touw gezet kan worden, is ook afhankelijk van de mate waarin men in staat is om zaken voor elkaar te krijgen. Dit is extra van belang omdat hulp- en/of zorgverlening vaak draait om schaarse zaken.
- *Signaal*. Het is belangrijk te beseffen dat hulp aan vermeende criminele jongeren ook opgevat kan worden als een signaal dat misdaad loont en daarmee tot ontevredenheid kan leiden bij mensen die bijvoorbeeld te maken hebben met vergelijkbare sociale problemen of woonachtig zijn in de buurt van de criminele jeugdgroep. Dit laat boven alles het belang zien van een breder sociaal offensief als spoor naast een aanpak van een criminele jeugdgroep.

Les 3: Hulpverlening is maatwerk en komt daarmee nooit te laat of te vroeg.

Hulpverlening is maatwerk en hetzelfde geldt voor de toeleiding ernaar en voor andersoortige begeleiding van vermeende criminele jongeren. Dit wordt ook duidelijk in de Van Wou-aanpak, waar investeringen vanuit jongerenwerk in de wijze van omgang met LVB-jongeren en de herijking van de werkwijze van 'opvang en recreatie' naar 'activering en vorming' positief uitpakten. Wat hier ook aan bijdroeg, was het creëren van een veilige omgeving voor zowel de jongeren als de jongerenwerkers. Hoewel dit laatste bereikt werd door de rode groep buiten de deuren van het jongerencentrum te houden, sterken bovenstaande succesfactoren ons in het idee dat een aanpak er nooit op gericht moet zijn om criminele jongeren helemaal van de zachte kant (eerstelijns werkers) af te snijden, iets wat in de Van Wou-aanpak wel lijkt te zijn gebeurd. Juist omdat hulpverlening maatwerk is – en het daarmee altijd de vraag is of hulpverlening uit het verleden voldoende toegesneden was op de persoonlijke situatie en behoeften van de jongere – en omdat omstandigheden en mensen, en zeker ook jongeren, kunnen veranderen.

Les 4: Hoe rigoureuzer de consequenties van een indeling binnen een aanpak, des te belangrijker de indelingscriteria en de kwaliteit van de informatie over de leden van de criminele jeugdgroep die de indeling voedt.

Het verhaal van Khalid liet de enorme impact zien van de Van Wou-aanpak op de jongeren van de rode groep; en meer algemeen gesteld, de verstrekkende gevolgen die aanpakken, ook als deze niet resulteren in veroordelingen, kunnen hebben op de levens van de 'aangepakten'. Het is een bitter gegeven dat de indeling van Khalid in de rode groep een vergissing lijkt te zijn geweest. Daarnaast bleek uit de justitiële documentatie dat negen van de veertien jongeren van de rode groep, waaronder hoogstwaarschijnlijk Khalid, geen of in ieder geval geen noemenswaardig strafblad hadden ten tijde van de categorisering (voor acht van hen gold dat ze ook in 2021 geen strafblad hadden). Bovenstaande zaken zetten de aanname dat deze negen het stempel criminele harde kern

verdienden onder druk en zetten het uitgangspunt van de gemeente dat deze geen rol meer voor zichzelf zag weggelegd in de aanpak nog eens extra onder druk. En als zodanig plaatsen ze ook vraagtekens bij de vergaande gevolgen die de aanpak had voor in ieder geval dit deel van de rode groep. De les die we hieraan koppelen, heeft betrekking op de indelingscriteria. Hoe rigoureuzer de consequenties van een indeling binnen een aanpak, des te belangrijker de indelingscriteria en de kwaliteit van de informatie die deze indeling voedt. Dit betekent ons inziens dat er voor de indeling in de criminele harde kern van de Van Wougroep, die – en dit is belangrijk om te herhalen in dit verband – het stempel criminele jeugdgroep droeg, sprake had moeten zijn van een strafblad dat dit label kon dragen of in ieder geval van sterke vermoedens dat een jongere strafbare feiten pleegde die nog niet tot aanhouding hadden geleid. Het feit dat de meerderheid van de rode groep geen of geen noemenswaardig strafblad had ten tijde van de indeling en ook in 2021 geen strafblad had, lijkt er op te wijzen dat dit niet bij iedereen van de rode groep het geval was.

Les 5: Groepsaanpakken hebben zich te verhouden tot andere aanpakken en trajecten die zich richten op de criminele jongeren in kwestie en rechtstreeks van invloed kunnen zijn op de mate van regie die uitgeoefend kan worden. Tussen deze aanpakken en trajecten dient onderlinge afstemming plaats te vinden.

Een groot verschil met de huidige tijd en de beginperiode van de Van Wou-aanpak, is dat er steeds meer concurrentie is gekomen voor de groepsaanpak, met name door de komst van ZSM en de opmars van integrale persoonsgerichte aanpakken zoals de Top600 in Amsterdam. Dit kan, zoals bleek in zowel de Van Wou-aanpak als de Kopstukkenaanpak, rechtstreeks van invloed zijn op de mate waarin de groepsaanpak regie kan uitoefenen over de aanpak van de jongeren in kwestie. Het betekent dat er onderlinge afstemming dient plaats te vinden tussen de relevante aanpakken en trajecten, waarbij duidelijke afspraken gemaakt moeten worden en afspraken ook nageleefd moeten worden.

Les 6: Bij afschaling van groepsaanpakken moeten deze goed geborgd worden en wanneer problemen omtrent de criminele jeugdgroep zich weer voordoen, dient er beleidsmatige ruimte gecreëerd te kunnen worden om hier op in te kunnen spelen.

De aanpak van de Van Wougroep liep in 2013 af omdat relevante partijen van mening waren dat de doelen behaald waren. Recente ontwikkelingen in de Diamantbuurt laten zien dat het succes van gisteren niet per se het succes van morgen is. Meerdere respondenten merkten op dat de oude Van Wougroep voor een deel terug is in de buurt, waarbij ze de buurt weer zouden opeisen. Hoewel we er niet automatisch van kunnen uitgaan dat er criminele motieven zitten achter de hereniging in de buurt, geven diverse betrokkenen aan dat er niet goed genoeg is ingespeeld op de terugkeer van de groep. Hier worden meerdere redenen voor aangedragen. De gedeelde les die we hier uit halen, is dat aanpakken goed geborgd moeten worden en dat, wanneer problemen zich weer voordoen, er beleidsmatige ruimte gecreëerd moet kunnen worden om hier op in te spelen.

Grondgedachten

Les 1: Aanpakken kunnen diep ingrijpen op de levens van degenen die 'aangepakt' worden, dit brengt verantwoordelijkheden met zich mee voor de vormgevers van de aanpak.

Al eerder tekenden we de les op dat de indelingscriteria en de kwaliteit van de voor de indeling relevante informatie over de leden van de criminele jeugdgroep belangrijker worden naarmate de consequenties van een indeling groter worden. Hier ligt een fundamentele punt aan ten grondslag, namelijk dat beleidsmakers en uitvoerders zich bewust moeten zijn van de impact die een aanpak kan hebben op een jongere. De wetenschap dat het strafrecht diep kan ingrijpen op de meest fundamentele vrijheden van mensen komt met de verantwoordelijkheid dat er nagedacht wordt over de gevolgen voor degenen

op wie de aanpak zich richt. En in het verlengde hiervan, dat er terughoudendheid wordt betracht in het beperken van hun vrijheden, ook vanuit het idee dat iemand pas schuldig is als dit door een oordeel van de rechter is vast komen te staan. Een aantal vragen dringt zich op als we, het bovenstaande in ogenschouw genomen, naar de Van Wou-aanpak kijken. Hoe kan het zijn dat negen van de veertien jongeren van de rode lijst – de vermeende criminele harde kern van de groep – geen (noemenswaardig) strafblad hadden (hoeveel mensen als Khalid, die ten onrechte tot de criminele harde kern gerekend werden, zaten daar tussen)? Is er genoeg nagedacht over en rekening gehouden met de psychische en emotionele gevolgen van het constant in de gaten houden en op de huid zitten van jongeren? Is het inderdaad zo dat niemand Khalid kon vertellen waar hij zijn Top600-notering aan te danken had (zo ja, hoe verhoudt dit zich tot het in het bestuursrecht geldende rechtszekerheidsbeginsel en het motiveringsbeginsel)? Het feit dat deze vragen ook na ons onderzoek onbeantwoord blijven, doet in ieder geval vermoeden dat de gevolgen voor degenen op wie de aanpak zich richtte, of voor een deel daarvan, te gemakkelijk op de koop toe genomen werden. Hierbij dient wel vermeld te worden dat wat er binnen de Top600 gebeurde slechts indirect het gevolg was van de keuzes die gemaakt werden binnen de Van Wou-aanpak (als we ervan uitgaan dat de indeling die gemaakt werd binnen de Van Wou-aanpak aan de basis lag van de Top600-notering).

Les 2: Welke overheid willen we zijn?

Waar de nadruk in de vorige les lag op de verantwoordelijkheid van de overheid jegens vermeende criminele jongeren, verleggen we deze nu naar de bredere impact van de aanpak. De vraag die centraal staat, als we deze vanuit de vormgevers van de aanpak stellen, is: Welke overheid willen we zijn? Deze vraagt bestuurders en uitvoerders na te denken over de impact en de uitstraling van de aanpak en deze te bezien in het licht van de rechtsstaat (en al wat hieruit voort dient te vloeien), de bredere beleidskoers en de bredere sociale problematiek die ten grondslag ligt aan het ontstaan en volharden van criminele

jeugdgroepen in lokale contexten. Het gewicht dat aan deze taak toegekend moet worden is groot in een tijd die vraagt om emanciperend achterstandsbeleid en het verkleinen van de afstand tussen overheid en burger, en daarmee ook om een moreel geloofwaardige en betrouwbare overheid. We hebben ons in dit onderzoek niet gericht op hoe de bewoners van de Diamantbuurt de Van Wou-aanpak hebben ervaren. Wel werden hier uitspraken over gedaan door onder anderen de toenmalig wijkagent van de Diamantbuurt en jongerenwerkers, die blij gaven van een positieve impact van de aanpak op de buurt en haar bewoners. Tegelijkertijd laat een etnografische studie van Anouk de Koning zien dat veel jongeren met Marokkaanse wortels hun vraagtekens zetten bij de harde wijze waarop de vermeende criminele jongeren van de wijk zijn aangepakt (De Koning, 2016). Minstens even belangrijk is haar conclusie dat het boetebeleid, het hangverbod en het cameratoezicht de wijk zouden hebben veranderd in een "vijandige" (2015, p. 160) omgeving voor veel jongeren, en dan met name voor jongeren met Marokkaanse wortels. Het zijn geluiden die serieus genomen moeten worden, omdat ze wijzen op gevoelens van uitsluiting en stigmatisering, terwijl de situatie in wijken als de Diamantbuurt nadrukkelijk vraagt om inclusie.

Les 3: Partijen en professionals die bij een aanpak betrokken zijn, moeten zich bewust zijn van het krachtenveld waarbinnen een aanpak zich beweegt (en gaat bewegen) en oog hebben voor de verantwoordelijkheden, moeilijkheden en kansen die hieraan verbonden zijn.

De aanpak van de Van Wougroep lag onder een publiek en politiek vergrootglas, hetgeen voor extra verantwoordelijkheden en moeilijkheden zorgde voor de partijen en professionals die betrokken waren bij de aanpak. Tegelijkertijd leverde dit ook kansen op. Wat we hieruit meenemen, is dat het belangrijk is dat partijen en professionals die bij een aanpak betrokken zijn, zich bewust zijn van het krachtenveld waarbinnen de aanpak zich beweegt (en gaat bewegen) en oog hebben voor de gevolgen hiervan.

Tot slot

Bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak kwamen drie beelden boven drijven. Wat er gezien werd, was afhankelijk van hoe er gekeken werd en, vooral ook, van wie er keek of van welk type bron gebruik werd gemaakt. Hierin verscholen ligt misschien wel de grootste uitdaging van aanpakken van criminele jeugdgroepen, die ook raakt aan de lessen die we hebben getrokken. Aanpakken zijn op hun best wanneer ze de betrokken partijen in hun kracht zetten en tegelijkertijd recht doen aan de jongeren op wie de aanpak zich richt, de (mogelijke) benadeelden van een groep en de lokale maatschappelijke omstandigheden die maken dat een criminele jeugdgroep kan ontstaan en volharden. Dit was tien jaar geleden zo ten tijde van de Van Wou-aanpak en is nog steeds het geval, terwijl het belang van een passend antwoord op de problemen van stedelijke achterstandswijken en de hier klinkende lokroep van de zware criminaliteit alleen maar is toegenomen.

Summary

In this study, we have examined the integrated approach to the 'Van Wou group' from the Amsterdam Diamantbuurt. To put the choices made within the Van Wou approach into broader perspective, we also looked at two other integrated approaches to criminal youth groups, namely the Utrecht *Kopstukkenaanpak* and the Tilburg approach *Mate(n) van de straat*. We did this bearing in mind that criminal youth groups are an important breeding ground for organized crime and with the expectation that our research could benefit tackling criminal youth groups in the future.

Main question and method

The central question of this research is:

What lessons can we learn from the application of integrated approaches to criminal youth groups, and in particular the approach to the Van Wou group, in the past ten to fifteen years and what are implications of these lessons for current and future approaches?

The research we conducted is qualitative in nature. We applied multiple data collection methods, which differed among cases. For the Van Wou case, we spoke to fourteen respondents, twelve of whom had been involved in the Van Wou approach. In addition to these twelve, we also spoke with the current Youth & Security project leader of Amsterdam South (which also includes the Diamantbuurt) and with Khalid, who was considered part of the criminal core of the Van Wougroep at the time of the approach. In addition, we were also able to use judicial documentation, which provided insight into the extent

to which members (now ex-members) of the Van Wou group had come into contact with the law. Finally, we had access to policy documentation, including a number of plans of action. For the other two cases, we conducted a total of five interviews. With regard to the *Kopstukkenaanpak*, we had access to a number of internal documents and an evaluation of the approach. In the case of the Tilburg approach, we were able to use an extensive description of the approach that was sent to us by one of the developers of *Mate(n) van de Straat*. In the concluding phase of the research, we held a digital expert session during which a number of experts reflected on the main conclusions of our research and their value for the current approach to criminal youth groups.

The Van Wou approach and the other two approaches

The Van Wou approach, which ran from 2009 to 2013, was characterized, certainly from 2010, by a highly differentiated character. Central to the approach was the distinction between the red group (categorized as 'criminal core'), the yellow group (categorized as 'mainly criminal, partly nuisance') and the green group (categorized as 'mainly nuisance, novice criminal'). There were no hard criteria for this categorization. This categorization was based, to cite then-deputy district chief of the South police district, "on a combination of guesswork, experience, looking at the intensity and frequency of the offenses and their behavior." For the red group and part of the yellow group it was a matter of 'counting prison days'. In police circles, these youth were labeled as 'written off' and 'beyond recovery'. Within the district South people no longer saw a role for themselves in the approach towards the red group. One of the representatives of the district noted that outreach work (*straathoekwerk*) was the only party that was commissioned by the municipality that kept in touch with them. However, outreach workers themselves indicated that they were expected to cut off contact with the red group and avoid its known hangouts, a view that was confirmed in other interviews. 'Tailored care' was mainly

aimed at the green group (and their families), which often consisted of young boys who sometimes performed jobs for the older members of the group and of whom the involved parties felt they could still be saved from a criminal career with the right approach.

The Utrecht *Kopstukkenaanpak* and the Tilburg Mate(n) van de straat were both intensive, coordinated and integrated approaches that focused on problematic youth groups, including groups that committed (relatively) many and serious crimes. In addition to similarities with the Van Wou approach, there were also important differences. In comparison with the Van Wou approach, the *Kopstukkenaanpak*, which ran from 2012 to 2014, stood out for the fact that it not only focused on the punishment of criminal leaders but also on social assistance. Such was the core idea of the approach, whereby detention was used as a 'window of opportunity' to move criminal young people towards a life outside the criminal youth group and/or crime. The Tilburg approach, which started in 2013, followed many of the same lines as the Van Wou approach. The members of a criminal youth group were subdivided into categories – green, orange, red – that largely corresponded with the categories of the Van Wou approach. At the same time, the Tilburg approach was less rigorous in nature. The youth of the red group, whose influence on the rest of the group was to be limited, were allowed to participate in group activities in a 'dosed' way. Also, the hope that these youngsters could be reached through social assistance had not yet, or not completely, been given up.

The Van Wou approach: One approach, three images

When studying the Van Wou approach, three images dominated. An important reason for this study sprang from the question of how the intensive Van Wou approach did not prevent part of the Van Wou group from being active in serious crime today. According to the police and the district, however, this was not a question related to the approach, as they were convinced that the leaders already engaged in serious crime at the time that the Van Wou group was given

the status of criminal youth group. In other words, they were already believed to be beyond saving. The first image that emerged starts from this point of view and concerns a no-nonsense approach that quickly had an effect as it managed to take some of the criminal leaders off the street; a success in itself, which also created space for, among other things, youth work and 'tailored care' for young people who could still be protected from a criminal career. In the second image that emerged when studying the Van Wou approach, critical questions arise with regard to the way that alleged members of the Van Wou group were categorized and the intended and unintended consequences of this. Here we see the image of an approach that took the 'breaking up of the group' – the main aim of the approach in 2010 – too far; that too easily assumed the municipality no longer had a role in tackling a group of criminal youngsters. And one that too easily assumed certain youngsters were criminals. The third and final image that emerged was that of a group approach under pressure, an approach that was under a public and political magnifying glass and had to relate to other trajectories and approaches targeting young criminals. The fact that these sometimes conflicting images were able to coexist, is partly due to the fact that they relied on different sources of information and largely had different reference points.

Lessons

The lessons we learned in this research fall into two types:

1. *Instrumental lessons.* These lessons tell us what works, and under which conditions.
2. *Fundamental ideas.* This type of lesson requires the designers and implementers of an approach to think about the impact of the approach and to view it in the light of the rule of law (and everything that should result from it), the broader policy direction and the broader social issues underlying the emergence and persistence of criminal youth groups in local contexts.

Instrumental lessons

Lesson 1: The coordination and division of roles between the parties requires specific attention as early as possible.

Many of the challenges and sometimes problems within tackling arise because parties are not on the same page. This is partly insurmountable, but at the same time we are convinced that problems can partly be overcome by making agreements at the earliest possible stage about coordination and the division of roles.

Lesson 2: Assistance must be available when criminal youth is open to it.

Assistance that can help at risk youth to resist the temptations of crime must always come quickly, since crime, and criminal money by extension, is often within reach. This has consequences for the organization of the approach:

- *Contact.* The moments when young people are receptive to behavioral change can be brief. At such a moment, young people must be able to turn to someone they know and trust and who can initiate what is needed (within the range of what is possible) to realize change. This also means that it is important that there are frontline workers who have contact with these young people when such is possible.
- *Anticipation.* Because it is important that aid can be implemented when a change occurs, this should also be anticipated as much as possible.
- *Clout.* The speed with which assistance can be initiated also depends on the extent to which parties and professionals are able to get things done. This is especially important because assistance and/or care often revolves around scarce items.

- *Signal.* It is important to realize that social assistance to suspected criminal youths can also be interpreted as a signal that crime pays off and can therefore lead to dissatisfaction among people who, for example, deal with the similar social problems or live in the vicinity of the criminal youth group. Above all, this shows the importance of a broader social offensive as a side track to tackling a criminal youth group.

Lesson 3: Assistance is tailor-made and therefore never comes too early or too late.

Assistance is tailor-made and the same applies to the guidance towards it or other types of guidance of alleged criminal youngsters. This is also clear in the Van Wou approach, where investments from youth work in learning how to deal with MID youth and the recalibration of the working method from 'shelter and recreation' to 'activation and training' had a positive effect. What also contributed to this was the creation of a safe environment for both youth and youth workers. Although the latter was achieved by keeping the red group outside the doors of the youth center, the above success factors strengthen us in the idea that an approach should never be aimed at cutting off criminal youth completely from what is often called the soft side of an approach, something which seems to have happened in the Van Wou approach. Precisely because assistance is tailor-made – which means that it is always the question whether assistance from the past was sufficiently tailored to the personal situation and needs of the young person – and because circumstances and people, and certainly young people, can change.

Lesson 4: The more rigorous the consequences of a classification within an approach, the more important the classification criteria and the quality of the information about the members of the criminal youth group that feeds the classification become.

Khalid's story showed the enormous impact of the Van Wou approach on the young people of the red group; and more broadly, the far-reaching consequences an approach, even if not resulting in convictions, can have on the lives of the 'approached'. It is a bitter fact that Khalid's classification in the red group appears to have been a mistake. In addition, the judicial documentation showed that nine of the fourteen young people of the red group, most likely including Khalid, had no or at least no significant criminal record at the time of the categorization (eight of them also had no criminal record in 2021). This information puts pressure on the assumption that these nine deserved the label 'criminal core' and puts additional pressure on the municipality's assumption that it no longer saw a role for itself in the approach. And as such, this also questions the far-reaching consequences the approach had for at least this part of the red group. The lesson we link to this relates to the classification criteria. The more rigorous the consequences of a classification within an approach, the more important the classification criteria and the quality of the information that feeds this classification become. In our view, this means that for being classified as part of the criminal core of the Van Wougroep – which, and this is important to repeat in this context, bore the stamp of criminal youth group – there should have been a criminal record that could bear this label or at least strong suspicions that someone was committing crimes that had not yet led to an arrest. The fact that the majority of the red group had no or no significant criminal record at the time of the classification and also had no criminal record in 2021 seems to indicate that this was not the case for everyone in the red group.

Lesson 5: Group approaches have to relate to other approaches and trajectories that focus on the criminal juveniles in question and can directly influence the degree of control that can be exercised. There must be mutual coordination between these approaches and trajectories.

A big difference with the present time and the initial period of the Van Wou approach is that there is increasing competition for the group approach, in particular due to the arrival of ZSM and the advance of integrated person-oriented approaches such as the Top600 in Amsterdam. This can have a direct influence on the extent to which a group approach can exercise control over the approach of the young people in question, as was apparent in both the Van Wou approach and the *Kopstukkenaanpak*. This means that mutual coordination must take place between the relevant approaches and trajectories, whereby clear agreements must be made and agreements must be complied with.

Lesson 6: When scaling down group approaches, these must be properly safeguarded and when problems concerning a criminal youth group reoccur, it must be possible to create policy space in order to be able to respond to this.

The Van Wou group's approach ended in 2013 because relevant parties believed that the objectives had been achieved. Recent developments in the Diamantbuurt show that yesterday's success is not necessarily tomorrow's success. Several respondents noted that the old Van Wou group is partly back in the neighborhood, reclaiming the neighborhood as they did ten years before. Although we cannot automatically assume that there are criminal motives behind the reunification in the area, various parties involved indicated that the return of the group has not been adequately anticipated. Several reasons were given for this. The shared lesson that we derive from this is that approaches must be properly safeguarded and that, when problems arise again, it must be possible to create policy space to respond to them.

Fundamental ideas

Lesson 1: Approaches can deeply affect the lives of those who are 'approached', this entails responsibilities for the designers of the approach.

Earlier we highlighted the lesson that the classification criteria and the quality of the information relevant to the classification become more important as the consequences of a classification increase. This is based on a more fundamental point, namely that policy makers and implementers should be aware of the impact that an approach can have on a young person. The knowledge that criminal law can deeply affect people's most fundamental freedoms comes with a responsibility to think about the consequences for those targeted by the approach; and by extension, that restraint is exercised in restricting their freedoms, also based on the idea that someone is only guilty if this has been established by a judgment of the court. Considering the above, a number of questions arise when we look at the Van Wou approach. How is it possible that nine of the fourteen young people on the red list – the alleged criminal core of the group – had no (significant) criminal record (how many people like Khalid, who were wrongly counted as part of the criminal core, were among them)? Has enough thought been given to the psychological and emotional consequences of constantly watching and monitoring young people? Is it indeed true that no one could tell Khalid what the reasons were for his Top600 listing (if so, how does this relate to the principle of legal certainty and the principle of motivation in administrative law)? The fact that these questions remain unanswered even after our investigation suggests that the consequences for those targeted by the approach, or for some of them, were too easily accepted as part of the deal. Having said this, it should be noted that what happened within the Top600 was only indirectly the result of the choices made within the Van Wou approach (if we assume that the classification made within the Van Wou approach had an important say in the Top600 listing).

Lesson 2: What kind of government do we want to be?

While the emphasis in the previous lesson was on the responsibility of the government towards suspected criminal juveniles, we now shift this to the broader impact of the approach. The central question, if we ask this from the perspective of the parties and professionals involved in the approach, is: What kind of government do we want to be? This requires administrators and executives to think about the impact of the approach and to view this in the light of the rule of law (and everything that should ensue from it), the broader policy course and the broader social problems that allow criminal youth groups to emerge and persist in local contexts. The importance of this task cannot be overstated in a time that calls for emancipating policy for marginalized people and for reducing the distance between government and citizens, and therefore also for a morally credible and reliable government. In this study we did not focus on how residents of the Diamantbuurt experienced the Van Wou approach. Statements that were made about this by, among others, the then-neighborhood police officer of the Diamantbuurt and youth workers, provided evidence of a positive impact of the approach on the neighborhood and its residents. At the same time, an ethnographic study by Anouk de Koning shows that many youth from the Diamantbuurt with Moroccan roots question the harsh way in which the alleged criminal youth of the neighborhood have been dealt with (De Koning, 2016). Equally important is her conclusion that the tougher security policies – including camera surveillance, the policing of hanging around in groups and an emphasis on sanctioning – had turned the neighborhood into a "hostile" (2015, p. 160) environment for many young people, and especially those with Moroccan roots. These signals should be taken seriously, because they provide evidence of feelings of exclusion and stigmatization, while the situation in neighborhoods such as the Diamantbuurt emphatically calls for inclusion.

Lesson 3: Parties and professionals involved in an approach must be aware of the force field in which an approach operates (and will move) and must have an eye for the responsibilities, difficulties and opportunities associated with it.

The approach of the Van Wougroep was under a public and political magnifying glass, which created additional responsibilities and difficulties for the parties and professionals involved in the approach. At the same time, this also created opportunities. What we take from this is that it is important that parties and professionals involved in an approach are aware of the forces at play and of the consequences that stem from this.

In conclusion

When studying the Van Wou approach, three images emerged that could coexist, in part because they relied on different sources of information and largely had different reference points. Here we find perhaps the greatest challenge of tackling criminal youth groups, which also touches on the lessons we have learned. Different approaches are at their best when they empower the parties involved and at the same time do justice to the young people targeted by the approach, the (possible) victims of a group and the local social circumstances that allow a criminal youth group to arise and persevere. This was the case ten years ago at the time of the Van Wou approach and is still the case, while the importance of an appropriate response to the problems of urban deprived areas and the siren song of crime that is resounding here has only increased.

1 Introductie

Twee dingen vallen op aan de wijze waarop de jeugdcriminaliteit zich ontwikkeld heeft de afgelopen jaren. Allereerst daalt deze al twee decennia (Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021). De afgelopen tien jaar is de jeugdcriminaliteit zelfs met ruim de helft afgenomen. Ook het aantal jongeren dat in aanraking komt met justitie is fors afgenomen. Deze feiten zijn op zichzelf al noemenswaardig, maar zijn des te meer opvallend omdat de meerderheid van Nederland het gevoel heeft dat de jeugdcriminaliteit juist toeneemt (Kraak, 9 augustus 2021) – een sentiment dat ook terug te vinden is in (en aangezwengeld wordt door) schreeuwerige krantenkoppen over ontspoorde jongeren, en politici en bestuurders die zich van vergelijkbaar alarmerende boodschappen bedienen. Dat men zo is gaan denken, en Nederland is hier verre van alleen in, wordt wel de ‘veiligheidsparadox’ genoemd: de criminaliteit neemt af maar we maken ons steeds meer zorgen om het restje dat overblijft (Schuilenburg, 2019).

Dat hiermee niet alles gezegd is, wordt duidelijk als we naar het tweede feit kijken dat we hier willen uitlichten, namelijk dat jeugdcriminaliteit, hoewel in zijn geheel afgenomen, tegelijkertijd een excessiever karakter heeft gekregen in de afgelopen jaren (Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021). Zo is in het laatste decennia het aantal minderjarige verdachten van vuurwapenmisdriften duidelijk gestegen (Weijers, Ferwerda & Roks, 2021a). Ook zijn er steeds meer jongeren betrokken bij steekincidenten: tussen 2017 en 2019 is dit aantal meer dan verdubbeld (Van Hulzen, 20 maart 2020). Tot slot is in de afgelopen twee jaar het aantal minderjarigen en jongvolwassen dat verdacht wordt van (poging tot) doodslag fors toegenomen, met respectievelijk 50 en 38 procent (OM, 10 maart 2021).

Deze trends, die duiden op een zekere verharding van de jeugdcriminaliteit, mogen niet op een hoop gegoooid worden. In een recent artikel onderscheiden Weijers, Ferwerda & Roks (2021a) drie uiteenlopende fenomenen die een belangrijke rol lijken te spelen in deze ontwikkeling. De auteurs vragen allereerst aandacht voor een naar het lijkt groeiende groep jongeren die met een mes op zak lopen, omdat ze dit stoer vinden – al dan niet geïnspireerd door drillrap – en/of menen dit te moeten doen uit zelfbescherming. Dit heeft, zo lezen we, tot gevolg dat vechtpartijen makkelijker uit de hand lopen. Het tweede fenomeen dat Weijers et al. onderscheiden betreft een zeer kleine groep jonge, veelal jongvolwassen criminelen die doorgaans opgegroeid zijn in kansarme wijken van de grote steden en actief zijn in de georganiseerde (drugs)criminaliteit (zie ook Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021). Wat opvalt aan deze groep is niet alleen het grove geweld dat ze gebruiken, maar ook de calculerende, routinematige manier waarop ze dit inzetten. Dat zij tot dit punt gekomen zijn, zo vermoeden de auteurs, moet worden begrepen vanuit hun achtergrond in problematische jeugdgroepen en het “beginnend straatgeweld” (p. 18) dat hiermee gepaard gaat. Tussen deze twee volgens Weijers et al. totaal verschillende fenomenen hangt een ‘derde’ groep aan potentiële doorgroeiers die enerzijds “te groot [zijn] voor de wijkagent” en anderzijds “te klein [zijn] voor de recherche” (p. 20), wat maakt dat ze gemakkelijk onder de radar blijven. Zij dromen van een succesvolle criminele carrière, met het geld en de status die daarbij horen.

De drie bovenstaande fenomenen zijn stuk voor stuk zorgwekkend te noemen. Wat bijdraagt aan de zorgen omtrent de laatste twee groepen – die of al tot de georganiseerde misdaad behoren of hiernaar dreigen af te glijden – is het feit dat de georganiseerde misdaad in de afgelopen jaren een steeds grotere greep op het openbare leven in Nederland lijkt te krijgen. Ook hier valt het geweld waarvan men zich bedient weer op en dan met name het excessieve en demonstratieve karakter ervan (Peeters & Boutellier, 2020): van een afgehaakt

hoofd voor de deur van een shishalounge (in 2016) tot de moorden op de broer, de advocaat (Derk Wiersum) en de vertrouwenspersoon (Peter R. de Vries) van een kroongetuige in het omvangrijke liquidatieproces Marengo (in respectievelijk 2018, 2019 en 2021).

Deze ontwikkeling geeft extra urgentie aan de vraag hoe we jongeren eenmaal op het criminele pad weer kunnen laten stoppen met criminaliteit en vraagt om een terugblik op de wijze waarop de overheid en haar partners criminele doorgroei hebben proberen te voorkomen in de afgelopen jaren. Een belangrijk gegeven hierbij is dat doorgroeiers vaak al op de radar van politie en justitie staan vanwege hun aandeel in criminele jeugdgroepen (Ferwerda, Beke & Bervoets, 2013; Van Gestel & Verhoeven, 2017; Weijers, Ferwerda & Roks, 2021a; 2021b). Criminele jeugdgroepen, in andere woorden, zijn een belangrijke kweekvijver voor de georganiseerde misdaad en schurken hier soms al tegenaan of maken hier al deel van uit. Dit is een van de redenen dat Ivo Opstelten, in de hoedanigheid van Minister van Veiligheid en Justitie, in 2011 besloot om een speciaal actieprogramma in te stellen gericht op deze groepen, nadat in 2010 aan de hand van de shortlistmethodiek van Bureau Beke het aantal criminele jeugdgroepen in Nederland gemeten werd op 89.¹ Drie jaar later waren er, volgens diezelfde shortlistmethodiek, nog 46 criminele jeugdgroepen over. Het doel van dit rapport is om lessen te trekken uit een aantal aanpakken van criminele jeugdgroepen van de afgelopen vijftien jaar, met de verwachting dat het antwoord hierop ten goede zou kunnen komen aan aanpakken in de toekomst.

1 Daarnaast werden er 1154 hinderlijke en 284 overlastgevende jeugdgroepen geïdentificeerd.

1.1. De Van Wou-aanpak en de vergelijking met andere casussen

We hebben ervoor gekozen dit onderzoek specifiek te richten op de aanpak van de zogenaamde Van Wougroep in de Amsterdamse Diamantbuurt, die liep van 2009 tot en met 2013. We kunnen in alle redelijkheid stellen dat dit niet zomaar een criminele jeugdgroep was. In 2004 kreeg deze groep, die grotendeels bestond uit jongeren met Marokkaanse wortels, landelijke bekendheid, omdat deze verantwoordelijk werd gehouden voor het wegpesten van het echtpaar Bert en Marja², een affaire die breed uitgemeten werd in De Volkskrant (waarover later meer). Plotsklaps werd de Diamantbuurt hét symbool voor de problemen van witte Nederlanders in multiculturele stads-wijken, en ook het symbool van een machteloze overheid. Een hardnekkig beeld, zo blijkt onder andere uit de verschillende werkbezoeken die politici aflegden aan de Diamantbuurt in de jaren na de affaire en de gretigheid waarmee ze de affaire bleven gebruiken om hun politieke boodschap duidelijk te maken. Ook Mark Rutte voegde zich in deze traditie toen hij in de hoedanigheid van VVD-fractievoorzitter in een verkiezingsspotje uit 2009, vijf jaar na de Bert en Marja affaire, de volgende woorden sprak: "Neem de Diamantbuurt in Amsterdam. Wat je daar ziet is dat mensen worden weggetreiterd. Een groep van Marokkaanse jongeren, gewoon tuig dat bezig is het leven daar onleefbaar te maken, daar wordt niet tegen opgetreden. De politie wil wel, maar ze krijgen de steun niet van het stadsbestuur. Dit soort dingen zijn wij in Nederland normaal gaan vinden, en ik vind ze abnormaal."

2 Dit zijn pseudoniemen, de echte namen van het echtpaar zijn niet bekend gemaakt.

Ook in crimineel opzicht doken alarmerende berichten over de Van Wougroep op. In 2005 sprak criminoloog Henk Ferwerda, die van toenmalig burgermeester van Amsterdam Job Cohen de opdracht kreeg om een plan van aanpak voor de groep³ te schrijven, nog van een gemiddelde groep. "Geen gewone hanggroep, maar ook geen zwaar criminele groep. Als je op individueel niveau kijkt, heeft een aantal jongens wel het nodige op zijn kerfstok. Als groep geven ze overlast en een aantal moet je in persoonsgerichte strafrechtelijke trajecten zetten. Maar er zijn ook jongetjes die alleen meer zorg nodig hebben rond opvoedings- en schoolproblemen. Ik schrok er niet van" (in Zuithof, 2015; zie ook Ferwerda, 2005). In 2008 was de toon echter heel anders als de Amsterdamse politiecommissaris Leen Schaap voorspelt dat de Van Wougroep weleens "de nieuwe Holleeder" zou kunnen voortbrengen (Vugts, 11 mei 2009). Er waren meer jeugdgroepen in Amsterdam, zo constateerde Schaap, maar een van dit kaliber waarschijnlijk niet (Vugts, 2015). Parool-journalist Paul Vugts, die veelvuldig over de groep schreef, leek eenzelfde mening toegedaan. In het boek *Doorgeschoten* uit 2014, over "de nietsontziende, vuurwapengevaarlijke generatie criminelen van nu" – om de ondertitel van het boek aan te halen – besteedde hij drie van de elf hoofdstukken aan de criminele jongeren van de Diamantbuurt. Ook Ferwerda schroomde in een recent rapport grote woorden niet als hij laat optekenen dat de Moccro Maffia "haar oorsprong [vindt] in een jeugdgroep die aan het begin van deze eeuw actief was in de Diamantbuurt in De Pijp in Amsterdam" (Ferwerda, Wolsink & Van Leiden, 2020, p. 36). In een artikel van onder andere zijn hand, *Te groot voor de wijkagent, te klein voor de recherche* (Weijers, Ferwerda & Roks, 2021b), wordt Omar el H. als casus behandeld en neergezet als een succesvolle doorgroeier.

Schaap pleitte voor een forse aanpak van de groep en die kwam er in 2009. Daarbij bleek zijn voorspelling, zoals de commentaren van Vugts en Ferwerda al doen vermoeden, niet uit de lucht gegrepen. Van een deel van de groep, die tegenwoordig door beleidsmakers niet meer als zodanig aangemerkt wordt,

wordt vermoed dat deze, ondanks de aanpak, vandaag de dag actief is in de zware criminaliteit. Ten minste twee van de voormalig leden zijn inmiddels doodgeschoten.

De vraag die zich bij het ministerie van Justitie en Veiligheid, in wiens opdracht we dit onderzoek uitvoerden, aandiende was: hoe is dit zo gekomen? Het is een belangrijke vraag die uitgebreid aan de orde zal komen, maar tegelijkertijd een vraag die zich beperkt tot één casus. De reikwijdte van ons onderzoek is echter groter, omdat we de aanpak in de Diamantbuurt vergelijken met twee andere aanpakken, te weten de Utrechtse Kopstukkenaanpak en de Tilburgse aanpak Mate(n) van de straat.

Deze twee andere casussen zijn geselecteerd op basis van aan de ene kant een aantal overeenkomsten tussen de aanpakken en aan de andere kant een aantal verschillen. Om met de overeenkomsten te beginnen: De Van Wou-aanpak, de Kopstukkenaanpak en Mate(n) van de straat waren allemaal intensieve, gecoördineerde en integrale pogingen om over een langere periode jeugdcriminaliteit in een bepaalde gemeente (of een deel ervan) terug te dringen. Ook richtten ze zich allemaal op groepen – of, in het geval van de Van Wou-aanpak, één enkele groep – die (relatief) veel en zware misdrijven pleegden.

Tegelijkertijd verschilden de aanpakken op belangrijke punten van elkaar, bijvoorbeeld ten aanzien van de starttijd en de looptijd van de aanpakken; de Van Wou-aanpak begon in 2009 en stopte in 2014; de Kopstukkenaanpak begon in 2012 en stopte in 2014; Mate(n) van de straat begon in 2013 en wordt nog steeds toegepast). Daarnaast waren er belangrijke verschillen in de doelen die binnen de door ons geselecteerde aanpakken werden gesteld en in de wijze waarop men deze beoogde te behalen. In hoofdstuk 4, waarin de verschillende aanpakken worden beschreven, komen de verschillen en overeenkomsten verder aan de orde.

3 Die op dat moment nog doorgaat voor Diamantgroep.

1.2. Hoofdvraag en onderzoeksvragen

We hebben ervoor gekozen om de Van Wou-aanpak centraal te zetten in ons onderzoek, omdat hier zogezegd alles uit de kast is gehaald qua inzet (capaciteit) en reikwijdte en deze tegelijkertijd veel van de krachten laat zien die op een aanpak kunnen inwerken. Ook lijkt de Van Wougroep veel zeggenschap te hebben voor het huidige misdaadlandschap vanwege de vermeende doorgroei van een aantal van de leden naar de georganiseerde misdaad. De bespreking van de andere aanpakken zal meer in dienst staan van de bespreking van de Van Wou-aanpak en ingezet worden om een aantal van de belangrijke keuzes die gemaakt zijn binnen de Van Wou-aanpak in een breder perspectief te plaatsen. De Utrechtse Kopstukkenaanpak, zoals de naam al doet vermoeden, richtte zich bijvoorbeeld alleen op de kopstukken van een groep (maximaal drie), waardoor de vergelijking met de aanpak van de Van Wougroep het best tot zijn recht komt ten aanzien van de wijze waarop er in deze laatste aanpak met de leiders van de groep omgegaan werd. Op deze manier dient deze studie een bredere vraag, die tevens hoofdvraag van dit onderzoek is:

Welke lessen volgen uit de toepassing in de afgelopen tien à vijftien jaar van integrale aanpakken van criminele jeugdgroepen, en in het bijzonder de aanpak van de Van Wougroep, en wat betekenen deze lessen voor de huidige en toekomstige aanpak?

Voordat we ingaan op de onderzoeksmethode die we hebben toegepast en de opzet van het onderhavige rapport, is het belangrijk kort stil te staan bij het begrip criminele jeugdgroepen. Lange tijd hebben onderzoekers in Nederland een onderscheid gemaakt tussen hinderlijke, overlastgevendende en criminele jeugdgroepen, aan de hand van de zogenaamde Beke-shortlistmethodiek. Hierbij stelden onderzoekers niet alleen dat criminele jeugdgroepen de zwaarste vergrijpen pleegden, maar ook dat deze jeugdgroepen in andere opzichten op elkaar leken. Zo zouden ze in een groter geografisch gebied actief zijn, veel drugs- en alcohol gebruiken, meer leden hebben en een grotere spreiding hebben qua leeftijd (Beke & Van Wijk, z.d.).

De realiteit is echter dat criminele jeugdgroepen op allerlei eigenschappen van elkaar verschillen. Sommige zijn groot, andere zijn klein; sommige zijn etnisch homogeen, andere zijn etnisch heterogeen; sommige hebben een herkenbare, vaststaande hiërarchie, bij andere zijn de gezagsverhoudingen en ook de groepssamenstelling heel fluïde; sommige zijn, bijvoorbeeld door familiebanden, verweven met de meer traditionele sociale omgeving van de leden, andere groepen staan helemaal los van de familiecontacten die de leden hebben, enzovoorts (Weerman, 2017). Het betekent ook dat daar waar beleidsmakers spreken over een groep, de groepsleden in kwestie dit heel anders kunnen zien. Gezien het feit dat we groepen in dit onderzoek vanuit de beleidskant bezien, volgen we groepen die in deze context als dusdanig bestempeld zijn.

1.3. Onderzoeksmethode

Het onderzoek dat we hebben uitgevoerd is kwalitatief van aard. We hebben meerdere dataverzamelmethode toegepast, die niet voor alle casussen gelijk waren. Centraal in het onderzoek staat de Van Wou-aanpak. Om deze reden is naar de bestudering van deze casus het meeste aandacht uitgegaan. Onderstaand bespreken we allereerst de wijze waarop we de Van Woucasus hebben onderzocht om dit vervolgens voor de andere casussen te doen. We eindigen met het bespreken van de aard en de opzet van de expertsessie die we hebben gehouden in de laatste fase van het onderzoek en het bespreken van de beperkingen van het onderzoek.

Van Wou-aanpak

Voor de Van Woucasus spraken we in totaal met veertien respondenten, verdeeld over twaalf interviews. Twaalf van deze respondenten waren betrokken geweest bij de aanpak. We spraken met drie leden van de politie, een officier van justitie, vijf 'jeugdprofessionals' (straatcoaches, straathoekwerkers, jongerenwerkers) en drie (voormalige) ambtenaren van de gemeente Amsterdam (Stadsdeel Zuid).

Naast deze twaalf spraken we ook met de huidige projectleider Jeugd & Veiligheid van Amsterdam-Zuid (waaronder ook de Diamantbuurt valt) en met Khalid⁴, die ten tijde van de aanpak gerekend werd tot de criminele harde kern van de Van Wougroep. Bij het eerste deel van dit gesprek sloot, voor ons onverwacht, een tweede persoon aan die tot diezelfde criminele harde kern gerekend werd, maar deze besloot zijn medewerking aan het onderzoek later terug te trekken (hij is niet meegerekend bij het aantal respondenten). Een respondent spraken we twee keer.

Zeven van de twaalf interviews, met in totaal acht respondenten, werden digitaal gehouden vanwege de situatie en de maatregelen rondom corona. Vier interviews, met in totaal zes respondenten, werden *face-to-face* gehouden. Dit konden we doen omdat de coronasituatie daar op dat moment ruimte toe bood. In één geval ontvingen wij een respondent op het Verwey-Jonker instituut. De overige fysieke interviews werden gehouden in de Diamantbuurt. Een interview hielden we telefonisch. Het betrof een tweede gesprek met iemand die we al eerder digitaal hadden gesproken.

Tot slot vermelden we dat we voor dit onderzoek ook een destijds in de aanpak belangrijke jongerenwerker hebben benaderd, die tegenwoordig niet meer in deze functie of beroepsgroep werkzaam is. Hij gaf aan niet mee willen werken aan het onderzoek, omdat hij er naar eigen zeggen “mentaal te ver vanaf” stond. Ook zei hij daarbij dat mensen niet graag over de Van Wougroep praten, waarbij hij leek te insinueren dat hier mogelijk gevaar aan verbonden was (of in ieder geval dat mensen dit zo zouden kunnen ervaren). Ook een aantal andere respondenten gaf aan dat ze liever niet met naam en/of exacte functie in het rapport wilde, soms omdat ze nog steeds in de Diamantbuurt werkzaam waren en bang waren dat bepaalde uitspraken – of simpelweg hun deelname aan het onderzoek – hun huidige werkzaamheden zouden kunnen bemoeilijken. Om deze reden hebben we ervoor gekozen om, in het geval van de straatcoaches,

straathoekwerkers, jongerenwerkers, te spreken over jeugdprofessionals of wanneer dit niet mogelijk was, bijvoorbeeld omdat het in de desbetreffende passage expliciet over één van de drie categorieën gaat, te spreken over ‘een’ straatcoach, ‘een’ jongerenwerker of ‘een’ straathoekwerker. Ook de drie respondenten die als vertegenwoordiger van het stadsdeel betrokken waren bij de Van Wou-aanpak worden niet genoemd bij de exacte functie die ze destijds hadden.

Naast de interviews, konden we in het geval van de Van Wougroep jongeren ook gebruik maken van justitiële documentatie, die we verkregen via de Justitiële Informatiedienst (Justid). Deze documentatie gaf ons inzicht in de mate waarin de leden (nu ex-leden) van deze groep in aanraking zijn geweest met justitie. Hierbij werden alle ‘actuele’ zaken, die nog niet geschoond waren, meegenomen. Het kon dus gaan om veroordelingen die uitgesproken werden voordat de door ons bestudeerde aanpak van start ging, maar ook om veroordelingen tijdens de aanpak of erna. We hebben daarbij besloten om alleen naar veroordelingen voor gepleegde misdrijven te kijken en niet naar overtredingen, omdat deze laatste normaalgesproken geen blijk geven van een criminele carrière en deze ook relatief snel geschoond worden. We hebben de justitiële documentatie per persoon aangeleverd gekregen, dit echter zonder de naam van deze persoon. Wel wisten we steeds tot welke beleidscategorie een bepaald persoon gerekend werd. Er waren drie smaken in dit verband: ‘rood’ (gecategoriseerd als ‘criminele harde kern’), ‘geel’ (gecategoriseerd als ‘voornamelijk crimineel, deels overlastgevend’) en ‘groen’ (gecategoriseerd als ‘voornamelijk overlastgevend, beginnend crimineel’). Deze onderverdeling zal later nog uitgebreid aan de orde komen. In twee gevallen (beide de rode groep) werden de gegevens wel aan een specifieke naam gekoppeld. Dit omdat het hier om personen ging waarvan we wisten dat ze doodgeschoten waren. Het niet beschikken over deze informatie zou een vertekend beeld hebben gegeven ten aanzien van de beleidscategorie waarbinnen ze vielen.

4 Gefingeerde naam.

Omdat deze beleidscategorieën een belangrijke stempel drukten op de aanpak en deels bepaalden hoe de afzonderlijke leden van de Van Wougroep door onder andere politie en gemeente tegemoet werden getreden, konden we op deze manier een beeld krijgen van zowel de keuzes die aan de voorkant werden gemaakt (met name de onderverdeling in de drie categorieën) als van de effecten en/of het succes van de Van Wou-aanpak en de verschillende keuzes die hierbinnen werden gemaakt. Hierbij moeten we wel benadrukken dat de justitiële documentatie slechts één versie van de waarheid gaf – iemand kan er immers in theorie een zeer actieve criminele carrière op na houden terwijl hij of zij nooit ergens voor veroordeeld is – die bovendien voor meerdere uitleggen vatbaar was. Dit laatste omdat de documentatie niks zegt over de redenen waarom mensen wel of geen delicten hebben gepleegd (en dus ook niet welke invloed de aanpak hierop heeft gehad).

Daarnaast is het belangrijk te vermelden dat we uitgegaan zijn van de lijst met 'leden' van de Van Wougroep, zoals deze door de verschillende partners opgetekend werd op 23 maart 2009, hetgeen ook de datum is dat de Van Wougroep in het registratiesysteem van de politie geclassificeerd werd als criminele groep. Het is de enige lijst die we tot onze beschikking hadden. Deze zelfde lijst, met dezelfde namen, komt terug in het plan van aanpak voor de Van Wougroep van 20 juli 2009, genaamd Balans in de Buurt. Tegelijkertijd geven respondenten aan dat er gedurende de aanpak nog personen bijgekomen zijn, met name in de groene groep, en dat personen van beleidscategorie verwisseld zijn. We hadden echter geen overzicht van de nieuwkomers en/of de verschillende fluctuaties.

Ook hebben we de zogenaamde *paarse groep*, of de monitorgroep, niet meegenomen in het verzoek om systeeminformatie. Het ging bij deze groep om zogenaamde 'uitstromers', die, op 23 maart 2009, voor langere tijd in de gevangenis zaten of waarvan men dacht dat ze gestopt waren met criminaliteit of om andere redenen niet meer bij de groep gesignaleerd werden. Omdat we geen volledige duidelijkheid hadden omtrent de reden waarom de mensen op de paarse lijst tot de uitstromers gerekend werden, hebben we ervoor gekozen

deze niet mee te nemen in ons verzoek om justitiële documentatie. Het betekent wel dat de systeeminformatie die we tot onze beschikking hadden ons geen zicht kon verschaffen op de volledige omvang van de gepleegde delicten van de Van Wougroep. Ondanks deze kanttekeningen, zijn we van mening dat de justitiële documentatie, in combinatie met andere databronnen, ons beter in staat stelde een algemeen beeld te vormen over zowel de groep als de aanpak.

Tot slot hadden we bij de bestudering van de Van Wou-aanpak ook de beschikking over beleidsdocumentatie, waaronder een aantal plannen van aanpak.

De Kopstukkenaanpak en Mate(n) van de straat

Voor de overige twee casussen hielden we in totaal vijf interviews. Om beter zicht te krijgen op de Utrechtse Kopstukkenaanpak spraken we tweemaal met de ketenmanager van wat ten tijde van de aanpak het veiligheidshuis heette, die de regie had over de Kopstukkenaanpak en ook tegenwoordig, in de hoedanigheid van dezelfde functie, de regie voert over een aanpak die veel weg heeft van de Kopstukkenaanpak. Ook spraken we met hoogleraar jeugdbescherming Ido Weijers over zijn longitudinale studie naar de levensloop van jonge veelplegers in de regio Utrecht, met daarin onder andere aandacht voor de Kopstukkenaanpak. Voor de Tilburgse aanpak spraken we met één van de ontwikkelaars van de aanpak, die de aanpak in de beginjaren tevens coördineerde, alsook met de huidige procesbegeleider van de aanpak in Tilburg. Bij de bestudering van de Kopstukkenaanpak hadden we de beschikking over een aantal interne documenten en een evaluatie van de aanpak. Bij de bestudering van de Tilburgse aanpak konden we gebruik maken van een uitgebreide beschrijving van de aanpak die ons toegestuurd werd door een van de ontwikkelaars daarvan.

Overige dataverzamelmethode

Om richting te geven aan onze analyse van de casussen, hebben we (wetenschappelijke) literatuur bestudeerd over de manieren waarop *desistance* (het ophouden met criminaliteit) bij jongeren tot stand kan komen. In de afsluitende fase van het onderzoek hebben we een digitale expertsessie gehouden, waarin we een aantal experts hebben laten reflecteren op de belangrijkste conclusies uit ons onderzoek en de waarde ervan voor de huidige aanpak van criminele jeugdgroepen. Het ging om een groep van zeven experts. Zes van hen konden als betrekkelijke buitenstaanders naar de Van Wou-aanpak en de andere twee aanpakken kijken, omdat ze hier niet bij betrokken waren geweest. Het ging om twee mensen van de politie, twee van de gemeente Amsterdam, één lector van een hogeschool en één emeritus hoogleraar. Eén expert die deelnam aan de sessie was als voormalig ambtenaar van de gemeente Amsterdam betrokken geweest bij de Van Wou-aanpak. De raadpleging van deze experts verandert niets aan het feit dat de verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderhavige rapport, en voor de conclusies die hierin getrokken worden, volledig bij de auteurs ligt.

Beperkingen van het onderzoek

De Van Wou-aanpak zoals we deze bestudeerd hebben, liep van 2009 tot 2013. De Utrechtse Kopstukkenaanpak en de Tilburgse aanpak Mate(n) van de straat begonnen in respectievelijk 2012 en 2013. Het betekent dat we respondenten in veel gevallen vroegen naar ervaringen van al enige tijd geleden en daarmee afhankelijk waren van hun geheugen. Bij de Van Wou-aanpak hadden we het voordeel dat we de beschikking hadden over een aantal beleidsdocumenten, die ons toegezonden werden door betrokkenen. Hierbij zij vermeld dat de beleidsdocumentatie ten aanzien van de Van Wou-aanpak die we tot onze beschikking hadden niet compleet was. Daarnaast spraken we met relatief veel betrokkenen, waardoor we bepaalde uitspraken en/of beweringen die gedaan werden door de één, vaak konden controleren bij de ander (en vice versa).

Anderzijds betekende dit ook dat aan het licht kwam dat respondenten er soms verschillende ‘versies van de waarheid’ op na hielden, die niet altijd met elkaar in overeenstemming te brengen waren. Het onderzoek had daardoor soms een hoog reconstructiegehalte – wat is er wel en niet gebeurd binnen de Van Wou-aanpak? Daar waar respondenten op cruciale punten van mening verschilden over de aanpak (richting, inhoud en werkwijze), en waar beleidsdocumentatie geen uitsluitend gaf over de te volgen lijn, vermelden we het in de tekst. Tot slot kenden ook de systeeminformatie die we tot onze beschikking hadden belangrijke beperkingen. Deze hebben we besproken in de ‘methode-paragraaf’ van de Van Wou-aanpak.

1.4. Leeswijzer

De rapportage is als volgt opgebouwd. We starten met een literatuurstudie waarin we ingaan op de factoren die maken dat criminele jongeren de criminaliteit achter zich laten (hoofdstuk 2). Daaropvolgend, in hoofdstuk 3, geven we een duiding van de criminele jeugdgroepen waarop de door ons bestudeerde aanpakken zich richtten. Het is reeds gezegd, centraal in ons onderzoek staat de Van Woucasus, hetgeen betekent dat deze ook in de afzonderlijke hoofdstukken het geraamte zal vormen van waaruit het verhaal van de verschillende aanpakken verteld wordt. In hoofdstuk 4 beschrijven we de verschillende aanpakken zoals deze ‘op papier’ bedacht werden. In hoofdstuk 5 richten we ons op de uitvoering van de aanpakken en dan met name op de problemen en uitdagingen die zich voordeden. In hoofdstuk 6 laten we een vermeend ex-lid van de Van Wougroep zelf aan het woord over de Van Wou-aanpak. In hoofdstuk 7 kijken we naar de resultaten van de verschillende aanpakken. In hoofdstuk 8, en tevens het afsluitende hoofdstuk, beschrijven we de beelden die overheersten bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak en bespreken we de lessen. Wat zijn de succes- en faalfactoren van de verschillende aanpakken en hoe kunnen we deze vertalen naar de huidige criminele jeugdgroepen en aanpakken hieromtrent?

2 Stoppen met criminaliteit

Dit onderzoek draait om het trekken van lessen uit aanpakken van criminele jeugdgroepen, en dan met name de aanpak van de Van Wougroep. We beseffen dat dergelijke aanpakken beelden oproepen die samenvallen met wat we kunnen beschouwen als het optimale resultaat van een aanpak gericht op criminele jeugdgroepen, namelijk dat de leden van een groep ervoor kiezen te stoppen met criminaliteit, waardoor de criminele jeugdgroep ophoudt te bestaan. Het is niet alleen de uitkomst waar de samenleving het meest bij gebaat is, maar het is, in vergelijking met doorgaan, ook voor de jongeren de minst schadelijke optie (hoewel ook stoppen met criminaliteit gepaard kan gaan met risico's). Om richting te geven aan onze analyse van de casussen brengen we daarom in dit hoofdstuk in kaart op welke manieren volgens de literatuur *desistance*, de Engelse term voor het ophouden met criminaliteit, bij jongeren tot stand kan komen. Welke factoren kunnen maken dat criminele jongeren, soms geleidelijk, soms heel abrupt, de criminaliteit achter zich laten?

Auteurs van studies naar dit proces beklagen zich niet zelden over het feit dat er meer aandacht uitgaat naar waarom jongeren zich bij criminele jeugdgroepen aansluiten dan naar de motivaties en redenen om er weer uit te stappen. Hoe waar dit moge zijn, het laat onverlet dat er in de loop der jaren een aanzienlijk aantal studies is verricht naar waarom jongeren de criminaliteit achter zich laten. Zeker rond de gangs in de Verenigde Staten hebben veel onderzoekers zich ook over die kant van de zaak gebogen, met als gevolg dat we nu een vrij rijk beeld kunnen schetsen van wat jongeren in criminele jeugdgroepen beweegt om het rechte pad op te gaan. In de volgende paragrafen bespreken we de belangrijkste factoren, waarbij we ook putten uit meer algemene literatuur over *desistance* in relatie tot criminele carrières van jongeren.

2.1. Geweld en trauma

Een deel van de aantrekkingskracht van criminele jeugdgroepen zit hem in de aura van spanning, heroïek en masculiniteit die om dergelijke groepen heen hangt. Tegelijkertijd kan deze levensstijl jonge criminelen ook opbreken en doen bewegen naar een leven buiten de criminaliteit. Verschillende auteurs wijzen op gewelddadige incidenten, die ook traumatisch kunnen zijn, als 'trigger' voor criminele jongeren om hun lidmaatschap van de criminele jeugdgroep te heroverwegen. Het kan hierbij gaan om gewelddaden waarbij de leden zelf of hun naasten het slachtoffer worden (Berger et al., 2017; Bjørge, 2002; Decker & Pyrooz, 2010; Jacques & Wright 2008), maar ook om gewelddaden die ze zelf begaan. Ook het idee dat ze in het gebruik van geweld een grens zijn overgegaan, kan criminele jongeren aanzetten tot het stopzetten van hun criminele activiteiten (Decker & Lauritsen, 2002; Vigil, 1988). De jongeren kunnen het lidmaatschap van de groep dan simpelweg niet meer aan en kiezen ervoor om uit te treden. Melde et al. (2009) stellen dat pogingen om leden van criminele jeugdgroepen los te weken uit hun groepen de grootste kans van slagen hebben als ze worden ingezet kort nadat de bewuste leden slachtoffer van een geweldsmisdrijf zijn geworden.

2.2. Geringe opbrengsten en detentie

Waar we de vorige paragraaf zouden kunnen zien als het te hoog oplopen van de prijs van het lidmaatschap van een criminele jeugdgroep, kunnen we de motivatie om uit te treden ook zoeken aan de andere kant van deze afweging, namelijk bij de geringe opbrengsten: als het lidmaatschap van een criminele jeugdgroep niet langer brengt wat een lid ervan verwacht of gehoopt had, kan dat een reden zijn om uit te treden.

Soms voldoet het leven in een criminele jeugdgroep niet aan de romantische verwachtingen (Carson et al., 2013; Carson & Vecchio, 2015; Decker & Lauritsen, 2002; Pyrooz & Decker, 2011). Een van de functies van criminele jeugdgroepen kan zijn het beschermen van de leden tegen andere jeugdgroepen; groepsleden die het slachtoffer worden van het geweld van andere groepen, kunnen aan het nut van het lidmaatschap van de groep gaan twijfelen als deze hen geen bescherming biedt (Carson et al., 2013; Carson & Vecchio, 2015). Ook kan dit geweld zich binnen de groep afspelen. Criminele jeugdgroepen zijn voor de leden ook omgevingen waar ze broederschap en camaraderie kunnen ervaren. Ervaringen met geweld of verraad binnen de groep kunnen maken dat leden ervan overtuigd raken dat de criminele jeugdgroep niet de broederschap en saamhorigheid biedt die ze er zochten. Als een criminele jeugdgroep in deze opzichten tekort schiet, geven ze hun leden een reden om zich uit de groep terug te trekken (Anderson, 1999; Decker, Pyrooz & Moule, 2014; Hagedorn, 1994).

Ook een gevangenisstraf, of het herhaaldelijk in de gevangenis belanden, kan een te hoge prijs blijken voor een criminele levensstijl (Cusson & Pisonneault, 1986; Maguire & Bennett, 1982; Aresti et al., 2010; Ashkar & Kenny, 2008; Barry, 2005; Farrall & Calverley, 2006; Giordano et al., 2002). Weijers (2019) komt tot de conclusie dat bij criminele 'volharden', die geen enkele twijfel ervaren bij hun criminele loopbaan, een stevige strafrechtelijke sanctie op zijn plaats is, onder meer omdat hij ervan overtuigd is dat de sleutel tot het stoppen ligt bij het 'moe' maken van de volharder, het laten zien dat een criminele carrière geen perspectief biedt. 'Jonge veelplegers groeien eruit, tenzij ze slagen,' zoals de titel van een van zijn artikelen luidt (Weijers, 2015). Hiermee verankert hij, en met hem anderen, het stoppen met criminaliteit stevig in de rationele keuzetheorie, waarbij de criminele jongere constant de afweging maakt of criminaliteit nog loont of niet. Zolang dit het geval is, zal deze niet stoppen.

Anderen wijzen op detentie als een '*window of opportunity*', een verblijf in de gevangenis geeft de overheid en haar partners de kans om criminele jongeren vaardigheden aan te reiken voor een leven buiten de criminele jeugdgroep en criminaliteit (Ashkar & Kenny, 2008; Deuchar et al., 2016; Gadd & Farrall, 2004; Laub & Sampson, 2001; Maruna, 2001).

Hier tegenover staat, en dit mogen we niet onvermeld laten, een scala aan studies die wijzen op de negatieve consequenties van detentie voor criminele doorgroei. Een veelgehoord geluid is dat gedetineerden gemakkelijk criminele contacten kunnen opdoen die verdere criminaliteit in de hand kunnen werken (Servaas, Weerman & Fischer, 2021). Ook andere factoren die samenhangen met detentie – zoals labeling, langdurige verwijdering uit de samenleving, criminele statusverhoging – kunnen het risico op criminele doorgroei verhogen. Het is reden voor sommigen om de gevangenis te bestempelen als 'universiteit van de criminaliteit'. McAra en McVie (2010) stellen daarom dat de kans op doorgroei van criminele jongeren verkleind wordt wanneer er niet meteen naar strafrechtelijke middelen gegrepen wordt. In plaats daarvan dient er geprobeerd te worden om jeugdige criminelen buiten het officiële rechtssysteem om te corrigeren, bijvoorbeeld door het geven van waarschuwingen.

2.3. Volwassenwording

Voor veel criminele jongeren zijn de misdrijven die ze als minderjarige plegen slechts onderdeel van een fase die ze doormaken. Ze raken verward in criminele jeugdgroepen, maar ze laten deze groepen na verloop van tijd ook weer achter zich. Het feit dat jongeren bovenmatig criminaliteit plegen, komt tot uitdrukking in wat de *age-crime curve* genoemd worden, die criminologische zwaargewichten Hirschi & Gottfredson (1983) bestempelen als 'een van de harde feiten van de criminologie'. Volgens sommige auteurs heeft dat te maken met de geestelijke ontwikkeling die tieners en adolescentie criminelen doormaken. Ze worden volwassen, beginnen van hun fouten te leren, krijgen hun impulsen beter onder controle en gaan inzien dat ze baat hebben bij het maken

van plannen voor de lange termijn (Mizel & Abrams, 2018). Dit besef dat ze verantwoordelijk zijn voor hun eigen leven en dat ze hun lot in eigen hand moeten nemen, is voor criminele jongeren een belangrijke stap om tot stoppen te komen (Geenen, 2010; Lenkens et al., 2020). De studies van Geenen (2010) en Lenkens et al. (2020) wijzen verder uit dat de jongeren die zich losmaken van de criminaliteit zich hierbij ook optrekken aan leeftijdsgenoten die vergelijkbare ontwikkelingen doormaken.

Andere auteurs zoeken de verklaring voor het stoppen van criminele jongeren minder in de hoofden van de jongeren zelf, maar meer in de toenemende mate waarin ze, naarmate ze ouder worden, worden opgenomen in allerlei normale sociale verbanden. Verschillende auteurs stellen dat het huwelijk (Beaver et al., 2008) en, zeker voor jongere daders, relaties belangrijke factoren zijn in de beslissing om niet langer crimineel actief te zijn (Zdun & Scholl, 2013). In het verlengde daarvan wijst Helyar-Cardwell op het belang van het vaderschap, dat volgens haar criminele jonge mannen verantwoordelijkheid bijbrengt en hen aldus motiveert om te stoppen met het plegen van misdrijven (Helyar-Cardwell, 2012). Vermeldenswaardig is in dit verband de studie van Varriale (2008), die laat zien dat vrouwen eerst de criminele jeugdgroep verlaten en dan pas zwanger worden. Dit duidt op een verschil in de wijze van het ophouden met criminaliteit van mannen en vrouwen: bij mannen komt eerst het vaderschap en dan het stoppen; bij vrouwen gaat het andersom.

Webster et al. (2006) concluderen in hun onderzoek dat naast het ouderschap en stabiele relaties ook een baan criminele jongeren zover kan krijgen dat ze voor een leven buiten de criminaliteit kiezen. Decker & Lauritsen (2002), Esbensen et al. (2001) en Vigil (1988) zijn vergelijkbare opvattingen toegegaan. Zij wijzen meer in algemene zin op het belang van banden met instituties als facilitator binnen het stopproces. De grondgedachte achter deze studies is het klassieke criminologische inzicht dat bindingen met een sociale omgeving cruciaal zijn om mensen van criminaliteit te weerhouden. Doordat ze onderdeel uitmaken van deze sociale verbanden, gaan criminele jongeren de in die

verbanden geldende normen en waarden accepteren en krijgen ze belangen (bijvoorbeeld een baan of een gezin) die ze het beste kunnen dienen door die normen en waarden na te leven (Hirschi, 1969).

Deze perspectieven, die men zou kunnen aanduiden als geestelijke en sociale volwassenwording, zijn in verschillende studies samengebracht in meer overkoepelende concepten als rijping en sociaal kapitaal. Volgens Rocque et al. (2015) gaan zaken als het huwelijk en werk samen met een veranderend zelfbeeld en een toenemend verantwoordelijkheidsbesef. Deze zaken samen beschouwen zij als rijping, en ze stellen dat dit proces van invloed is op de beslissing van criminele jongeren om de criminaliteit achter zich te laten.

Het begrip 'sociaal kapitaal' verwijst minder naar de verbanden op zichzelf en legt meer nadruk op de mogelijkheden, verplichtingen, verwachtingen en normen die jongeren gaan internaliseren naarmate ze volwassener worden en nadrukkelijker onderdeel van sociale verbanden gaan uitmaken. Naarmate de jongeren (adolescenten) beter leren om dit soort sociaal kapitaal te verwerven en in te zetten, zullen ze het leven in de criminaliteit als minder aantrekkelijk gaan zien (Barry, 2010). Tegelijkertijd is het belangrijk te benadrukken dat sociaal kapitaal op zichzelf geen wonderdokter is: deze kan, zoals wanneer het een criminele jeugdgroep betreft, ook negatieve consequenties hebben (Portes, 1998).

2.4. De houding van de sociale omgeving

Zoals de vorige paragraaf heeft laten zien, kan de sociale omgeving een belangrijke rol spelen in het tot stand brengen van een leven zonder (of met minder) criminaliteit bij criminele jongeren. Om deze rol te kunnen spelen, is de houding van personen in de sociale omgeving van criminele jongeren bepalend. Het helpt namelijk als er mensen in de omgeving van de criminele jongeren zijn die hen aanmoedigen in hun pogingen om uit de groep te stappen of die duidelijk de wens uitspreken dat de jongere uit de groep stapt (Farrall

et al., 2014; Maruna, 2001; Maruna & LeBel, 2003; Vaughan, 2007). Ook kan de omgeving criminele jongeren de mogelijkheid geven om een nieuwe identiteit op te bouwen (Gormally, 2015). Dit kan op allerlei manieren, onder meer door vechtsporttrainingen aan te bieden; zo kunnen criminele jongeren een nieuwe identiteit opbouwen zonder concessies te doen aan hun masculiniteit (Deuchar et al., 2016). Ze kunnen zo zelfs hun pogingen om uit de groep te stappen, gaan opvatten als een strijd die ze moeten winnen. Opmerkelijk genoeg kan een holistisch spiritueel interventieprogramma eenzelfde effect hebben (Deuchar, 2020). Omgekeerd is het ook van belang dat de omgeving de jongere niet afstoot door hem of haar te stigmatiseren (Decker, Pyrooz, Sweeten et al., 2014; Decker & Lauritsen, 2002; Padilla, 1992; Pyrooz & Decker, 2011). Het idee dat ze niet welkom zijn in de samenleving buiten de criminele jeugdgroep is een van de zaken die criminele jongeren ervan weerhoudt om uit te treden. Als er geen vervangend sociaal netwerk is dat de plaats van de jeugdgroep kan innemen, of als criminele jongeren het idee hebben dat mensen buiten de criminele jeugdgroep niets met hen te maken willen hebben, is de kans op stoppen kleiner (Björger, 1999).

Helemaal eenduidig is de rol van de omgeving in het bewerkstelligen van stoppen met criminaliteit evenwel niet. Er zijn ook auteurs die wijzen op de risico's die uitgaan van betrokkenen die doorgaans worden gezien als belangrijke invloeden bij de totstandkoming van de beslissing van criminele jongeren om niet langer in de criminaliteit te leven. Martinez & Abrams (2013) zeggen op basis van hun review van studies over criminele jongeren in de VS dat de betrokkenheid van leeftijdsgenoten en ouders het stoppen van criminele jongeren juist in de weg kan staan. Leeftijdsgenoten kunnen jongeren terug de criminaliteit in trekken, terwijl ouders door te hooggespannen verwachtingen over het stoppen met criminaliteit van hun kinderen het criminele gedrag juist in stand kunnen houden (Martinez & Abrams, 2013). Een omgeving die uitnodigt tot stoppen met criminaliteit, als we bovenstaande lessen in ogenschouw nemen, is er dus een waarin de uittredende criminele jongere zich niet te zeer onder druk gezet voelt. Maar een omgeving die een leven zonder criminaliteit toelaat of zelfs aanmoedigt, is niet de enige belangrijke

omgevingsfactor. Het is daarnaast ook van belang dat de criminele jeugdgroep op afstand blijft; de grip op de ex-leden blijft dan beperkt (Bolden, 2013; Weijers, 2019). Opmerkelijk genoeg stellen Amerikaanse onderzoeken dat bendeleden die van school worden weggestuurd, minder banden met de bende overhouden dan degenen die op school blijven zitten. De school is voor hen de plaats waar de connecties tussen de bendeleden ontstaan en in stand blijven. Als die banden minder hecht worden, wat ook gebeurt als jongeren verhuizen naar wijken waar weinig bendeactiviteit plaatsvindt en als ze langer uit de bende weg zijn, neemt de kans op definitief stoppen toe (Pyrooz et al., 2014).

2.5. Beleid

Tot slot is er nog de invloed van overheidsbeleid gericht op het bewerkstelligen van het stoppen met criminaliteit. De onderzoeken op dit vlak gaan voor een groot deel over het effect van repressie en detentie, waarover we eerder kwamen te spreken. Verder gaan studies naar de aanpak van criminele jongeren vaak over belangrijke uitgangspunten die de betrokken partijen moeten respecteren bij het uitvoeren van beleid gericht op criminele jongeren. Of over de factoren waarop een interventie of een aanpak zich zou moeten richten. Zo stelt het Good Lives Model bijvoorbeeld dat interventies zich niet alleen op risicofactoren zouden moeten richten, "maar ook op het versterken van de vaardigheden van de delinquent om persoonlijk relevante levensbehoeften te vervullen, die het welzijn en de kwaliteit van leven verbeteren" (Serie, Pleysier, Put & De Ruiter, 2020; zie ook Ward & Fortune, 2013). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de persoonlijke betrokkenheid van eerstelijns werkers bij de jongeren van belang is, evenals het personaliseren van de aanpak en het tonen van oprechte aandacht voor de jongeren (Geenen, 2010). Ook moet de aanpak gebruikmaken van de inzet van meerdere betrokken organisaties en personen, elk met hun eigen kennis, relaties en expertise. Scholen, familieleden, vrienden, zorginstellingen, de politie en het OM moeten allemaal een rol spelen om de aanpak van criminele jongeren kans van slagen te geven; het belang van een integrale aanpak wordt breed onderkend (Burik et al., 2013; Chatterjee, 2006; Grinsven & Verwest, 2017).

Uit het bovenstaande valt onder andere te destilleren dat het niet alleen belangrijk is om meer duidelijkheid te krijgen over 'wat werkt' (en in welke omstandigheden), maar ook over 'wie werkt' (Denkers & De Jong, 2020) en vervolgens over 'hoe werkt het'. Gezien de vaak grote aantallen betrokken actoren bij integrale aanpakken is het bijvoorbeeld belangrijk dat iedereen vanuit een gedeelde visie werkt, informatie deelt en activiteiten coördineert met de andere belanghebbenden (Burik et al., 2013). Hierbij zij wel aangetekend dat van veel aanpakken en benaderingen de effectiviteit nog vastgesteld moet worden, in Nederland althans. Een evaluatie van een reeks aanpakken van criminele jeugdgroepen wees uit dat er voor veel van deze aanpakken aanwijzingen bestaan dat ze de gewenste effecten bereiken, maar ook dat de effectiviteit nog onderzocht moet worden (Burik et al., 2013).

Een belangrijke toevoeging, wat tegelijkertijd een vertrekpunt voor interventies genoemd zou kunnen worden, komt van Loeber & Farrington (2000), die in een studie naar 'chronische' delinquenten niet alleen tot de conclusie komen dat (overheids)interventies ertoe kunnen doen, maar ook dat deze nooit te vroeg of te laat komen – '*never too early, never too late*,' zoals hun mantra luidt. Het sluit aan bij de constatering dat gedragsverandering ook bij de meest hardnekkige criminelen mogelijk is. Dit laatste is, zo stellen Ezell & Cohen (2005) indachtig de uitspraak van Hirschi & Gottfredson over de age-crime curve, een van de 'harde feiten van de criminologie'.

2.6. Voorbehouden

Hoewel bovenstaande bevindingen een rijk beeld schetsen van de factoren die jongeren ertoe kunnen bewegen om het leven in de criminaliteit te verruilen voor een leven buiten de criminaliteit, is er ook reden om te betwijfelen of de effecten van deze factoren altijd zo sterk zijn. Een systematische review van studies over de factoren die bijdragen aan het besluit van criminele jongeren om met criminaliteit te stoppen, heeft laten zien dat de verschillende studies die een zekere mate van methodologische grondigheid hebben, weinig consistent

zijn in de uitkomsten (Basto-Pereira et al., 2015). De auteurs van de review menen dat er geen factoren zijn waarvan men kan aannemen dat er een grote kans is dat ze bijdragen aan het stoppen van criminele jongeren met criminaliteit. Wong et al. (2016) trekken een vergelijkbare conclusie meer specifiek voor strategieën om jongeren uit criminele jeugdgroepen los te weken. Zij stellen dat initiatieven om jongeren in bendes alternatieven aan te bieden niet effectief zijn. De delinquentie en het aantal arrestaties van de criminele jongeren gaan er volgens Wong et al. niet door omlaag. Volgens de auteurs doen deze initiatieven geen recht aan de grote verscheidenheid aan redenen die jongeren hebben om bij een criminele jeugdgroep aan te sluiten.

Ook mag men er niet zomaar van uitgaan dat de factoren die jongeren tot stoppen kunnen bewegen voor alle type delicten hetzelfde zijn. In een recent literatuuronderzoek laten Servaas, Weerman & Fischer (2021; zie ook Pappas & Dent, 2021) zien dat zowel risicofactoren als versterkende en beschermende factoren ten aanzien van criminaliteit verschillen per misdadadvorm (zich daarbij concentrerend op vier categorieën: veelvoorkomende 'traditionele' vormen van commune criminaliteit, jeugdcriminaliteit, cybercriminaliteit en georganiseerde criminaliteit). Het is alleen maar logisch dat dit ook gevolgen heeft voor het type aanpak dat hierop zou moeten volgen. En niet alleen het type criminaliteit heeft gevolgen voor wat werkt in een aanpak (en wat niet), maar ook het type criminele jongere, of beter gezegd, de individuele omstandigheden van de jongere in kwestie (zie bijvoorbeeld Mensink, Hill & Weijters, 2021). Als er problemen zijn die ten grondslag liggen aan crimineel gedrag, binnen welke leefgebieden doen deze zich voor en op welke manier? Maar ook, als we het Good Lives Model aanhouden, wat willen criminele jongeren in het leven?

2.7. Tot slot

De verzameling aan aangehaalde onderzoeken in dit hoofdstuk inzake het stoppen met criminaliteit van jongeren in criminele jeugdgroepen heeft geen harde conclusies opgeleverd over factoren die jongeren ertoe kunnen bewegen om het leven binnen de criminaliteit te verruilen voor een leven buiten de criminaliteit. Het is daarom extra belangrijk dat we bij de vraag 'wat werkt?' rekening houden met de specifieke omstandigheden van zowel een aanpak als van de groep(en) waarop deze zich richt, om vervolgens vanuit deze informatie aanknopingspunten te zoeken in de literatuur. Om deze reden geven we in dit onderzoek ruim baan aan de beschrijving van met name de Van Woucasus, te beginnen in het nu volgende hoofdstuk waarin de Van Wougroep centraal staat.

3 De Van Wougroep

Aanpakken van criminele jeugdgroepen, zo mogen we aannemen, worden niet in de laatste plaats bepaald door het probleem dat ze proberen op te lossen of te verzachten. Om de Van Wou-aanpak op waarde te kunnen schatten, is het dus van belang de criminele jeugdgroep waarop ze werd losgelaten goed te duiden. In dit hoofdstuk geven we hier gehoor aan door de ontwikkeling, de aard en het karakter van de Van Wougroep te bespreken en deze daarna in breder perspectief te plaatsen middels de bespreking van de criminele jeugdgroepen waarop de andere twee door ons bestudeerde aanpakken zich richtten. We merken daarbij op dat het stempel 'criminele jeugdgroepen' in alle gevallen is gegeven door beleidsmakers. Dit betekent dat de jongeren om wie het gaat hier heel anders tegenaan kunnen kijken. De beschrijving die we geven, en dit is onvermijdelijk gezien onze onderzoeksopzet, is dan ook voornamelijk een beschrijving die gevoed is vanuit de beleidskant, hoewel we in een later hoofdstuk iemand die tot de criminele harde kern van de Van Wougroep gerekend werd aan het woord laten.

3.1. De affaire 'Bert en Marja'

Dat er in de Amsterdamse Diamantbuurt problemen waren met een groep jongeren was al lang bekend toen de aanpak van de 'criminele' Van Wougroep begon in 2009. Met enige overdrijving kunnen we stellen dat heel Nederland al wist, of kon weten, van de aanhoudende overlast van een groep jongeren in de Diamantbuurt. In 2004 werd de buurt bekend als een van de probleembuurtten van Nederland door een langlopend item van journalist Willem Beusekamp in de Volkskrant over het hoogoplopende conflict tussen twee bewoners, Bert en Marja, en een groep lokale 'Marokkaanse' jongeren. Uiteindelijk vertrokken

Bert en Marja uit de Diamantbuurt, nadat onder andere hun ramen waren ingegooid en er een hakenkruis in hun auto was gekerfd (Algra, 17 december 2004). Zij kwamen daarmee symbool te staan voor de problemen van witte Nederlanders in multiculturele stadswijken. Dat Bert en Marja zelf ook niet helemaal vrijuit leken te gaan, kreeg minder aandacht in de pers. Zo gaf een buurtbewoner aan dat het stel herhaaldelijk 112 belde om te rapporteren over de jongeren zonder dat daar aanleiding voor was. Een andere buurtbewoner stelde dat Bert en Marja de jongeren zouden hebben gefotografeerd en gefilmd zonder daarbij om toestemming te vragen (De Koning & Aouaragh, 2013; Algra, 17 december 2004), iets dat werd herhaald in een gesprek dat we hadden met iemand die voorheen tot de criminele harde kern van de Van Wougroep gerekend werd.

De affaire Bert en Marja schonk Amsterdam "zijn eigen achterbuurt" (Logtenberg & Wiegman, 2010). Dat het misschien wel mee zou vallen in de Diamantbuurt was een moeilijk verkoopbare boodschap, zo merkte ook burgemeester Job Cohen, die naar aanleiding van de affaire aangaf dat de Diamantbuurt een heel gemiddelde wijk was en dat de problemen in Amsterdam-West veel groter waren. Het kwam hem op harde kritiek te staan, ook vanuit zijn eigen partij de PVDA, met name in de persoon van PVDA-deelraadslid Job van Amerongen, die tekeering tegen het stadsdeel en de politie vanwege de reactie op de affaire en de bredere problemen in de Diamantbuurt. Niet veel later bond Cohen in en gaf hij aan dat hij fouten had gemaakt. "Tegen het beeld van Bert en Marja die onder politiebegeleiding hun huis moeten verlaten," zo verklaren Logtenberg en Wiegman (2010) in een biografie van Cohen, "is weinig opgewassen." Dat dit het geval is, lijkt ook te maken te hebben met de Diamantbuurt zelf; een buurt die weliswaar relatief arm is en in 2004 vrijwel geheel bestaat uit sociale woningbouw, maar tegelijkertijd gevestigd is in hartje Amsterdam, in het chique Oud-Zuid, en bestaat uit karakteristieke Amsterdamse-schoolwoningen die veelzeggend 'arbeiderspaleizen' worden genoemd. Het lijkt de

inzet te verhogen in de Diamantbuurt. Toch kreeg Cohen ook bijval, eerst in de persoon van hoofdcommissaris Joop van Riessen, die van leer trok tegen Van Amerongen in het *Amsterdams Dagblad* – deze laatste zou de zaak hebben opgeklopt voor politiek gewin – en daarna ook van criminoloog Ferwerda die, zo zagen we al eerder, een zeer gemiddelde problematische jeugdgroep aantrof in de Diamantbuurt tijdens zijn onderzoek in 2005.

3.2. Criminaliteit

Een aantal jaar na de affaire Bert en Marja kreeg de berichtgeving over de groep probleemjongeren in de Diamantbuurt een meer criminele connotatie. Eerst toen politiecommissaris Leen Schaap in het kader van de drugszaak 'Mayenne' in het Parool liet optekenen dat Omar el H., die als een van de leiders van de Van Wougroep werd neergezet, "over een jaar of tien wel eens de nieuwe Willem Holleeder [zou] kunnen zijn als we nu niet fors ingrijpen" en niet veel later toen Omar el H. en een aantal anderen uit de Van Wougroep in diezelfde zaak veroordeeld werden voor lidmaatschap van een criminele organisatie. Het was volgens de plaatsvervangend districtchef die destijds tezamen met Schaap leiding gaf aan het politiedistrict Zuid waarbinnen de Diamantbuurt valt, de eerste keer dat een jeugdgroep in Amsterdam veroordeeld werd voor een dergelijk delict.⁵ Omar el H., dan 22 jaar oud, krijgt 24 maanden cel met twee maanden aftrek vanwege de reputatieschade die hij zei te hebben opgelopen door de opmerking van Schaap. Iets dat onderstreept werd door de officier van justitie die de zaak leidde, die vertelde dat de advocaat van Omar el H. in de tijd na de uitspraak steevast door journalisten werd gebeld wanneer er een liquidatie werd gepleegd in de Amsterdamse onderwereld met de vraag of Omar – als de nieuwe Holleeder – wist wie erachter zat. Volgens de toenmalig wijkagent van de Diamantbuurt leverde de 'Holleeder-uitspraak' Omar el H. vooral status op in de buurt als gevestigde crimineel.

Wat de politie op dat moment al wist was dat de leden van de Van Wougroep niet alleen actief waren in de drugshandel. De groep dankt zijn naam aan een op camera vastgelegde inbraak in een lokauto op de hoek van de Van Woustraat en de Carillonstraat die door de daders zo snel en professioneel uitgevoerd werd dat het nauwelijks te zien was op de beelden wat er gebeurde en door wie dit gedaan werd. Het was reden voor politie en justitie om verder op de groep in te zoomen, met uiteindelijk onder andere de drugszaak Mayenne tot gevolg (Brief 2 november 2010). Een aantal overvallen gepleegd door leden van de Van Wougroep buiten de politieregio Amsterdam-Amstelland leidde op 23 maart 2009 tot een classificatie van criminele groep in het RIJ (registratiesysteem van de politie) (Beleidsdocument 'Balans in de buurt' van 20 juli 2009).

Dat de criminaliteit en het geweld van de Van Wougroep niet alleen naar buiten was gericht, blijkt uit een zaak die in 2010 aan het licht kwam: het moment dat een jongen uit de Diamantbuurt, na jarenlang op extreem gewelddadige wijze afgeperst te zijn geweest door zijn overbuurjongen Abdelmajid el J. – die samen met zijn broertje tot de Van Wougroep werd gerekend – eindelijk naar de politie durfde te stappen (Vugts, 2015). Hij zou in eerste instantie kleding voor de broers hebben gestolen en andere criminele klusjes hebben opgeknapt, maar daarna vooral zijn gebruikt als financiële melkkoe, waarbij hij door Abdelmajid el J. steeds opgezadeld werd met fictieve schulden – omdat hij de broers op één of ander manier schade zou hebben berokkend – die hij dan terug moest betalen, maar vaak niet kon betalen. En daarmee, zo gaven rechters aan in de zaak die uit de aangifte voortvloeide, begon het "dreigen en opjagen", alsook de "mensonterende martelingen" waar Abdelmajid el J. uiteindelijk zeven jaar cel voor kreeg (Vugts, 2015). Hij zou zijn overbuurjongen onder andere verminkt hebben met een strijkijzer, mishandeld hebben met elektroshocks en deze onder bedreiging van een pistool hebben gedwongen tot het afslijpen van zijn eigen tanden aan een stoeprand. Inspiratie voor dit laatste voorval zou hij hebben gehaald uit de film *American History X*.

⁵ Deze informatie is afkomstig van brief van de plaatsvervangend districtchef aan burgemeester Van der Laan (2 november 2010). Deze is door ons ingezien. In het vervolg van dit rapport zal naar deze brief worden verwezen middels 'Brief 2 november 2010'.

3.3. Groep en groepsleden

Als we de criminele activiteiten van de Van Wougroep nader bekijken, levert dat niet alleen een verscheidenheid aan (type) delicten op waaraan groepsleden zich schuldig zouden hebben gemaakt, maar ook een versnipperde groepsstructuur ofwel een netwerkstructuur. De groep had niet één leider, zoals bij het in de beleidswereld tot de verbeelding sprekende piramidemodel, maar bij elk type delict kwamen weer andere leiders naar voren. Een straathoekwerker bestreed zelfs dat er sprake was van een groep. In gezamenlijkheid gepleegde criminaliteit en overlast door leden van de zogenaamde groep, zo gaf hij aan, ontstonden vaak op het moment, zonder dat het van te voren uitgedacht was, en waren afhankelijk van toevallige ontmoetingen. "Vandaag kom ik jou tegen en morgen ben ik met hem." Aan de zwaardere vormen van criminaliteit lagen volgens hem wel duidelijkere groepsstructuren ten grondslag. Een dergelijk beeld wordt ook geschetst in het plan van aanpak van de Van Wougroep voor de periode 2010-2011⁶, waarin gesproken wordt over de "vaak lossere verbanden tussen leden" en het feit dat "er niet direct sprake [is] van een vaste groep, locatie of bende."

Toch was er volgens beleidsmakers wel degelijk sprake van hiërarchie tussen de leden van de groep (en daarmee van een groep). In de beleidsaanpak, en we komen hier zo verder over te spreken, werd de groep, wiens vermeende leden allemaal mannelijk waren, opgedeeld in een topgroep of rode groep, een groep die bij aanvang van de aanpak – als we hiervoor 23 maart 2009 nemen, de datum dat de Van Wougroep geclassificeerd werd als criminele groep – bestond uit veertien jongeren die in de meeste gevallen vielen binnen de leeftijdscategorie 19 tot en met 22 jaar en de criminele harde kern van de groep zouden vormen⁷; een middengroep of gele groep, bestaande uit zeven-

tien jongeren van 16 tot en met 21 jaar die het stempel 'voornamelijk crimineel, deels overlastgevend' droegen; en een bodemgroep of een groene groep, een lijst van twaalf jongeren die gezien werden als 'voornamelijk overlastgevend, beginnend crimineel' (leeftijd 12 tot en met 16 jaar). De jongere generatie van met name de groene groep, zo lezen we in beleidsdocumentatie, werd "goed-dan wel kwaadschiks opgenomen, gebruikt of ingezet in en voor de activiteiten van de Van Wougroep" (Plan van aanpak 2010-2011). Er zou daarbij een grote aanzuigende werking uitgaan van de criminele status en getoonde materiële welstand door de criminele harde kern van de groep. Daarnaast zouden ook de families van een aantal groepsleden betrokken zijn geweest bij de organisatie van de groep. Toenmalig politiechef Schaap (in Vugts, 2015): "een verdachte dealde zijn drugs vanuit een auto die voor tweeduizend euro per maand werd geleased op naam van papa."

Naast de drie voornoemde groepen, waarop de aanpak zich concentreerde, was er ook een paarse groep of monitorgroep met zogenoemde uitstromers. Hieronder vielen (voormalig) groepsleden die voor een langere periode in de gevangenis zaten, zoals Omar el H. op de lijst die we tot onze beschikking hadden, maar ook jongeren waarvan men dacht dat deze gestopt waren met criminaliteit of die om andere redenen niet meer bij de groep gesignaleerd werden.

Uit beleidsdocumentatie blijkt dat er meer redenen waren voor beleidsmakers om van een groep te spreken. Groepsleden waren vaak te vinden, en vonden elkaar vaak, op een aantal gewezen locaties, zoals op het Smaragdplein, dat het hart vormt van de Diamantbuurt en door zijn vormgeving iets weg heeft van een burcht. Leden van de Van Wougroep hingen hier vaak rond en voetbalden in de voetbalkooi. Daarnaast was ook een aantal koffie- en broodjeszaken populair onder de jongeren van de Van Wougroep. De groepscontouren werden ook zichtbaar tijdens en rondom incidenten, waarin de groep "snel voltallig ter plaatse" was en zich manifesteerde "als één front tegen het gezag en de buurt" (Plan van aanpak 2010-2011).

6 De volledige titel van het beleidsdocument luidt: Plan van aanpak Van Woustraatgroep, Politie D4, Ketenunit Zuid, Stadsdeel Zuid, 2010 – 2011. In het vervolg van dit rapport zal middels 'Plan van aanpak 2010-2011' verwezen worden naar dit document.

7 Buiten deze leeftijdscategorie was er één jongen van 23 jaar en één van 25 jaar.

Ook zou er volgens beleidsmakers sprake zijn van een gedeelde afkeer ten aanzien van autoriteit en gezag: "Gezag op straat en in de buurt door anderen dan henzelf wordt niet of nauwelijks aanvaard. Mensen die leden van de groep berispen of aanspreken op hun gedrag, kunnen rekenen op intimidatie en soms bedreigingen of represailles" (Plan van aanpak 2010-2011). Daarnaast zou er volgens beleidsdocumentatie ook afkeer zijn van zowel de Joodse als de Nederlandse cultuur, alsook van homoseksuelen (Plan van aanpak 2010-2011).

Tot slot deelden de individuele leden van de Van Wougroep een aantal belangrijke sociaaleconomische en demografische kenmerken. Veel van de leden groeiden in armoede op. Ze waren veelal afkomstig uit grote gezinnen die klein behuisd waren en waar relatief vaak huiselijk geweld, psychiatrische problematiek en verslaving leek voor te komen. Het ging in veel gevallen om Marokkaans-Nederlandse gezinnen. Van 30 procent van de groep was bekend dat zij eerstelijns familie waren van elkaar. Leden van de Wougroep kampten relatief vaak met een licht verstandelijke beperking. Ook was bekend dat een flink aantal van de groepsleden gedragsproblemen kende. Daarnaast waren veel leden van de Van Wougroep zogenaamde voortijdige schoolverlaters, die geen startkwalificatie hadden gehaald en ook geen opleiding volgden. Deze combinatie van problematiek, zo wordt er geconcludeerd in een plan van aanpak (2010), "leidt ertoe dat ze weinig perspectief hebben op een reguliere positie in de samenleving en criminaliteit een lonender perspectief vormt."

3.4. De Van Wougroep in een breder perspectief

Er zijn twee manieren om hetgeen tot nu toe gezegd over de Van Wougroep te lezen. Als we ons laten meevoeren door de alarmerende berichten over de groep, lijken op crimineel gebied weinig jeugdgroepen te kunnen wedijveren met de Van Wougroep. 'Maar is dit niet wat we willen zien in de Van Wougroep?' zou een kritische lezer kunnen opmerken met daarbij in het achterhoofd de mogelijke overdrijving en eenzijdige berichtgeving in de affaire Bert en Marja. Is de reputatie van de buurt de groep niet vooruitgesneld? Voor beide stellingnames lijkt wat te zeggen.

Vast staat dat enige nuancering ten aanzien van het eerste beeld, dat het meest hardnekkig is, op zijn plaats is. Zo zei een straathoekwerker bijvoorbeeld dat de nabijgelegen Van der Helstbuurt ook ten tijde van de aanpak een veel zwaardere criminele jeugdgroep herbergde. Daarnaast lijkt de eerder aangehaalde opmerking van Ferwerda et al. (2020) dat de Mocro Maffia zijn oorsprong zou vinden in de Diamantbuurt moeilijk te staven. Ferwerda et al. stellen dat de groep na een ruzie in 2012 omtrent een partij coke uiteenviel in twee kampen, een die onder de leiding stond van Gwenette Martha (uit de Van der Helstbuurt) en de andere met Houssine Ait Soussan en Benaouf Adaoui aan het roer. Geen van deze personen kwam echter uit de Diamantbuurt of werd tot de Van Wougroep (of Diamantgroep) gerekend. Belangrijker nog is dat de Mocro Maffia een, al dan niet goed gekozen, verzamelnaam is voor een fenomeen en niet een groep is (of was) met een gedeelde oorsprong (in welke wijk dan ook) – in andere woorden, dé Mocro Maffia bestaat niet.

Tegelijkertijd waren alle partijen, van politie tot jeugdprofessionals, het erover eens dat tenminste een aantal jongeren van de Van Wougroep door is gegroeid naar de zware criminaliteit. Ook Khalid, die tot de criminele harde kern van de Van Wougroep gerekend werd – en wiens verhaal centraal staat in hoofdstuk 6 – vertelde dat sommige van de jongens die zich ophielden in de Diamantbuurt "echt een organisatie gemaakt [hebben] van hun criminele activiteiten." Ook zijn er volgens hem veel jongens geliquideerd. Hierbij zij wel vermeld dat het moeilijk te bepalen is of hij hierbij dezelfde groep, en met name groepsleden, voor ogen had als de beleidsmakers en uitvoerders die bij de Van Wou-aanpak betrokken waren.

De twee andere aanpakken die we bestudeerd hebben, richten zich beide op meerdere groepen. De Kopstukkenaanpak focuste zich op verschillende criminele en overlastgevende groepen. Voor de inschaling van de ernst van de problematiek werd de Beke-shortlistmethodiek gebruikt. Die toonde aan dat er in 2012 drieëntwintig overlastgevende en achttien criminele jeugdgroepen waren in de regio Utrecht en dat er in 2013 nog vijftien overlastgevende en

acht criminele groepen over waren. De focus lag met name op groepen die zich schuldig maakten aan *high impact crimes* zoals woninginbraak, overvallen, straatroof en geweldsmisdrijven.

In de Tilburgse aanpak liepen de karakters van de verschillende jeugdgroepen sterk uiteen: van groepen die alleen overlast veroorzaakten tot groepen die zich schuldig maakten aan gewapende woningovervallen en overvallen op supermarkten en tankstations. Omdat beide aanpakken om meer groepen draaiden, bleek het lastig voor de respondenten om gedetailleerde beschrijvingen te geven van specifieke criminele groepen. Wat hier ook meespeelde was het feit dat de aanpakken waarop we ons richtten al enige tijd geleden plaatsvonden. Wel gaven de respondenten aan dat de jongeren die deel uitmaakten van een criminele jeugdgroep doorgaans voldeden aan een aantal kenmerken: weinig kansen, laag opgeleid, klein behuisd, een verleden van hulpverlening en, iets dat voor criminele jeugdgroepen in zijn algemeenheid lijkt te gelden (GGD Amsterdam, 2014), relatief vaak lichtverstandelijk beperkt – door een respondent veelzeggend “hetzelfde riedeltje” genoemd (zie ook Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). Het is een beeld dat we ook terugzien in de Van Wougroep. In het nu volgende hoofdstuk verplaatsen we ons van de groep naar de aanpak.

4 De Van Wou-aanpak

Dit onderzoek gaat over de lessen die volgen uit de toepassing van de verschillende aanpakken die we bestuderen, met daarbij bijzondere aandacht voor de Van Wou-aanpak. Waar deze lessen betrekking op hebben, wordt voor een belangrijke mate bepaald door hetgeen deze aanpakken beogen te bereiken. Hieruit volgt immers wat als succes wordt beschouwd en wat niet. In dit hoofdstuk beschrijven we de Van Wou-aanpak zoals deze 'op papier' bedacht werd. Wat was het doel van de aanpak, de strategie die hiervoor ingezet werd en de beleidstheorie hierachter? In andere woorden, wat hield de integrale aanpak van de Van Wougroep in? De Van Wou-aanpak zoals we deze in dit onderzoek bestuderen bestaat uit twee fases: de 'versterkte aanpak' van 2009 en de meer geprononceerde en onorthodoxe aanpak van 2010 (die tot de afschaling in 2013 leidend zou blijven). Beide krijgen in dit hoofdstuk een aparte paragraaf toebedeeld. Daarna buigen wij ons over de andere aanpakken om de Van Wou-aanpak in een bredere context te plaatsen.

4.1. De 'versterkte aanpak' van 2009

De 'versterkte' aanpak van 2009 vond zijn directe oorsprong in twee gebeurtenissen. De eerste was de classificatie van de Van Wougroep als criminele groep in het RIJ (registratiesysteem van de politie) op 23 maart 2009. Het maakte dat de rol van de politie in de bestrijding van gepleegde strafbare feiten versterkt werd. Daarnaast werd er een speciale officier van justitie aangesteld die, waar mogelijk, over de afdoening van strafbare feiten gepleegd door leden van de Van Wougroep ging, ook als deze buiten de regio Amsterdam-Amstelland waren gepleegd. Deze officier van justitie fungeerde tegelijkertijd als aanspreekpunt voor alle overige justitiële aspecten van de groep. De verantwoordelijkheid

voor de aanpak van de overlast in de openbare ruimte bleef in de handen van het stadsdeel. Het doel van de aanpak was het "vergroten van veiligheid en leefbaarheid in de buurt, zowel voor buurtbewoners als voor overheidsambtenaren, alsmede het terugbrengen van criminaliteit gepleegd door personen uit de Van Wougroep" (zie plan van aanpak 'Balans in de Buurt' van 20 juli 2009). Om dit te bereiken, werd in eerste instantie vol ingezet op een persoonsgerichte aanpak van de groepsleden.

De tweede bepalende gebeurtenis betrof een artikel in Het Parool van begin mei met de boodschap dat, om de titel van het stuk te parafraseren, 'jongeren in de Diamantbuurt zwaar crimineel zijn' (zie Vugts, 9 mei 2009). In reactie op het bericht droeg burgemeester Job Cohen, die als een 'slapjanus' zou hebben gereageerd op de affaire Bert en Marja, hetgeen hem op veel kritiek kwam te staan (Beusekamp, 8 oktober 2005; Logtenberg & Wiegman, 2010), de politie op om nauwgezet in kaart te brengen wie er voor overlast en criminaliteit zorgen in de Diamantbuurt. Ondertussen gaf hij de politie de opdracht om criminaliteit in de buurt "met alle middelen [te] bestrijden" (Vugts, 12 mei 2009). Desalniettemin leidde het Paroolartikel tot vragen in de Amsterdamse gemeenteraad en zelfs tot vragen in de Tweede Kamer tijdens een vragen uur met de minister van Justitie. Hierop volgde een brief van locoburgemeester Lodewijk Asscher van 20 mei 2009 waarin hij elf intensiveringspunten formuleerde ten aanzien van de aanpak van de Van Wougroep. Hij stelde onder andere dat de groep "**continu** gevolgd" (vetgedrukt in origineel) zou worden en dat er extra inzet op opsporing en vervolging van criminele jongeren zou komen (zie bijlage 1 voor volledige lijst met punten). In een bijgesteld plan van aanpak (Balans in de buurt) werden acht centrale doelen geformuleerd:

1. Vermindering van het aantal overlastmeldingen met tenminste 10% bij de politie en het stadsdeel ten opzichte van najaar 2008.
2. Vergroten van het veiligheidsgevoel van bewoners vergeleken met najaar 2008.
3. Afname van het aantal door de leden van de Van Wougroep gepleegde delicten vergeleken met 2008.
4. Verbeteren van de kwaliteit van de strafrechtelijke afdoening vergeleken met 2008 voor vijf jongeren uit de Middengroep.
5. Bodemgroep losweken uit de groep /uit de buurt.
6. Gezinsaanpak voor die gezinnen met kinderen die hiervoor in aanmerking komen met als doel voorkomen van criminele activiteiten en overlast gepleegd door deze kinderen (of broertjes en zusjes hiervan).
7. Instellen en volgen van de 'monitorgroep' [de groep met uitstromers].
8. Vergroten veiligheidsgevoel van ambtenaren, toezichthouders en andere professionals jeugd.

In de centrale doelen van de aanpak, zo vertelt bovenstaande lijst ons, werd zowel de nadruk gelegd op repressie als op zorg en op de objectieve veiligheid als op de subjectieve veiligheid. Er waren vijf kernpartners betrokken bij de aanpak, namelijk de politie (district 4), de Ketenunit Zuid, het Openbaar Ministerie, het stadsdeel Oud-Zuid en de gemeente (de dienst Openbare Orde en Veiligheid, OOV, en de Dienst Maatschappelijke ontwikkeling, DMO). Daarnaast waren er belangrijke taken weggelegd voor onder andere de jongerenwerkers van Combiwel en straathoekwerkers van Streetcornerwork.

Vier-domeinenaanpak

Wie de verantwoordelijkheid droeg voor de doelen verschilde per doel. Dit wordt ook duidelijk als we de aanpak uitsplitsen naar de verschillende domeinen die het bestreekt, te weten de groep, de omgeving, de persoon (of het individu) en het gezin. In onderstaand schema worden de geplande acties vermeld die onder deze vier domeinen vielen, inclusief de instantie of instanties die verantwoordelijk waren gemaakt voor het uitvoeren van de acties.

Subdoelen groepsgerichte aanpak

- De meest invloedrijke criminele jongeren uit de top- en middengroep halen.
- In de aanpak van de bodemgroep wordt de focus gelegd op vijf kinderen.
- Deskundigheidsbevordering Streetcornerwork en Combiwel (Cinetol).
- Verbetering informatie-uitwisseling jongerenwerk / Streetcornerwork en politie.
- Sluiten voetbalkooi.

Verantwoordelijken

Politie

Stadsdeel

Streetcornerwork en Combiwel

Stadsdeel

Stadsdeel

Subdoelen omgevingsgerichte aanpak

- Toezicht op straat en aanspreken op gedrag, gedragsverandering of wegsturen van een plek.
- Samenhang brengen in informatie van de straat en de gezinsaanpak.
- Terugdringen overlast. Veiligheidsgevoel bewoners versterken.
- Terugdringen overlast en intimidatie bij het poortje Smaragdplein.
- Terugdringen overlast en veiligheidsgevoel professionals versterken.
- Vergroten betrokkenheid moskee in toezicht in risicoperiodes en daarbuiten.
- Inzicht in overlastervaringen buurtbewoners.
- Afstemming afdelingen stadsdeel.

Verantwoordelijken

Politie en stadsdeel

Politie, stadsdeel, ketenunit

Politie en stadsdeel

Stadsdeel

Politie en stadsdeel

Politie

Stadsdeel en politie

Stadsdeel

Subdoelen persoonsgerichte aanpak

- Intensivering monitoring individuele aanpak.
- Rapportage Stichting Reclassering.Nederland verbeteren.
- Nazorg 18- verbeteren.
- Verbeteren strafrechtelijke afdoening.
- Verbeteren advisering afdoeningstraject en individueel zorgtraject en zonodig gezinsaanpak.
- Verbeteren informatiepositie inzicht schoolgang en schoolgedrag.
- Verbeteren van de opsporing.

Subdoelen gezinsaanpak

- Door middel van aantal casussen knelpunten verhelderen en aanpakken.
- Aansluiting huidige gezinsaanpak, groepsaanpak en aanpak MPG-gezinnen voor gezinnen die daarvoor in aanmerking komen.
- Start gezinsaanpak 5 gezinnen bodemgroep.
- Start selectie gezinnen middengroep.

Het bovenstaande in ogenschouw genomen, is het belangrijk stil te staan bij drie gezichtsbepalende karakteristieken van de aanpak, namelijk het feit dat de Van Wougroep opgedeeld werd in een rode, gele en groene groep (of top-, midden- en bodemgroep), de belangrijke rol die werd toebedeeld aan het verzamelen en bundelen van informatie over de Van Wougroep, en het handelen naar het nieuwe bejegeningprofiel dat werd opgesteld.

Verantwoordelijken

Stadsdeel en ketenunit

Ketenunit

Stadsdeel

Ketenunit

Ketenunit

Stadsdeel

Politie

Verantwoordelijken

Stadsdeel

Stadsdeel

Stadsdeel

Stadsdeel

Gedifferentieerde aanpak

Wat opvalt in de aanpak is het onderscheid dat gemaakt werd tussen de topgroep of rode groep (ook wel de 'criminele harde kern' genoemd), de middengroep of gele groep (die het stempel 'voornamelijk crimineel, deels overlastgevend' draagt) en de bodemgroep of groene groep (gecategoriseerd als 'voornamelijk overlastgevend, beginnend crimineel'). Uit de gesprekken met betrokkenen werd duidelijk dat er geen hele harde criteria waren voor het indelen van de groepsleden binnen de verschillende categorieën, hoewel hierbij vermeld moet worden dat zij over relatief veel informatie beschikten bij deze opdracht (zie ook hieronder); een vertegenwoordiger van het stadsdeel benadrukte dan ook dat er goed geïnformeerde keuzes werden gemaakt. Het onderscheid tussen de verschillende categorieën berustte, om de woorden van de plaatsvervangend districtchef te gebruiken, "op een combinatie van nattevingerwerk, ervaring, het kijken naar de intensiteit en de frequentie van de delicten en hun gedrag." Zo waren er groepsleden die verschillende keren op zeer brute wijze iemand ernstig mishandeld hadden of al in de zware criminaliteit zaten; de aanname was dat als iemand herhaaldelijk een dergelijke grens over was gegaan, deze persoon niet meer via zorg of preventie gemakkelijk op het rechte pad te krijgen was. Dit soort incidenten vielen, zo was de redenering, niet meer te interpreteren als het gevolg van jeugdige onbezonnenheid of 'peer pressure', waardoor deze jongeren in de rode groep geplaatst werden. Ook over het overgrote deel van de gele groep maakte men zich weinig illusies meer, zo vertelde de toenmalig wijkagent. "Zij waren al teveel besmet met het virus van dure kleding, schijt hebben aan alles, kijk mij eens, intimidatie." De groene groep tot slot bestond, om wederom de wijkagent aan te halen, uit "vaak jonge jongens, twaalf-, dertien-, veertienjarigen, waarvan je het gevoel had dat je die moest beschermen, waarvan je koste wat kost moest zorgen dat ze niet doorgroeiden."

Hulpverlening richtte zich in het plan met name op de bodemgroep. Dit is waar de gezinsaanpak zich op concentreerde en datzelfde gold voor de inzet op de nazorg na detentie (gezien het feit dat deze zich richt op de groep jonger dan achttien). Voor de meest invloedrijke criminele jongeren uit de top- en midden-groep was het, zoals twee politieagenten dat los van elkaar verwoordden, een kwestie van "gevangenisdagen tellen". Degenen die voor langere tijd in de gevangenis verdwenen, stroomden uit en belandden in wat de paarse groep of de monitorgroep genoemd werd, waar ook jongens op stonden waarvan men dacht dat deze gestopt waren met criminaliteit of die om andere redenen niet meer bij de groep gesignaleerd werden. Deze monitorgroep, zo lezen we ook bij de hoofdoelen van de aanpak, bleven ze wel in de gaten houden.

Informatiegestuurde aanpak

Een belangrijk uitgangspunt van de aanpak, getuige de verschillende doelen en acties alsook de brief van Asscher, ligt in het verzamelen en het delen van informatie. Deze laatste taak betreft een van de primaire aandachtsgebieden van elke integrale aanpak – zonder informatiedeling immers geen samenwerking – maar werd in de 'versterkte' Van Wou-aanpak verheven tot een van de speerpunten. Een van de versterkingsmaatregelen van de aanpak was bijvoorbeeld het gebruik van het zoekprogramma Topic View, speciaal voor de aanpak van de Van Wougroep. Het programma stelde de Ketenuit Zuid, dat daarmee het eerste veiligheidshuis werd dat met het programma kwam te werken, in staat om iedere dag actief naar politie-informatie over de leden van de Van Wougroep te zoeken.⁸ En niet alleen in officiële documenten, maar ook in "Wordbestanden die de politie even snel heeft ingevoerd" (Ministerie van Justitie, 2009).

Dit laatste kreeg extra waarde doordat er in de versterkte aanpak van 2009 stevig ingezet werd op het verzamelen van zogenaamde 'zachte informatie' ten aanzien van de Van Wougroep. Wanneer agenten bijvoorbeeld iemand van de groep tegenkwamen, werden zij geacht op te schrijven met wie ze gesignaleerd werden, waar dit was en ook, met welk voertuig dit was en, als hier iets aan opviel, welk gedrag ze vertoonden en/of welke kleding ze aanhadden. Het leverde de volgende type signaleringen op, die anoniem zijn gemaakt:

- [Datum]: Persoon X gezien bij persoon Y. Persoon X gaf persoon Y geld en stapte toen in een BMW met kenteken XX-XX-XX dat op naam staat van persoon Z uit de [straat].
- [Datum]: Persoon X joint aan het draaien op het Smaragdplein.
- [Datum]: Persoon X gezien bij het Holland Casino. Waarschijnlijk aan het kijken wie er veel geld heeft gewonnen.

Het doel hiervan was volgens de toenmalig plaatsvervangend districtschef van de politie tweeledig: het hielp enerzijds bij het in kaart brengen van de groep en de groepsstructuur – wie gaat met wie om? – en anderzijds bij strafrechtelijke waarheidsvinding doordat het mogelijk maakte locaties van signalering te koppelen aan gepleegde delicten (en daarmee verdachten te includeren en/of uit te sluiten). Een ketenuitregisseur verbonden aan de Van Wou-aanpak (in Ministerie van Justitie, 2009) voegde hier nog een functie aan toe: "[...] wij doen aan dossiervorming. Onze informatiepositie is enorm gegroeid. Eigenlijk is de informatie sluitend. Op zitting werkt dat ook goed. Niet alleen door de officier van justitie, speciaal voor de Van Woustraat. Een rechter wil het verhaal van een jongere nog wel eens serieus nemen en hem een tweede kans bieden. Dan kunnen wij zeggen: dit verhaal klopt niet – hij heeft al heel veel kansen gehad. Zie ons dossier. Is het geen tijd voor een volgende stap? Zo dragen we ook heel specifieke schorsende voorwaarden aan bij de rechter. Niet: geen contact meer met de groep, maar: niet meer bij die en die snackbar komen. En dat moet de politie dan weer weten."

⁸ Topic View werd in eerste instantie voor terreur ontwikkeld en werd daarna ook ingezet voor overvallen (Ministerie van Justitie, 2009).

En niet alleen politie-informatie werd verzameld en gebundeld. Ook werd er met regelmaat – soms dagelijks, soms wekelijks of maandelijks en soms bij verandering van de situatie – informatie opgehaald bij onder andere hulpverlening, scholen, reclassering, justitie (ten aanzien van zittingsdata, uitspraken, voorwaardelijke straffen), banken en uitkeringsinstanties (zie de volledige lijst in bijlage 2).

Bejegeningsprofiel

Een belangrijk aspect van de aanpak voor met name de wijkagenten van de Diamantbuurt lag in het doel de verhoudingen tussen de jeugd uit de buurt en de politieambtenaren te normaliseren. Beide partijen klaagden over elkaars gedrag. Politieagenten zouden bedreigd en getreiterd worden door de jongeren van Van Wougroep, die op hun beurt weer klaagden over pestgedrag door de politie. Volgens de toenmalig plaatsvervangend districtchef waren er twee stromingen ontstaan in het wijkteam van de politie. “De eerste wilde met de lange lat de buurt in, ‘we slaan ze helemaal verrot,’ dat werd letterlijk zo gezegd. En de tweede stroming wilde er niet meer heen vanwege treiteringen en vernederingen, in de trant van, laat ze het maar uitzoeken daar.” In het plan van aanpak werd gesproken over het opstellen van “een bejegeningsprofiel [...] zodat de spelregels en omgangsvormen voor wat betreft de gezagsdragers duidelijk zijn.” In het bejegeningsprofiel dat naar aanleiding hiervan opgesteld werd, werd gehamerd op een professionele houding van de agenten. Zij zouden zich niet moeten laten verleiden tot “schelden of dreigen met loze kreten” of het nodeloos trekken van een wapenstok. Dit, zo legde de plaatsvervangend districtchef uit, om te ervoor te zorgen dat er niet zoals in de Franse banlieues een kloof zou ontstaan tussen de politie en de jongeren. Daarnaast veranderde het aanhoudingsbeleid. Om te voorkomen dat de jongeren van de Van Wougroep zich onaantastbaar zouden wanen of minachting zouden krijgen voor de politie, werden groepsleden alleen aangehouden als de kans groot was dat de zaak op een veroordeling zou uitlopen.

4.2. De aanpak van 2010

Met de komst van stadsdeel Zuid medio 2010 (fusie stadsdelen Oud-Zuid en Zuideramstel) en een nieuw dagelijks bestuur, werd er een andere insteek gekozen om de Van Wougroep, in gezamenlijkheid met de ketenpartners Jeugd en Veiligheid, aan te pakken. Belangrijke drijfveer hiervoor was ook dat de aanpak van 2009 er niet in slaagde om doorgroei van jonge aanwas richting de criminele harde kern te voorkomen. Ook bleef de groep crimineel gedrag vertonen en overlast veroorzaken. Er kwam een nieuw plan van aanpak met als hoofddoel: het opbreken van de groep.

Alle maatregelen die op dat moment al van kracht waren, werden heroverwogen in het licht van het doel om de Van Wougroep op te breken. Onder het hoofddoel onderscheidde het plan van aanpak vier subdoelen en substrategieën:

1. Bestrijden criminaliteit van de groep, met als strategie ‘op basis van sterke dossiers de groep aanpakken door middel van verrassing en daar waar de groep gevoelig voor is (status, geld, gezin, wonen etc.).’
2. Bestrijden overlast van de groep door het ‘ontwrichten/uit elkaar spelen van de groep.’
3. Tegengaan van nieuwe aanwas door ‘het bieden van toekomstperspectief.’
4. Regie op de Van Wougroep in eigen hand, met als strategie ‘vooruitlopen in plaats van achter de gebeurtenissen aan.’

Het creëren van breuklijnen

In vergelijking met de aanpak van 2009 kreeg de aanpak in 2010 een nog sterkere gedifferentieerde insteek. Het onderscheid tussen de beleidscategorieën rood, geel en groen werd scherper doordat er werd bepaald dat er geen rol meer was voor de zachte partijen in de aanpak van de rode groep. Zij werden slechts repressief tegemoet getreden, hoewel een vertegenwoordiger van het stadsdeel in een interview verzekerde dat er vanuit de gemeente een lijntje met de jongens

van de rode groep werd opgehouden middels straathoekwerk. De gesproken straathoekwerkers gaven echter aan dat ze geacht werden de banden met de jongeren van de rode groep door te knippen en erkende hangplekken van deze groep te vermijden. In andere interviews werd dit beeld bevestigd. Zo stelde een andere vertegenwoordiger van het stadsdeel dat 'zachte' partijen geen rol hadden bij de aanpak. In politiekringen werden de jongeren van de rode groep bestempeld als 'uitbehandeld' en 'afgeschreven'. Volgens de toenmalig wijkagent werden zij "echt uit de hulpverlening gehaald". "Was er gezinsbegeleiding dan werd daar bijvoorbeeld mee gestopt, als er andere gezinsleden waren dan werden daar alternatieve trajecten voor gezocht. Reclassering bleef vaak als enige partij over omdat die jongens ook in strafrechtelijke trajecten zaten. Het gepamper van die gasten moest stoppen. Daar maakten ze ook misbruik van. Vanaf dat die jongens elf, twaalf jaar waren hadden ze al hulpverlening ontvangen en het heeft tot niets goeds geleid. Het was een harde beslissing. Ook straathoekwerk moest z'n handen ervan afhaken omdat het niet zo kan zijn dat je aan de ene kant de zachte aanpak stopt en dat ze het aan de andere kant wel die hulp krijgen aangeboden." Tegelijkertijd gaven meerdere respondenten aan dat de jongeren van de rode groep, of in ieder geval een aantal daarvan, 'hulpverleningsmoe' waren en helemaal geen hulpverlening wilden. Voor de jongerenwerkers had deze beslissing tot gevolg dat zij de leden van de rode groep de toegang moesten weigeren tot het jongerencentrum, waar leden van de Van Wougroep vaak samenkwamen. Het jongerencentrum werd alleen voor jongeren onder de achttien, hetgeen betekende dat de rode groep geweerd kon worden.

Dat voorgaande aanpakken niet werkten, zo concludeerden twee politieagenten afzonderlijk van elkaar, kwam met name omdat deze op twee gedachten hinkten: helpen én straffen. De hulp die geboden werd, kwam volgens de wijkagent vooral neer op het pampieren van de jongeren en faciliteren van hun criminele activiteiten. Vooral jongerenwerk en het 'Veilige- Vindplaatsenbeleid' dat op hen van toepassing was, zouden er slecht op staan. Dit laatste stond voor op het idee dat overlast tegengegaan kan worden door jongeren een 'veilige'

ontmoetingsplek te bieden waar duidelijke regels van kracht waren om zo een omgeving te creëren waar de eigen kracht van jongeren versterkt kon worden. In het geval van de Van Wougroep, en misschien ook in andere gevallen, werd van de jongerenwerkers verwacht dat zij de jongeren te vriend hielden om hen zo een positieve binding te geven met de conventionele samenleving (Spierts & Abdallah, 2015). Het jongerencentrum in de Diamantbuurt bleek volgens de plaatsvervangend districtchef in de praktijk echter vooral een plek waar de Van Wougroep criminele plannen kon beramen, terwijl jongerenwerkers hun geen strobreed in de weg legden. Dat er in de aanpak werd gebroken met het Veilige-Vindplaatsenbeleid en bepaald werd dat de jongeren uit de rode groep het jongerencentrum niet meer in mochten, werd door de toenmalig wijkagent "het meest revolutionaire" van de aanpak genoemd.

De aanpak draaide om "het creëren van breuklijnen", zoals een vertegenwoordiger van het stadsdeel het beschreef. Of in de woorden van het plan van aanpak voor de periode 2010-2011, "de navelstreng [moest] liefst definitief worden doorgeknipt tussen jong en oud, maar ook tussen de [probleem]gezinnen en de buurt." De groene groep moest uit de invloedssfeer van de gele en de rode groep gehaald worden. Er moest worden getracht om de leden van de rode groep zo lang mogelijk achter de tralies te krijgen, omdat ervan uit werd gegaan dat deze jongeren niet vrijwillig het rechte pad op zouden gaan. Het eerder vermelde uitgangspunt van 'gevangenisdagen tellen' bleef van kracht voor de rode groep. Ook over het overgrote deel van de gele groep maakte men zich weinig illusies meer. Hulpverlening werd in eerste instantie wel aangeboden waar mogelijk voor deze gele groep, maar vooral vanuit het gevoel een inspanningsverplichting te hebben, niet zozeer omdat er verwachtingen waren dat het zou helpen. Daarnaast werd er in het voornoemde plan van aanpak, onder de noemer van het 'ontmantelen [van de] netwerkstructuur in de buurt', ingezet op het stimuleren van het verhuizen van probleemgezinnen in de Diamantbuurt. Ook moesten ouders worden aangespoord of worden gedwongen om mee te werken aan ontwrichten van de groep en het redden van de jonge kinderen uit handen van de oudere criminelen.

Tot slot vermeldde het plan van aanpak dat de zogenaamde “Beekmanmethode” toegepast zou worden, hetgeen betekende dat er dagelijks zou worden gehandhaafd op de APV (zie bijlage 3).

‘Zorg op maat’ was er met name voor de leden van de groene groep (en hun gezinnen), die veelal uit jonge jongens bestond die soms gedwongen klusjes uitvoerden voor de oudere leden van de groep, maar waarvan het gevoel was dat zij, met de juiste aanpak, te redden waren van een criminele loopbaan. De bedoeling hier was het doorbreken van oude patronen waarbij bijvoorbeeld broertjes van criminele jongeren automatisch de criminaliteit ingingen – een ontwikkeling die in het plan van aanpak van 2010 beschreven als de ‘ijzeren’ gang richting de criminaliteit. Ook werd geprobeerd de meisjes in gezinnen in hun kracht te zetten zodat zij zich zouden opwerpen als beschermers van hun broertjes. In het verleden, zo merkte de wijkagent op, liepen hulporganisaties elkaar dikwijls in de weg. Om deze reden werd er een aantal welzijnsorganisaties ‘afgeroomd’, zodat er twee of drie overbleven die onder leiding van een gezinsregisseur passende zorg konden bieden. “Geen ‘jungle’ aan hulpverleners in een gezin maar hulp op maat.”

Tot slot werd ook getracht de informatiepositie ten aanzien van de Van Wougroep te verbeteren. Straatcoaches van Stichting Aanpak Overlast Amsterdam (SAOA) werden ingezet om de toevoer naar en de doorstroom binnen de Van Wougroep in kaart te brengen. Ook hen werd verteld dat ze geen contact mochten zoeken met de jongens van de rode groep; geen contact betekende in dit geval ook dat de straatcoaches de opdracht meekregen de jongens van de rode groep niet te groeten. Daarnaast werden er op strategische plaatsen in de buurt camera’s opgehangen. Tot slot speelde ook cameratoezicht, en het feit dat er extra camera’s geplaatst werden, een belangrijke rol bij het vergaren van informatie over de groep.

4.3. De Van Wou-aanpak in een breder perspectief

In het voorgaande hebben we De Van Wou-aanpak besproken zoals deze ‘op papier’ bedacht werd. Hoe verhoudt deze aanpak zich tot de Utrechtse Kopstukkenaanpak en het Tilburgse Mate(n) van de straat? We lopen beide aanpakken eerst kort langs waarna we er een aantal elementen, ter vergelijking, zullen uithalen.

De Kopstukkenaanpak

De Utrechtse Kopstukkenaanpak, zoals de naam al doet vermoeden, richtte zich op de informele leiders van overlastgevende en criminele jeugdgroepen, en zette zowel in op repressie als op zorg. De regie van de aanpak lag bij het veiligheidshuis. De kopstukken werden in eerste instantie geselecteerd door de wijkagent en de jongerenwerkers, waarna dezen in het veiligheidshuis besproken werden in het zogenaamde Justitieel Casusoverleg Kopstukken, met daarin vertegenwoordigd het Openbaar Ministerie, reclasseringsorganisaties en de gemeente (die, waar aanwezig, ook weer informatie over de kopstukken inbrengen), alsook de politie (de wijkagent en de politievertegenwoordiger in het veiligheidshuis) en jongerenwerk. Bij minderjarige kopstukken, wat in een beperkt aantal het geval was, schoof ook Bureau Jeugdzorg aan en, als er een lopend onderzoek was naar de desbetreffende jongere, de Raad voor de Kinderbescherming.

Om in aanmerking te komen voor de aanpak, moest een jongere een aantoonbare negatieve invloed hebben in de groep en daarnaast (recent) strafbare feiten hebben gepleegd (of de politie moest onderbouwd kunnen aangeven dat er sterke vermoedens zijn dat de betreffende jongere strafbare feiten pleegt die nog niet tot een aanhouding hebben geleid). Tot slot moest het desbetreffende kopstuk ongevoelig zijn geweest voor interventies vanuit een vrijwillig kader (intern document Veiligheidshuis, 2013).

Juist vanwege dit laatste criterium, begon de aanpak met het stellen van grenzen, hetgeen zich vaak vertaalde in repressief handelen, om vervolgens vanuit daar perspectief te bieden aan de jongere. Daarmee werd detentie aangegrepen als een 'window of opportunity' om criminele jongeren te bewegen richting een leven buiten de criminele jeugdgroep en/of de criminaliteit (Ashkar & Kenny, 2008; Deuchar et al., 2016; Gadd & Farrall, 2004; Laub & Sampson, 2001; Maruna, 2001). Het zorg- of hulptraject werd begeleid door de reclassering, maar kon tegelijkertijd gestuurd worden door de officier van justitie, met name omdat deze specifiek aan de aanpak verbonden was en daarom extra oog had voor de 'perspectiefkant'. De 'kopstukkenofficier' werd in 2013 door een reorganisatie bij het OM vervangen door een interventiespecialist die de schakel vormde tussen de ketenpartners in het kopstukkenoverleg en degenen bij het OM die zich bezighielden met de besproken casussen. Ook werd er gewerkt met zogenaamde 'adoptierechercheurs', die alle zaken van de kopstukken voor hun rekening namen. Hoewel alle aandacht binnen de Kopstukkenaanpak uitging naar de informele leiders, strekten de doelstellingen van de aanpak zich wel degelijk uit tot de groep. Een van de uitgangspunten van de aanpak was dat met de aanpak van de leiders de groepsdynamiek zou veranderen, waardoor de overlast en/of de criminaliteit van de groep zou afnemen en de groep zelf uit elkaar kon vallen (Scherders, 2014). Ook zou de aanpak ruimte creëren voor (gemeentelijke) interventies gericht op de overige groepsleden, hoewel deze buiten de Kopstukkenaanpak vielen.

Het Tilburgse Mate(n) van de straat

De Tilburgse aanpak (die nog steeds toegepast wordt) is ontwikkeld door R-newt Jongerenwerk. In de aanpak werkt R-newt samen met de gemeente, BOA's, jeugdregrisseurs, leerplicht, reclassering, politie en het OM. Per gebied hebben ze een jongerentafel, en daarnaast ook een stedelijke jongerentafel waar complexe casussen en groepen worden besproken. De gemeente is regievoerder van de groepsaanpakken, R-newt wordt gezien als specialist veiligheid en kiest de methode van aanpak. Het doel van Mate(n) van de straat laat zich als

volgt omschrijven: "Het in kaart brengen en analyseren van het buurtnetwerk op basis van gedeelde informatie en het opstellen van een integraal plan van aanpak, zodat met de inzet vanuit het plan van aanpak de groep meer aansluiting vindt op de burgercultuur." Om dit te bereiken worden door 'de straat gesocialiseerde groepen' in kaart gebracht om vervolgens tot een aanpak te komen. Dit gebeurt middels drie stappen:

1. *Het in kaart brengen van het buurtnetwerk als dynamische groep.* Onder deze vlag wordt in kaart gebracht wie er bijvoorbeeld overlast veroorzaken op een plein. Hier gaat het over het bundelen van informatie die terug te vinden is in politiemutaties en andere bronnen. Verder wordt er geprobeerd contact te maken met de groep. De groep die aangetroffen wordt op een ontmoetingsplaats is vaak niet compleet en wisselend van samenstelling. Een belangrijk uitgangspunt bij een buurtnetwerk is dat er niet alleen gefocust moet worden op een overlastlocatie of vaste ontmoetingsplaats, maar dat er ook moet worden gekeken wordt naar andere locaties waar de individuen in kwestie worden aangetroffen. Wie heeft een connectie met wie? Liggen hier bepaalde belangen of behoeften achter? Is er overlap in kansen of bedreigingen of gedeelde interesses binnen de groep?
2. *Het in kaart brengen van jongeren in het buurtnetwerk.* In deze stap wordt er ingezoomd op het individu binnen het buurtnetwerk. Hier wordt gekeken naar beschermende en risicofactoren, en het groepsdynamisch proces. Dat wat Mate(n) van de straat wordt genoemd, is een tool om in te schalen in hoeverre iemand verbonden is met de straatcultuur. Uiteindelijk leidt dat tot een inschaling van (sub)groepen; groen is nog goed te beïnvloeden, heeft doorgaans meer beschermende dan risicofactoren. Deze jongeren hebben een positieve houding ten aanzien van wat de 'burgercultuur' wordt genoemd. Oranje betreft de groep jongeren waar risicofactoren de overhand beginnen te krijgen. De groep is onder de juiste omstandigheden nog te beïnvloeden, hoewel de invloed van de rode groep groot is. Onder rood vallen jongeren die buiten de invloedssfeer van de burgermaatschappij vallen. Professionals hebben weinig tot geen grip op deze

jongeren; deze jongeren weren uit een georganiseerde context geeft ook een duidelijke grens aan. Vervolgens wordt er op basis van de inschaling gekeken naar het groepsdynamisch proces. Wie heeft er een positieve of negatieve invloed op de groep, wat is de mate van invloed en hoe pak je dat aan?

3. *Integrale inzet bepalen op het buurtnetwerk: het integrale plan van aanpak.* Bij het maken van een integraal plan van aanpak dient rekening gehouden te worden met een aantal punten:

a. Maatwerk

b. Doorbreken van het groepsdynamisch proces; het is de bedoeling dat de invloed van de rood gescoorde jongeren op groene en oranje jongeren beperkt wordt. Dat jongeren niet verder criminaliseren of zich harder gaan afzetten tegen de maatschappij.

c. Inzetten op talenten en interesse; naast zorgen moet ook ingezet worden op kansen, dit wordt gedaan via talentontwikkeling.

d. Bewust kiezen voor specifieke subgroepen zorg voor een gebalanceerde groep. Een rode jongere kan een maatwerkinterventie verpesten, maar in bepaalde doses kan dit ook juist een 'rode' jongere terughalen.

e. Inzet op zorgtrajecten; zorg voor het aanpakken van risicofactoren. Deze stappen worden doorlopen met alle betrokken partners die actief zijn in de wijk en straat. Hierdoor krijg je een zo breed mogelijk beeld van het buurtnetwerk en individuen.

De vergelijking met de Van Wou-aanpak

Als we de Kopstukkenaanpak en Mate(n) van de straat vergelijken met de Van Wou-aanpak vallen een aantal zaken op. Het grootste verschil tussen de Kopstukkenaanpak en de Van Wou-aanpak is dat de eerste inzette op straf- én zorgmaatregelen ten aanzien van criminele leiders, waar de laatste kiest voor een louter repressieve aanpak richting de rode groep (de kopstukken van de Van Wougroep). De Tilburgse aanpak volgt een aantal van dezelfde lijnen als de Van Wou-aanpak. De categorieën groen, oranje, rood komen overeen met

de categorieën binnen de Van Wou-aanpak, al wordt er binnen Mate(n) van de straat gewerkt volgens meer vaststaande criteria waar uiteindelijk een score uitkomt: 1/2(3) is groen, 3/4 is oranje, 5/6 is rood. Tegelijkertijd is de Tilburgse aanpak minder rigoureuus van aard. 'Rode' jongeren, van wie de invloed op de rest van de groep beperkt moet worden, worden 'gedoseerd' toegelaten tot groepsactiviteiten. Ook is de hoop dat deze jongeren te bereiken zijn middels hulpverlening nog niet, of nog niet volledig, opgegeven.

Bovenstaande keuzes vertellen ons iets over de inzet van de verschillende aanpakken en de gedachtegang hierachter. Tegelijkertijd krijgen aanpakken pas vorm als deze in de praktijk toegepast worden. In het nu volgende hoofdstuk richten we ons daarom op de uitvoering van de aanpakken.

5 De uitvoering

Dat de praktijk altijd weerbarstiger is dan de papieren werkelijkheid van plannen van aanpak is geen geheim. Om deze reden wijden we een hoofdstuk aan de uitvoering van de plannen zoals we deze in het vorige hoofdstuk hebben beschreven. Bij een dergelijke opdracht moet je keuzes maken om te zorgen dat je je niet in details verliest. De Van Wou-aanpak bestreek immers meerdere jaren, met meerdere programma's en inzetten die vaak tegelijk liepen en tezamen gedragen werden door een verscheidenheid aan betrokkenen. Wij concentreren ons daarom voornamelijk op de uitdagingen en problemen die zich voordeden bij de uitvoering, waarbij de gesprekken die we hadden met verschillende betrokkenen leidend waren. We hielden ons daarbij vast aan beproefd recept door met de uitvoering van de Van Wou-aanpak te beginnen en daarna aandacht te besteden aan de andere aanpakken om op deze manier de uitvoering van de Van Wou-aanpak in een bredere context te kunnen plaatsen. Omdat de tweede fase van de Van Wou-aanpak in veel opzichten voortborduurde op de eerste fase, nemen we bij de bespreking van de Van Wou-aanpak de twee fases samen.

5.1. De afstemming tussen hard en zacht

Integrale aanpakken van criminele jeugdgroepen – en de Van Wou-aanpak is hier geen uitzondering op – brengen partijen bij elkaar die verschillende doelen na kunnen streven en ook verschillende ideeën kunnen hebben over wat er nodig is binnen een aanpak. Tekenend in dit verband is het veelgebruikte onderscheid tussen hulpverlening en 'zachte' partijen aan de ene kant en repressie en 'harde' partijen aan de andere kant. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel van de uitdagingen binnen aanpakken zich voordoen

bij het op één lijn krijgen van partijen. Dit is ook het geval geweest bij de Van Wou-aanpak, zeker ook omdat in dit verband binnen de aanpak opvallende keuzes zijn gemaakt met vergaande gevolgen voor de betrokken partijen en de aanpak in zijn algemeenheid. We doelen hier met name op de keuze om de rode groep slechts repressief tegemoet te treden, waarbij jongerenwerk en straathoekwerk geacht werden het contact met degenen die onder deze categorie vielen te verbreken.

Repressie voor rood

De beslissing om de rode groep volledig over te laten aan de politie, betekende voor de jongerenwerkers dat zij de jongeren van de rode groep de toegang moesten ontfangen tot het jongerencentrum, waar leden van de Van Wougroep vaak samenkwamen. Straathoekwerkers werden geacht banden die ze in jaren zorgvuldig hadden opgebouwd door te knippen en erkende hangplekken van de jongeren rode groep te vermijden. We vermelden hier nogmaals dat een vertegenwoordiger van het stadsdeel aangaf dat het juist de bedoeling was dat straathoekwerk contact zou houden met de rode groep (en dat dit ook gebeurd is). Straathoekwerkers en ook andere respondenten waren duidelijk een andere mening toegedaan. In deze paragraaf bekijken we hoe bovenstaande beslissingen vorm kregen in de praktijk, waarbij we ook de ervaringen van straathoekwerkers meenemen.

Bovenstaande opdracht brengt ons allereerst bij de totstandkoming van de beslissing. Een dergelijke maatregel, zo zei een vertegenwoordiger van het stadsdeel, was "vloeken in de kerk van jongerenwerk". Jongerenwerkers voelden zich spreekbuis voor de jongeren en kozen daarin ook vaak de kant van de jongeren. Door deze maatregelen moesten ze, in ieder geval voor hun gevoel, recht tegenover de jongeren gaan staan. Het leidde volgens een andere vertegenwoordiger van het stadsdeel tot een aantal stevige discussies en het

droeg bij aan het in eerste instantie niet verstrekken van een klein deel van een subsidie (in een vernieuwde opdracht) aan jongerenwerk. "Later hebben deze partijen dat geld en meer gekregen, maar pas nadat ze mee waren gaan werken in de gecoördineerde aanpak."

Een jongerenwerker die destijds niet bij de besprekingen met het stadsdeel (en andere partners) betrokken was, erkende dat de koerswijziging op weerstand stuitte van een aantal van de collega's. Tegelijkertijd gaf de jongerenwerker aan dat de later geweerde jongeren van de Van Wougroep voor een onveilige en verziekte werksituatie zorgden. Het was, ook voor bovenstaande beslissing, elke dag de vraag of de ruiten er nog inzaten van het jongerencentrum, dat in 2010 verhuisde van de rand van de Diamantbuurt naar het Smaragdplein (een beslissing die losstond van de problemen met de Van Wougroep). Ook sommige van de zusjes van de jongens zouden het zwaar te verduren hebben gehad. "Er zijn meiden echt het jongerencentrum uitgegooid door hun broers en meisjes geweest die zich verstopten voor hun broers in de wc's. Die jongens hadden daar hun hangplek en wilden geen nieuwsgierige zusjes in de buurt hebben."

De beslissing om de rode groep uit het jongerencentrum te weren, bleef niet zonder gevolgen, al worden deze gevolgen door betrokkenen op verschillende manieren gewogen. De toenmalig wijkagent sprak over oplaaiend geweld als gevolg van de beslissing. Ramen van het jongerencentrum werden ingegoooid, ramen van een bus die op het punt stond jongeren mee te nemen voor een wijkuitje werden ingegoooid, het jongerencentrum werd bestormd. "Het was elke dag wel wat," aldus de wijkagent. "Jongerenwerkers hebben letterlijk achter de bar gelegen." Het was reden voor het stadsdeel om een beveiligiger voor de deur van het jongerencentrum te zetten. De jongerenwerker bevestigde de incidenten, maar gaf daarbij tegelijkertijd aan dat dit soort incidenten ook voor de beslissing plaatsvonden. "Maar het zou goed kunnen dat het in die periode extra onrustig is geweest." Zowel de wijkagent als de jongerenwerker waren het erover eens dat de rust uiteindelijk terugkeerde doordat een aantal van de kopstukken van de groep in de gevangenis beland.

Een belangrijk ander gevolg van de koerswijziging was dat ook bezoekers van het jongerencentrum die nog wel naar binnen mochten, niet meer gingen, omdat ze solidair waren aan diegenen die de toegang geweigerd was. Van de veertig jongens die naar het centrum kwamen vóór de beslissing om de rode groep te weigeren, ging daarna volgens een jongerenwerker bijna niemand meer.

Tegelijkertijd zorgde de beslissing voor een veiliger werkklimaat voor de jongerenwerkers en kwam er ook meer lucht voor degenen die nog wel naar het centrum kwamen. Wel brak daarmee voor jongerenwerk een periode aan waarin ze volgens een jongerenwerker "meer *low profile* opereerden." Nadat een deel van de kopstukken van de groep vast was komen te zitten, konden ze weer meer zichtbaar worden in de buurt, hetgeen bijvoorbeeld betekende dat ze bij een buurtfeest de deuren konden opengooien om vervolgens het Smaragdplein te gebruiken. Daarvoor werden dit soort initiatieven versterkt door de erkende raddraaiers van de rode groep, aldus de jongerenwerker.

Straathoekwerkers waren kritisch op de nieuw ingeslagen weg. De jongens op de rode lijst, zo betoogden ze, waren allemaal jongens met een rugtasje. Straathoekwerkers kenden hun gevoelige plek en gaven aan dit soort kennis ook te kunnen gebruiken om ze uit de criminaliteit te halen. Het kon een '*window of opportunity*' creëren. Had iemand bijvoorbeeld een zieke vader, dan probeerden ze hem te motiveren zijn leven te beteren met de boodschap dat hij niks voor zijn vader kon betekenen als hij in de gevangenis zou zitten. Bij sommigen op de rode lijst hadden ze het gevoel dat die nog bij te sturen waren. Uiteindelijk vonden ze het moeilijk om te zeggen of het een verschil had gemaakt als ze wel contact hadden gehouden met deze jongens, want daarvoor lukte het ze immers ook niet om deze jongens van de criminaliteit af te houden.

Daarnaast was er ook niet altijd overeenstemming tussen de betrokken partijen over wie tot welke groep gerekend moest worden. Nogmaals, harde criteria voor de categorisering ontbraken, maar wat stevast genoemd werd ten aanzien van de rode groep waren de zware delicten die de leden al zouden hebben gepleegd. Ze zouden al te diep in de criminaliteit hebben gezet om zich nog vrijwillig te bewegen naar het rechte pad. Vooral bij jongerenwerk en straathoekwerk was er soms twijfel over de lijst. "De ene jongen was roder dan de andere," herinnerde een jongerenwerker zich ten aanzien van de jongens uit de rode groep. Volgens de straathoekwerkers stond er één jongen op de lijst, Khalid, die weinig tot geen antecedenten had. Wel stond hij altijd bij de criminele harde kern en stelde hij zich soms bedreigend en agressief op tegen de politie – hetgeen het gevolg zou zijn geweest van zijn opvliegende karakter en het feit dat hij zich vaak onheus bejegend voelde door de politie. In tegenstelling tot veel andere leden van de Van Wougroep, zo vertelden de straathoekwerkers, had deze jongen relatief vermogende ouders en daarnaast ook een bijbaan. De politie zou er ten onrechte vanuit zijn gegaan dat de mooie auto die hij reed en de dure kleding die hij droeg afkomstig waren van crimineel geld. Straathoekwerkers hebben een aantal keer tijdens integrale overleggen aangegeven dat de jongen niet op de rode lijst thuishoorde – dat hij zijn geld eerlijk verdiende en weinig of geen antecedenten had – maar steeds werden ze overruled door de politie, die vond dat de jongen toch op de rode lijst moest. Het verhaal van deze jongen staat centraal in het volgende hoofdstuk.

Tot slot bleek de maatregel om de banden met de rode groep te verbreken voor straathoekwerkers, die 70 procent van hun werktijd op straat zijn om met jongeren in contact te komen, naar eigen zeggen "praktisch onwerkbaar". Contact met hun bleek onvermijdelijk, omdat zij zich regelmatig ophiielden met leden van de andere groepen (en vice versa) – niet verwonderlijk gezien het feit dat het categorieën betrof die door beleidsmakers in het leven waren geroepen. "Als je op iemand afstapt of door iemand geroepen wordt die naast zijn broer uit de rode groep staat, dan kan je die broer niet negeren," aldus een straathoekwerker. Het feit dat ze niet meer naar erkende vindplaatsen mochten

gaan, zoals een koffiezaak of een broodjeszaak, betekende niet alleen dat de contacten met de rode groep verwaterde, maar ook dat het moeilijker was om met de jongeren van de gele en de groene groep in contact te komen en/of te blijven. Dit terwijl zorg voor degenen 'die nog te redden waren' ook een van de speerpunten van het beleid was. Het was een "moeilijke tijd," zo concludeerde een van de straathoekwerkers.

Wantrouwen

Dat afstand tussen werelden ook kan resulteren in onderling wantrouwen is algemeen bekend. Een straathoekwerker gaf aan dat hij een aantal keer op het matje is geroepen door zowel het stadsdeel als de wijkagent vanwege het feit dat hij op straat gezien werd met leden van de Van Wougroep – tot observatiefoto's aan toe. "Je bent er altijd bij, maar je vertelt niks," werd hem dan toegeworpen. Zijn uitleg dat het in contact komen met probleemjongeren juist tot zijn werk behoorde – "goed dat ik op foto's te zien ben, kan ik aan m'n baas laten zien dat ik daadwerkelijk aan het werk ben" – volstond niet. "Het komt bijna niet meer geloofwaardig over," zo zou de toenmalig wijkagent eens tegen hem gezegd hebben. Dit terwijl een plan van aanpak ten aanzien van de Van Wougroep uit 2009 vermeldt dat straathoekwerk ingezet wordt "voor veldwerk op straat en andere vindplaatsen waar zowel 18 min als 18 plus zich bevindt, met als doel vanuit contact en vertrouwen jongens te begeleiden naar werk, school vrijetijdsbesteding of andere hulpvragen die zich voordoen." De opmerkingen aan zijn adres werkten door in de wijze waarop hij zich verhield tot de politie en het stadsdeel. "Het deed me pijn dit soort opmerkingen en als gevolg daarvan bouw je een muur op." Daarnaast gaven de gesproken straathoekwerkers aan dat ze een vertrouwensband hebben met de jongens op straat, waaronder destijds met de jongens van de Van Wougroep, en dat het gevaarlijk kan zijn om informatie te delen die herleidbaar is. Tegelijkertijd hebben ze geen weet van criminele activiteiten, omdat dit zaken zijn die ze niet bespreken met de jongeren.

Ook jongerenwerkers werden door de politie in eerste instantie gewantrouwd, omdat de rode groep het jongerencentrum zou misbuiken voor criminele doeleinden. Zoals de plaatsvervangend districtschef van de politie zei: "Wij krijgen nooit een melding van jullie. Ze gaan bij jullie weg en ze plegen een gewapende overval, en dit gebeurt vaker. Hoe kan dat?" Het was volgens hem een van de redenen die ten grondslag lag aan de beslissing om de rode groep de toegang tot het jongerencentrum te ontfangen.

Samenwerking

Bovenstaande discussies en onenigheden hadden volgens een vertegenwoordiger van het stadsdeel op de lange termijn een positief effect op de samenwerking tussen de partijen: "Door duidelijk uit te spreken welke posities de verschillende partijen innamen, welke doelen zij nastreefden en welke grondaannames ze daarbij hadden, was het mogelijk om nader tot elkaar te komen. Door het expliciet maken van de tegenstellingen konden de partijen meer begrip voor elkaars positie opbrengen en werd een gecoördineerde aanpak mogelijk. Ook is het belangrijk om morele vraagstukken open op tafel te leggen, bijvoorbeeld als het gaat over de vraag waar de grenzen liggen. Wanneer pak je iemand hard aan, of is er een morele plicht om onder alle omstandigheden actief aan iedereen mogelijkheden te bieden? Het is goed om dit soort kwesties uit te vechten, anders blijft het liggen." Dat er met name bij straathoekwerk ook onvrede was over de samenwerking, daar maakte de vertegenwoordiger van het stadsdeel geen melding van. Ook andere respondenten lieten zich op een positieve manier uit over de samenwerking binnen de aanpak. De coördinator van de straatcoaches prees de gedrevenheid van de projectleider en gaf aan dat zowel de opdracht die hij meekreeg als de sturing heel duidelijk was. "Een grote aanpak met precisie," zoals hij het verwoordde. "Zo gedetailleerd heb ik het daarna eigenlijk niet meer gehad qua filosofie achter de aanpak, methode, opdrachtformulering, bejegeningprofiel en opschalingsmodel." Een jongerenwerker gaf aan dat de vertegenwoordigers van de verschillende partijen tezamen functioneerden als "een blok".

5.2. Eén lijn binnen het wijkteam en terugkoppeling vanuit het OM

Onenigheid of onzekerheid over de wijze van aanpakken kan zich ook binnen partijen voordoen. Al eerder maakten we melding van de twee stromingen die bestonden binnen het wijkteam van de politie, waarbij de ene groep agenten bepaalde leden van de Van Wougroep "helemaal verrot wilde slaan" en de andere de wijk eigenlijk niet meer in wilde. Om de verhoudingen tussen de agenten en de jeugd van de Diamantbuurt te normaliseren, werd een zogenaamd bejegeningprofiel opgesteld. Van politieagenten werd verwacht dat zij zich professioneel zouden opstellen en niet zouden ingaan op provocaties door te "schelden of [te] dreigen met loze kreten." Agenten die een blikje drinken in hun nek gegooid kregen nadat zij bij de groep wegliepen, een voorval dat daadwerkelijk had plaatsgevonden ("er werd van alles gegooid"), werden geacht niet terug te gaan met de wapenstok, maar in plaats daarvan het blikje in beslag te nemen om mogelijke vingerafdrukken veilig te stellen. Het ging om "feiten verzamelen", zoals de toenmalig plaatsvervangend districtchef van de politie het noemde. Daarnaast veranderde het aanhoudingsbeleid. Om te voorkomen dat jongeren minachting kregen voor de politie, of zich onaantastbaar zouden wanen, werden leden van de Van Wougroep alleen aangehouden als de kans groot was dat de zaak met een veroordeling zou worden afgerond.

Het was niet gemakkelijk om dit aan het team te verkopen, aldus de plaatsvervangend districtchef. Dat dit uiteindelijk wel gelukt is, zo gaf hij aan, was het resultaat van veel praten met de agenten en het serieus nemen van hun ervaringen, problemen en twijfels. Maar ook, het duidelijk laten zien van de resultaten van de aanpak. Zo werd er bijvoorbeeld gecommuniceerd dat er in 2009 voor 3640 dagen aan gevangenisstraf werd opgelegd aan leden van de Van Wougroep. En dat dit in 2010 4658 dagen betrof.

Daarnaast liet politie het OM ook terugkoppelen wanneer iemand veroordeeld werd of juist vrijgelaten. Door deze informatie te delen met het wijkteam, zo betoogde de plaatsvervangend districtchef, "voorkwam je scheve gezichten bij politieagenten als ze bijvoorbeeld een jongen van de Van Wougroep op straat tegenkwamen waarvan ze dachten dat hij vastzat." Dat het OM hierover rapporteerde was iets nieuws en mede daarom liep dit soms stroef. De plaatsvervangend districtchef: "Op deze manier werkt zo'n aanpak ook als vergrootglas voor systeemfouten." Door agenten te begeleiden en deelgenoot te maken van de resultaten van de aanpak (het aantal gevangenisuren) en andere relevante justitiële informatie, lukte het uiteindelijk om de agenten van het wijkteam te overtuigen van de aanpak.

5.3. Oog voor de doelgroep?

Zorg op maat betekent dat er ingespeeld moet worden op de specifieke behoeften van de doelgroep. Een belangrijk gegeven binnen de aanpak was dat ervan uitgegaan werd dat 33 procent van de jongeren van de Van Wougroep een licht verstandelijke beperking zou hebben, een percentage dat ons gegeven werd door een destijds bij de aanpak betrokken vertegenwoordiger van het stadsdeel; soms was dit vastgesteld in hulpverleningstrajecten en soms berustte dit op een vermoeden. Volgens de vertegenwoordiger van het stadsdeel werden deze jongeren gemakkelijk voor het criminele karretje gespannen door de zware, en slimmere, criminelen van de groep. Onder het mom van 'als criminelen zo goed weten hoe ze deze jongeren moeten beïnvloeden, dan moet dit ons toch ook lukken' werd toen binnen de aanpak geïnvesteerd in de wijze van omgaan met LVB-jongeren. Er werd een lezing bezocht (van Marigo Teeuwen); er werden bijeenkomsten georganiseerd door onder andere de William Schrikker Stichting over hoe je LVB herkent en over de 'do's en don'ts' in de eerste begeleiding; en Combiwel trok een gepensioneerde deskundige op dit gebied aan. Volgens de vertegenwoordiger van het stadsdeel hebben ze hier veel succes mee geoogst, iets dat bevestigd werd door een jongerenwerker van Combiwel. Combiwel zou zich, volgens de vertegenwoordiger van het stadsdeel, "echt

gerevancheerd" hebben, hierbij refererend aan het wantrouwen dat er in eerste instantie was ten aanzien van de manier waarop ze omgingen met de Van Wougroep en de problemen die deze veroorzaakte.

Straathoekwerkers gaven aan dat hulpverlening soms te traag op gang kwam en dat er te weinig doorzettingsmacht was. Straathoekwerker: "bij zo'n aanpak moeten de dingen vergemakkelijkt worden. Dat gebeurde niet, veel dingen werden gewoon niet geregeld. Bijvoorbeeld, er moet iemand heel snel een huis krijgen, dat moet nú gebeuren, maar er is een wachtrij van anderhalf jaar. Dat wordt dan niet geregeld." Een andere straathoekwerker: "Iemand staat open voor schuldhelpverlening, maar dat wordt dan moeilijk gemaakt, papierwerk, wachttijden. Het lukt dan niet om dit versneld plaats te laten vinden." Hulpverlening die jongeren, die dreigen af te glijden, kan helpen de verleidingen van criminaliteit te weerstaan, zo merkten de straathoekwerkers op, moet altijd snel komen, aangezien criminaliteit, en crimineel geld in het verlengde hiervan, in een wijk als de Diamantbuurt altijd voor het grijpen ligt.

Volgens de straathoekwerkers was er binnen de aanpak wel doorzettingsmacht op het gebied van boetes, iets dat volgens hen positief aangewend werd doordat er met de jongens met veel CJIB-boetes soms het aanbod kregen dat de boetes kwijtgescholden werden als ze erin slaagden om zes maanden geen nieuwe boetes te krijgen. "Zo heb je een stok achter de deur."

5.4. Coördinatie met Top600 en ZSM

Sinds 2011 kent Amsterdam de Top600-aanpak, bedoeld voor notoire plegers van zogenaamde 'high-impact'-delicten zoals overvallen, straatroven, woninginbraken, zware mishandeling, openlijke geweldpleging en moord/doodslag. In een brief aan de plaatsvervangend districtchef van 3 januari 2011 (door ons ingezien) gaf toenmalig burgemeester Eberhart van der Laan aan dat hij de inspiratie voor dit plan (dat toen nog in ontwikkeling was en de Top 250 aanpak heette) mede haalde uit een wandeling met de plaatsvervangend districtchef

in de Diamantbuurt waarin deze laatste uitleg gaf over de Van Wou-aanpak. Van der Laan: "Naast het feit dat het voor mij leerzaam was om meer te weten over de aanpak van de Van Wougroep, ben ik mede door onze wandeling geïnspireerd geraakt om samen met alle partners extra in te gaan zetten op ons bekende raddraaiers. De zogenoemde 'Top 250' aanpak, die we momenteel met zijn allen aan het ontwikkelen zijn en die dezelfde filosofie aanhangt: opsporen, snel en consequent straffen, het combineren van straf en zorg en het beperken van nieuwe instroom."

Zeventien leden van de Van Wougroep stroomden door naar de Top600 toen deze van start ging (zie memo 'Subdriehoek Zuid' van 8 augustus 2011) – jongens die geassocieerd werden met de Diamantbuurt zouden in 2012 volgens De Koning (2015) het grootste cluster binnen de Top600 vormen. Het betekende niet alleen dat deze jongens "een hoge prioriteit binnen de opsporing en vervolging" behielden, zoals opgemerkt wordt in een memo van de subdriehoek Zuid van 8 augustus 2011, maar volgens betrokkenen vooral dat de groepsaanpak de regie kwijtraakte op deze jongens en, meer in het algemeen, dat er in Amsterdam minder middelen gingen naar groepsaanpakken. Als zodanig droeg de komst van de Top600 volgens een aantal respondenten bij aan de uiteindelijke afschaling van de Van Wou-aanpak. Saillant detail was dat, in ieder geval ten opzichte van de rode groep, de integrale persoonsgerichte aanpak van de Top600 preventiever van aard was dan de Van Wou-aanpak. In het volgende hoofdstuk komen ook de ervaringen van een van de voormalig Van Woujongeren met de Top600 aan bod.

In het gesprek met de officier van justitie die als driehoeksofficier voor het stadsdeel betrokken was bij de Van Wou-aanpak kwam, in de vorm van ZSM, nog een andere factor naar voren die maakte dat het moeilijker werd om de regie te behouden over de totaalaanpak van de leden van de Van Wougroep. ZSM, dat staat voor Zorgvuldig, Snel en op Maat, ging in 2013 van start (nadat het eerst in een aantal pilotregio's was uitgerold) met als doel om in het geval van veelvoorkomende criminaliteit, zoals winkeldiefstal, vernieling en licht

uitgaansgeweld, daders en slachtoffers snel duidelijkheid te geven over het vervolg van de zaak. Het betekende volgens deze officier van justitie voor de Van Wou-aanpak dat de gemeente minder betrokken werd: "De gemeente Amsterdam was heel actief in het ingrijpen bij jeugdzaken en eigenlijk heeft onze invoering van de ZSM-afdeling de gemeente meer op afstand gezet bij de jeugdaanpak. Wij hadden een aanpak in Amsterdam waarbij de gemeente in een heel vroeg stadium betrokken was bij strafzaken tegen minderjarigen. Alleen we kregen toen ZSM, waarmee we nog steeds zitten, en dat voorzag in een blauwdruk waarmee jeugdzaken werden afgedaan waarin de gemeente niet meer paste. Het betekende dat de gemeente niet meer direct meedacht bij de aanpak van kinderen, die krijgt hooguit het verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming om iets in te zetten of niet. De vraag is of het privacy-technisch kon wat we deden met de gemeente erbij, maar volgens mij hadden we een convenant met het veiligheidshuis waardoor dat wel kon. In ieder geval stonden de privacy protocollen van ZSM niet toe dat de gemeente bij de bespreking van de strafzaak zou zitten. Ik heb het idee dat de scherpte van de aanpak wel minder is geworden daarna. Dat is mijn persoonlijke indruk."

5.5. Een aanpak in de schijnwerpers

De Diamantbuurt, als hét symbool voor Nederlands onbehagen, en de Van Woucasus die nauw verbonden was met deze dubieuze eer voor de Diamantbuurt, lagen onder een publiek en politiek vergrootglas. Dit bracht extra verantwoordelijkheden met zich mee voor de partijen en professionals die betrokken waren bij de aanpak. Zo verbood de plaatsvervangend district-chef zijn mensen om het over de Diamantbuurt te hebben in relatie tot de Van Wougroep, omdat er volgens hem ook mensen van buiten de Diamantbuurt tot de Van Wougroep gerekend werden, maar ook om niet bij te dragen aan verdere stigmatisering van de buurt en haar bewoners. Om deze laatste reden besloot de politie ook om niet meer in te gaan op interviewverzoeken omtrent de problemen in de Diamantbuurt. Wel werd er nog steeds toelichting gegeven als er wat gebeurd was. Een ander gevolg van de hype rondom de

Diamantbuurt, en de bovenmatige media-aandacht die hieruit voortvloeide, was dat er een verkramping optrad in het team dat belast was met de aanpak, zo merkte een vertegenwoordiger van het stadsdeel op toen deze in 2010 een rol kreeg binnen de aanpak. De teneur was er een van: "Als er maar niets gebeurt, want dan komen de media." Volgens diezelfde vertegenwoordiger van het stadsdeel hebben ze dit vervolgens aangepakt door de afspraak te maken dat ze één lijn zouden trekken en elkaar daarin ook zouden steunen. "Dat was gewoon een afspraak, we gaan achter elkaar staan. Dat bracht rust." Ook het feit dat een aantal van de leiders van de groep vast kwam te zitten, waardoor er minder incidenten in de wijk plaatsvonden (en dus minder media-aandacht was), leverde rust op in het team. Een jongerenwerker benadrukte dat de druk die op de Van Wou-aanpak lag ook kansen opleverde; ze kregen sneller dingen voor elkaar.

5.6. De uitvoering van de Van Wou-aanpak in een breder perspectief

In het voorgaande hebben we de uitdagingen en de problemen bij de Van Wou-aanpak besproken. In de nu volgende paragraaf plaatsen we deze in een breder perspectief door ze te koppelen aan de ervaringen met de uitvoering van de Utrechtse Kopstukkenaanpak en het Tilburgse Mate(n) van de straat.

Selectie en categorisering

Om in de Kopstukkenaanpak als kopstuk aangemerkt te worden, diende deze te voldoen aan de volgende criteria (intern document 'Evaluatie justitieel casus-overleg kopstukken', 2013):

1. een kopstuk heeft een aantoonbare negatieve rol in de groep;
2. is zelf verantwoordelijk voor overlast is de openbare ruime of zet ander jongeren uit de groep daartoe aan;

3. er is sprake van (recente) strafbare feiten, zo niet, dan moet de politie onderbouwd kunnen aangeven dat er sterke vermoedens zijn dat het negatieve kopstuk strafbare feiten pleegt die nog niet tot aanhouding hebben geleid;
4. het kopstuk is ongevoelig gebleken voor interventies vanuit een vrijwillig kader.

Uit de evaluatie van de Kopstukkenaanpak blijkt dat jongerenwerkers en wijk-agenten vaak op één lijn zaten bij het selecteren van de kopstukken, maar dat het tegelijkertijd niet altijd gemakkelijk was om tot een selectie te komen. Ondanks de duidelijke selectiecriteria, ging er wel eens wat mis, zo stelde de stedelijk coördinator aanpak jeugdgroepen van de gemeente Utrecht: "Het selectieproces is niet iets heel zwart-wits, dus ik vind dat de criteria wel ruimte moeten bieden aan de professionals om hun keuze te maken van wie zij zien als degene met de meeste invloed. Soms blijkt een geselecteerde jongere niet de juiste te zijn. Dat hoort een beetje bij het werk denk ik." Een casusregisseur van de Raad voor de Kinderbescherming was van mening dat de voornoemde selectiecriteria strakker moesten worden gevolgd: "Het uitgangspunt is drie kopstukken per groep maximaal. Als je een groep hebt waar er twee met kop en schouders bovenuit steken is het helder, dan pak je die twee. Maar je ziet nu ook groepen daar worden er vier, een enkele keer zelfs vijf besproken, maar dan ga je glijden. Op een gegeven moment heb ik niet meer helder, is dit nu een kopstuk of is dit gewoon een jongen die veel overlast veroorzaakt" (Scherders, 2014). De jeugdcoördinator van de politie verklaarde tot slot dat niet alle groepen duidelijke leiders hadden en/of mensen hadden die duidelijk boven de rest uitsprongen qua crimineel of overlastgevend gedrag. Om deze reden zou het niet altijd gemakkelijk zijn geweest om kopstukken uit een problematische jeugdgroep te selecteren.

Het Tilburgse Mate(n) van de straat focust zich net als de Van Wou-aanpak niet alleen op de leiders, maar ook op de rest van de groep. Van de drie aanpakken heeft deze de meest uitgebreide categoriseringsmethode. Jongeren worden

op vijf dimensies ingeschaald middels een score en een hieraan gekoppelde kleur. De vijf dimensies zijn: individu, gezin, leeftijdsgenoten, brede omgeving en mate van de straat (de invloed van en de motivatie voor de straatcultuur, die volgens de ontwikkelaars lijnrecht tegenover de burgercultuur staat). Om bijvoorbeeld 'de mate van de straat' te bepalen worden de zeven straatwaarden gebruikt, zoals deze zijn opgetekend door Jan Dirk de Jong in zijn studie naar delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. Bij elke straatwaarde wordt de jongere ingeschaald op een score van 1 t/m 5, waarna een totaalscore volgt en een hierbij behorende kleur. De scores van de vijf dimensies opgeteld leidt tot een uiteindelijke kleur van de jongere; deze kan groen, oranje of rood zijn. Op deze manier, zo vertelde de ontwikkelaar van de aanpak, hebben ze geprobeerd de categorisering zoveel mogelijk te objectiveren, hoewel niet te voorkomen is dat de scores die gegeven worden ten aanzien van 'de mate van de straat' deels nattevingerwerk blijven. Ook legde hij uit dat van de dertig jongeren, er vaak vier of vijf rood blijken. "Dit zijn er niet veel, omdat er juist vanuit verschillende invalshoeken naar zo'n jongen gekeken werd."

Afstemming tussen partijen

Integrale aanpakken van criminele jeugdgroepen brengen partijen bij elkaar die verschillende doelen na kunnen streven en ook verschillende ideeën kunnen hebben over wat een aanpak nodig heeft. Dit gold voor de Van Wou-aanpak en ook voor de Utrechtse en de Tilburgse aanpak. In het plan van aanpak van de Tilburgse aanpak wordt expliciet verwezen naar het belang van het feit dat professionals één en dezelfde boodschap uitspreken. Hierbij wordt vermeld dat jongeren tussen de tien en dertig uur per week hebben om elkaar te beïnvloeden en dat professionals slechts één tot zes uur hebben om de jongeren te beïnvloeden. Net als de Van Wou-aanpak heeft Mate(n) van de straat de strubbelingen tussen zorg- en strafpartners zoveel mogelijk aan de voorkant proberen te voorkomen. De uitgebreide en hierboven aangehaalde categoriseringsmethode is hier een voorbeeld van, maar ook hebben ze, zo vertelde een van de ontwikkelaars van de aanpak, problemen proberen te voorkomen door

de politie niet teveel aan afspraken te binden. "Voor de politie geldt: 'als je kan slaan, moet je slaan.' De politie blij en die komt er dan al gauw achter dat er vaak niet zoveel te slaan valt; en dan moet je wat met zo'n jongen." Ook in de evaluatie van de Kopstukkenaanpak wordt vermeld dat het soms moeilijk was om de neuzen van de straf- en zorgpartners dezelfde kant op te krijgen. Het voorbeeld dat hier werd gegeven betrof het schenden van de reclasseringsafspraken en het feit dat reclasseringsmedewerkers vaak minder snel geneigd waren om deze terug te melden dan de politie (Scherders, 2014).

Oog voor de doelgroep

De Kopstukkenaanpak bouwt voort op het idee dat het belangrijk is dat je jongeren, ook de informele leiders van een criminele jeugdgroep, perspectief blijft bieden. Cruciaal bij het bieden van hulp aan kopstukken, zo betoogde de ketenmanager, is dat de hulp direct geconcretiseerd kan worden als er een kentering komt: "Een baantje, schuldhulpverlening. Dit moet al klaar liggen als je aan het repressieve begint, als de jongere erom vraagt. Het moeten geen praatjes zijn over aanbod hulp die nooit komt." In de praktijk bleek het niet gemakkelijk om het hulp- en/of zorgtraject van de grond te krijgen, waardoor het strafrechtelijke traject dikwijls overheerste. Zo was het vinden van geschikt werk in de praktijk lastig, onder andere omdat criminele jongeren moeilijkheden ondervonden bij het verkrijgen van een 'Verklaring Omtrent Gedrag' (VOG) of omdat bepaalde vaardigheden ontbraken vanwege licht verstandelijke beperkingen. Ook hadden jongeren vaak een onrealistisch beeld over de verdiensten van eerlijk werk. Daarnaast bleek het moeilijk om passende zorg en/of hulp aan te bieden vanwege gebrek aan motivatie bij de jongeren. Tot slot bleek er tijdens de casusoverleggen soms te weinig diepgaande informatie aanwezig te zijn over de jongere in kwestie, waardoor het hulpaanbod niet altijd persoonsgericht genoeg was. Op een aantal van deze factoren, zo gaf de ketenmanager aan, lijkt de huidige aanpak, die in mei 2020 van start ging en veel weg heeft van de Kopstukkenaanpak, beter in te spelen doordat er veel meer met de jongeren wordt gepraat in plaats van over de jongeren. Zij schuiven soms zelfs aan tijdens het tweewekelijks gesprek, waarin de jongeren

besproken worden, om te vertellen hoe het met hen gaat. "Het maakt dat je meer kan bereiken bij de jongens, dat je er bent als er zich omstandigheden voordoen die maken dat jongens meer open staan voor een andere levensstijl, hoewel het dan noodzakelijk blijft dat, als zo'n moment zich voordoet, je ook gelijk iets kunt bieden. Ook is op het deze manier makkelijker om de neuzen binnen een aanpak één kant op te krijgen."

Net als bij de Van Wou-aanpak probeert de Tilburgse aanpak jongeren van de rode groep aan de voorkant te weren van groepsactiviteiten van jongerenwerk, door bijvoorbeeld een leeftijdsgrens in te voeren bij een voetbalactiviteit. Lukt dit om een of andere reden niet, zo stelt de ontwikkelaar van de aanpak, "dan struikelen die gasten vanzelf wel over de huisregels, waardoor ze daarna niet of voor een tijd niet mogen deelnemen." Tegelijkertijd, en dit is niet het geval bij de Van Wou-aanpak, worden rode jongeren soms juist wel betrokken bij activiteiten. Dat er contact gehouden wordt met de jongeren van de rode groep is belangrijk, omdat er altijd momenten komen waarbij criminele jongeren openstaan voor een andere levensstijl. "Al die gasten komen een keer op een t-splitsing, en dan is het te hopen dat je er bent en dat ze de vragen aan jou stellen."

Coördinatie

Net als bij de Van Wou-aanpak het geval was, klonken er binnen de Kopstukkenaanpak kritische geluiden over de rol van ZSM in de aanpak. Medewerkers bij ZSM waren in principe op de hoogte van de afspraken die waren gemaakt over de kopstukken (omdat deze in het systeem als zodanig gelabeld waren). De regel daarbij was dat de afspraken die voortvloeiden uit het casusoverleg leidend waren en dat bij een afwijkend besluit altijd eerst contact moest worden opgenomen met de betrokken officier van justitie en/of parketsecretaris. Een aantal partijen binnen de Kopstukkenaanpak gaf in de evaluatie van de aanpak aan dat dit in de praktijk vaak anders liep (Scherders, 2014). Zowel de Raad van de Kinderbescherming als Bureau Jeugdzorg verklaarde dat

ZSM de afspraken die waren gemaakt in het casusoverleg niet goed opvolgde. In de woorden van Bureau Jeugdzorg: "Soms leent een feit zich niet voor het advies dat wij hebben gegeven, maar soms ook dat men zich er helemaal niks van aantrekt. Dat iemand weer heel snel wordt heengezonden of toch weer toezicht hulp en steun krijgt opgelegd terwijl we met z'n allen hebben gezegd dat we daar mee moeten stoppen. Of juist andersom, dat we hulpverlening willen inzetten en dat iemand dan gelijk wordt afgestraft." De gemeente was van mening dat ZSM de dossiers niet altijd goed las, "waardoor er soms miscommunicatie is of dat er een kopstuk tussendoor glipt."

In dit hoofdstuk hebben we de uitdagingen en de problemen bij de Van Wou-aanpak besproken en deze in een breder perspectief geplaatst door ze te koppelen aan de ervaringen met de uitvoering van de Utrechtse Kopstukkenaanpak en het Tilburgse Mate(n) van de straat. We hebben ons daarbij laten leiden door de ervaringen van de partijen en professionals die bij de Van Wou-aanpak betrokken waren. In het volgende hoofdstuk verplaatsen we ons naar de andere kant van de aanpak en staan de ervaringen van iemand die gerekend werd tot de criminele harde kern van de Van Wougroep centraal.

6 Een voormalig Van Woujongere aan het woord

Een aanpak kan diep ingrijpen in de levens van degenen die aangepakt worden. Om deze reden laten we in dit hoofdstuk voormalig Van Woujongere Khalid aan het woord, die tot de rode groep, de zogenaamde criminele harde kern, gerekend werd. Hoe kijkt hij terug op de aanpak en welke uitwerking heeft deze gehad op zijn leven? Om zoveel mogelijk van het gesprek en de setting waarin deze plaatsvond over te kunnen brengen op de lezer, hebben we ervoor gekozen de interviewer (de hoofdauteur van dit rapport) niet weg te schrijven uit de verslaglegging van het gesprek.

6.1. Khalid

Dat Khalid voorstelde mij te ontmoeten op de plek waar de naam Van Wougroep ooit was ontstaan – bij een snackbar gevestigd op de hoek van de Carillonstraat en de Van Woustraat – was zowel toeval als logisch. Toeval omdat hij niet bekend was met het verhaal achter de naam. Logisch omdat het hier om het hart van de Diamantbuurt ging zoals hij het kende. Op een steenworp afstand van zijn oude huis, waar zijn ouders nog steeds wonen, en met zicht op de poort van het Smaragdplein. Midden in “de rimboe van de Van Woustraat,” zoals hij het noemde. En ondanks dat hij de Diamantbuurt nu al een aantal jaar achter zich heeft gelaten, blijkt al snel dat hij nog steeds een jongen van de buurt is. Bij aankomst trakteert hij de wat verward ogende man die zich dan al een tijdje voor de snackbar ophoudt – en die hem gelijk benadert als hij uit zijn auto stapt – op een chocomel met slagroom, hij maakt een vriendelijk babbeltje met de eigenaar van de snackbar en terwijl we praten aan een van

de twee tafeltjes buiten aan de straat, komen oude ‘broeders’ bij ons zitten of staan, soms om mee te praten, soms om alleen te luisteren. Andere bekende voorbijgangers krijgen een vriendelijk knikje of een enthousiaste hand.

Ik ben bij Khalid uitgekomen omdat de politie hem, volgens een straathoekwerker die ik eerder sprak, ten onrechte in de rode groep had geplaatst en aangemerkt had als crimineel. De wijze waarop hij behandeld is door de politie en het stadsdeel zit Khalid hoog, zo blijkt ook uit het feit dat hij een aantal keer tijdens het gesprek de noodzaak lijkt te voelen om te benadrukken dat hij geen antecedenten heeft en ook nooit heeft gehad. Het feit dat hij tegenwoordig een goede baan heeft als leidinggevende van een filiaal van een grote detailhandel lijkt in dit verband voor hem te spreken. Na mijn gesprek met Khalid geeft ook een vertegenwoordiger van het stadsdeel aan dat Khalid achteraf gezien niet in de rode groep thuishoorde. Het verhaal dat Khalid mij vertelt, draait dan ook om ervaren onrecht en wordt met veel vurigheid gebracht.

6.2. Kat- en muisspel

Een kat- en muisspel, zo typeert Khalid de relatie tussen de ‘Van Woujongeren’, inclusief hemzelf, en de politie in de tijd dat de aanpak van kracht was. Een spel waarbij de kat de muizen constant in de gaten hield, precies zoals toenmalig locoburgemeester Asscher had beloofd in zijn brief aan de Amsterdamse gemeenteraad – camera’s op elke hoek, lokauto’s, constante observaties door middel van foto’s en aantekeningen, samenscholingsverboden, de nadruk op beboeting. Jongeren die tot de Van Wougroep gerekend werden, zouden “extra hard” aangepakt worden, zo is de overtuiging van Khalid. Net als veel van zijn vrienden zou hij voor duizenden euro’s aan boetes hebben betaald, onder andere voor het brommer rijden zonder helm, het foutief parkeren en het hangen op de verkeerde plek. Hij werd naar eigen zeggen soms wel vijf keer op een dag staande gehouden. Het rapport met daarin de mutaties die de politie van hem

heeft opgetekend, heeft volgens hem de dikte van een woordenboek. Het zijn verhalen die overeenkomen met het beeld dat De Koning (23 augustus 2018) schetst van de aanpak van de Van Wougroep, op basis van veldwerk in de Diamantbuurt in 2011 en 2012 – volgens haar werd van bepaalde personen het hele dagelijks leven vastgelegd in het politie-informatiesysteem, ook werden er “kwistig boetes uitgedeeld”.

De aanpak, zo is Khalid van mening, was gericht op provocatie. “Er waren heel veel agenten die naar je toe kwamen en zeiden, ‘let maar op, dit jaar wordt mijn jaar, dit jaar ga jij naar binnen.’ Wat moet je daarvan denken? Dan loop je wel te lachen, maar in je achterhoofd denk je, hij volgt je, hij is iets van plan. Ze provoceeden het, ze lokken het gewoon uit.” Ook vertelt Khalid dat de politie een zender ter grootte van een baksteen in zijn brommer had geplaatst en dat de politie hem aanreed toen ze erachter kwamen dat hij de zender eruit had gehaald. “Ze rijden me gewoon letterlijk aan, ik val van m’n brommer, ze arresteren me, ze nemen me mee naar het bureau. Het eerste wat ik te horen kreeg is, waar is de zender? Ik zeg, ik weet van niks. Ze zeiden, of je geeft de zender terug of je krijgt een acceptgiro van 4000 euro.” Omdat de politie zijn brommer alleen wil teruggeven in ruil voor de zender, besluit hij deze uiteindelijk terug te geven, zij het onder protest en met tussenkomst van zijn advocaat.

Dat agenten het, op hun beurt, soms zwaar te verduren hadden met de Van Woujongeren, zoals ook al uit de gesprekken met de politie bleek, is waar volgens Khalid. Hij geeft aan dat ze als dieren gezien werden en zich ook als zodanig gingen gedragen naar de agenten toe. “Heel veel heren voelden dat zo en wat ga je krijgen, ze gaan zich gedragen als dieren wanneer die heren [politie] langskomen. Ze geven ze een grote bek, ze gaan ze geen respect geven. Respect moet je verdienen.” Het is een betoog dat raakt aan de beroemde labellingtheorie van Lemert (1967), het idee dat mensen zich gaan gedragen naar het etiket dat ze opgeplakt krijgen (waarbij labelling werkt als *self-fulfilling prophecy*). Een ander gevolg van het feit dat ze constant met de politie in de weer waren, zo vertelt Khalid, was het feit dat ook buurtbewoners hen als

crimineel gingen zien. Waar rook is, zo werd er gedacht, is vuur. Tegelijkertijd benadrukt hij dat er naast slechte agenten, ook een hoop goede agenten waren, die wel respectvol waren en langskwamen om een vriendelijk praatje te maken.

6.3. Criminaliteit

Dat leden van de Van Wougroep destijds diep in de zware criminaliteit zouden zitten, bestrijdt Khalid. “Er was een groep heren die met elkaar hingen, zoals je in iedere normale buurt hebt. Maar het werd zo aangedikt zodat mensen het wilden lezen. Want ja, een groep op de Van Woustraat, wie wil dat nou lezen? En ja, hoe mooier ze het maakte... En natuurlijk gebeurden er dingen die niet door de beugel konden, zoals dat in iedere buurt gebeurt. Maar het werd zodanig aangedikt, zowel door de media als door de politie zelf, dat het tot het standpunt is gekomen: de Diamantbuurtjongeren, oeehhhh.” Khalid moet in eerste instantie lachen om de vergelijking die politiechef Schaap maakt tussen Omar el H. en Willem Holleeder. “Dat ze een kruimeldief vergelijken met iemand die miljoenen verdient en mensen van het leven berooft!” En inderdaad, de zaak die aanleiding gaf tot de opmerking van Schaap – een ‘pizzalijn’ voor cocaïne of XTC, zoals een van de klanten in een verhoor de diensten van Omar el H. beschreef (Vugts, 2015) – lijkt niet genoeg in handen te geven om deze vergelijking te kunnen staven.

Desalniettemin geeft Khalid aan dat veel van de jongens uiteindelijk in de zware criminaliteit zijn beland, iets dat volgens hem vooral iets zegt over het potentieel van deze jongens. “Sommigen hebben gewoon echt een organisatie gemaakt van hun criminele activiteiten. Die zijn zo slim. Hadden ze maar de kans gekregen om dat in te zetten in iets legaals. Maar die jongens zijn altijd behandeld als crimineel, als stuk vuil, punt.” Anderen – volgens Khalid veel meer dan de twee die ik weet op te noemen op basis van de gegevens die ik tot mijn beschikking heb – zijn inmiddels doodgeschoten en/of geliquideerd. Het merendeel van de Van Woujongens, zo concludeert hij, heeft niks kunnen maken van zijn leven. Als ik hem vraag of er een verband is met de aanpak, antwoordt hij stellig. “Tuurlijk is er een verband.”

6.4. Onzekerheid

De aanpak laat zijn sporen na op de jongeren volgens Khalid. Het was, zo vertelt hij, een kat- en muisspel waarvan de verliezer al vaststond. "Je kan het nooit winnen. Nooit. Ook al kom je met bewijs, in hun ogen ben je altijd de dader en zul je altijd de dader blijven. Op een gegeven moment ga je je daardoor echt onzeker voelen. Want zij hebben geen enkel besef wat dat doet met jongeren! Je bent zestien en een volwassen persoon vertelt jou dat hij er alles aan gaat doen om jou in de bak de te krijgen. En helemaal omdat het drie, vier jaar lang duurt. In zo'n periode maak je een leven of breek je het." Over de zender die in zijn scooter werd geplaatst, zegt hij: "In eerste instantie lachte ik erom, maar later ging ik denken, het is toch wel iets ernstigs als ze een zender in je brommer zetten. En dan moest ik hem nog betalen ook nog!"

Hij voelt zich in de periode van de aanpak vaak depressief. Voor zijn mbo-studie rechten zoekt hij twee en een half jaar naar een verplichte stage bij een overheidsinstantie, maar wordt hij steeds afgewezen. Totdat hij uiteindelijk met zijn studie stopt, in het zicht van een eindstreep die hij onbereikbaar achtte. "Ik kon zo makkelijk de put in komen," vertelt hij over die periode. "Ik voelde me vaak depressief, zo diep in de put, kom ik hier nog wel uit? Ja echt, als ik m'n ouders niet had, ik weet niet waar ik was beland. Ik voelde me tegengehouden, teruggeduwd. Ze willen gewoon niet dat je verder komt. Ze willen gewoon niet dat je stappen maakt. Blijf waar je bent, ga achteruit. Maak een fout, zorg ervoor dat we je kunnen pakken. Doe iets verkeerd. Dat is wat je gevoel zegt dat hun willen." De enige reden dat hij in deze tijd niet de criminaliteit ingegaan is, zegt hij, is dat zijn ouders zijn boetes betaalden. Hij haalt hierbij een factor aan, boetes (en, in het verlengde hiervan, schulden), die vaker met criminaliteit in verband wordt gebracht (De Jong, 2017; Koenraadt et al., 2021).

Khalid stuurt naar eigen zeggen 'duizenden' sollicitatiebrieven in die tijd, maar wordt steeds afgewezen, iets wat hij – terecht of onterecht – toeschreef aan de politie en de gemeente. "Ik solliciteerde, ik werd afgewezen en het eerste wat

ik denk is, het komt door hun. Dit is het eerste wat in mij opkomt, misschien komt het niet door hun, maar in mijn hoofd is dit wel het geval. Dit komt duizend procent door hun, mijn achternaam. Dat is wat je in je achterhoofd hebt gekerfd." Op een gegeven moment besloot hij niet meer te solliciteren via internet, maar sollicitatiebrieven persoonlijk langs te brengen. "Zodat de eerste indruk van mij niet alleen mijn naam en de straat waar ik woonde was. 'O nee nee nee, hier beginnen we niet aan.' Daarom ging ik altijd langs, en dan probeerde ik er gelijk een eerste gesprek uit te slepen. Ik wilde gewoon een eerlijke kans."

6.5. Een nieuw leven

Dat een belangrijk deel van de jongeren van de Van Wougroep in de Top600 zou belanden, lijkt geen toeval gezien het feit dat het idee voor deze aanpak deels zijn oorsprong vond in de Van Wougroep en de aanpak hiervan. Ook Khalid belandt op de lijst van 'meest actieve veelplegers van High Impact Crime (HIC) in de regio Amsterdam-Amstelland' als de Top600 van start gaat in 2011. In eerste instantie staat hij hier niet per se onwelwillend tegenover, omdat Top600-medewerkers hem werk en een woning beloven. Het bleken loze beloftes, zo zegt Khalid. Hij heeft grote spijt dat hij hen ooit binnen heeft gelaten: "M'n moeder heeft zelfs kopjes thee, koffie en koekjes voor ze gemaakt. In mijn huis, lekker rustig achterover leunen, hele mooie verhalen vertellen."

De wisselwerking tussen de Top600 en de politie omschrijft hij als "*good cop, bad cop*". Hij beschrijft een voorval waarin hij opgepakt werd door de politie – op basis van een verdenking die volgens hem nergens op gebaseerd was – en vervolgens in de politiecel opgezocht werd door iemand van de Top600, die aangaf hem snel vrij te kunnen krijgen, hetgeen ook geschiedde. "Zo proberen ze je vertrouwen te winnen." Het feit dat hij ervan uitgaat dat het om een vooropgezet spel gaat, lijkt tekenend voor zijn wantrouwen richting zowel de Top600 als de politie. Uiteindelijk probeert hij van de Top600-lijst af te komen, nadat blijkt dat er niets terechtkomt van de beloftes die hem zijn gedaan. Saillant detail daarbij is dat niemand Khalid kan vertellen waar hij de

Top600-notering aan te danken had – aan zijn strafblad kon het immers niet liggen, die had hij niet. Hij weet het tot op de dag van vandaag niet. Wel lukt het zijn advocaat om hem van de lijst te krijgen; dit ondanks het feit dat een dergelijke notering doorgaans lastig aan te vechten blijkt, omdat de gemeente het standpunt inneemt dat er slechts informatie wordt uitgewisseld bij de Top600 (De Koning, 23 augustus 2018). Ook de beleidscriteria die ten grondslag zouden liggen aan de Van Wougroep – en wie daartoe zou behoren – kunnen op weinig begrip rekenen van Khalid. "Ze hadden ons gecijferd alsof we een stel-tje schapen waren. En de criteria daarvan zijn nog krommer dan de Top600. Want het criterium is 'je wordt gezien met de heren op de Van Woustraat'. Er hoeft maar een keer een foto vanaf daar, vanaf de brug, geschoten te worden, wat heel vaak is gebeurd, en je mag hoog of laag springen, maar je hoort erbij. 'Ja maar ik hoor er niet bij.' 'Jawel hoor, kijk maar, je staat erbij, je staat toch daar bij die heren.' Maar ik ben opgegroeid met die heren."

Het label dat Khalid opgeplakt krijgt, en de registraties en mutaties die hieruit volgden, hadden volgens hem niet alleen gevolgen voor hemzelf, maar voor zijn hele sociale omgeving. Zijn zus, die rechten studeerde, laat haar droom om rechter te worden varen nadat ze niet door een antecedentenonderzoek komt vanwege hem. Het is volgens Khalid "een klap in haar gezicht."

6.6. 'Ik sta er niet achter, maar wel dichtbij'

Khalid keurt de keuze die veel van zijn oude vrienden maakten voor de criminaliteit af, maar geeft aan deze wel te snappen. Zoals hij zelf zegt: "ik sta er niet achter, maar wel dichtbij." "Ze konden echt zoveel voorkomen van wat er afgelopen jaren is gebeurd door op de juiste manier er op in te spelen. Maar dat hebben ze niet gedaan. Zij dachten dat de harde hand de enige oplossing was, soms is dat ook de oplossing, maar weet wanneer, en weet hoe. En de manier waarop heeft gewoon niet goed uitgepakt. Hoe moesten die jongens die boetes betalen, je wilt die boetes niet meenemen naar huis. Op een gegeven moment heb je een bedrag openstaan van vijf duizend euro, hoe kom je daaraan?"

Jongens als Omar el H. komen daarbij nooit meer van het label 'crimineel' af, zo betoogt Khalid. Hij herinnert zich dat Omar in eerste instantie heel hard moest lachen om de Holleeder-uitspraak (net als hijzelf), maar weet dat het lachen hem ondertussen wel is vergaan. "Zoek zijn naam maar is op internet op." Hij spreekt hem niet veel meer, maar weet wel dat hij getrouwd is. "Hij wil graag stappen maken, maar hij is voor het leven getekend. Verhuizen naar het buitenland, dat is de enige optie."

Wat volgens Khalid ook van belang is, is dat heel veel jongens niet de steun van hun ouders hadden zoals hij die wel heeft gehad. "Die gingen niet de criminaliteit in omdat ze het leuk vonden. Maar omdat het in hun opinie de laatste redding was. Ik ga niet zeggen dat dit de juiste keuze is, maar omdat ik het van dichtbij heb meegemaakt, kan ik me inleven in hoe zij dat zien. Ouders die geen Nederlands spreken, geen geld hebben, veel kinderen. Dan is het moeilijk. Dan is het écht moeilijk, dat is niet te doen."

Tot slot geeft Khalid aan dat ook jongerenwerk tekort is geschoten. "Wie van hun heeft ooit gepraat met die jongeren? Niemand." Hij hekelt het feit dat ze jongeren zoals hij "twee uur lang laten playstationen" in plaats van dat ze zich actief inzetten voor de ontwikkeling van de jongeren. "Wanneer halen ze een spreker erbij? Nooit. Iemand waar ze echt iets uit kunnen halen, waar ze stappen mee kunnen maken. Een ondernemer die van de bodem is begonnen, die nu heel hoog staat. Dat is iets dat de jongeren nodig hebben." Dat het roer bij jongerenwerk om is gegaan in 2010 – "van opvang en recreatie naar activering en vorming" (Spierts & Abdallah, 2015) – heeft Khalid zelf niet meer ervaren. Hem en de anderen die tot de rode groep gerekend werden, werd de toegang tot het jongerencentrum ontnomen. De reden die hun daarbij werd gegeven: ze waren te oud en jongerenwerk kon hun niet meer aan. Op de vraag waarom ze hun niet meer aankonden, werd volgens Khalid nooit antwoord gegeven. Dat het een beslissing betrof uit de hoed van de politie en het stadsdeel is Khalid onbekend. Dit geldt ook voor de beleidscategorieën rood, geel en groen.

6.7. Een positief rolmodel

Het verhaal van Khalid rijmt moeilijk met de successen die betrokken beleidsmakers en uitvoerders claimen ten aanzien van de Van Wou-aanpak. Dit is misschien te verwachten in het geval van het repressieve gedeelte van de aanpak; weinig vermeende criminele jongeren zullen positief terugkijken op de harde aanpak die ze hebben gehad. Maar ook ten aanzien van de zachte kant van de aanpak en de successen die hieruit zouden zijn voortgekomen – het feit dat een groot deel van de groene groep niet zou zijn doorgesleept naar de zware criminaliteit – is Khalid sceptisch. Geconfronteerd met deze door beleidsmakers geclaimde verworvenheden, verzekert hij dat dit niet te danken is aan jongerenwerk of hulpverlening, maar dat succes op dit vlak voorkomt uit het feit dat leden van de Van Wougroep, zonder dat ze dit zelf door hadden, fungeerden als negatieve rolmodellen; de coördinator van de straatcoaches (SAOA) spreekt in dit verband over “de schaduw van de Van Wougroep,” het feit dat broertjes, neefjes en andere jongeren in de omgeving van de Van Wouleden de nare kant hebben gezien van een criminele carrière, in de vorm van “het verdriet van ouders, gevangenisstraffen en liquidaties.” Khalid: “Op een gegeven moment zien ze dat er jongens worden vermoord, ze zien dat jongens al zolang bezig zijn [in de criminaliteit] maar geen stappen maken. Ze zien meer problemen dan positieve dingen.”

Dat hiermee de jeugdoverlast, en misschien wel erger, niet is gestopt in de Diamantbuurt, lijkt niet moeilijk te raden vanaf de snackbar waar we zitten. Het raam dat uitkijkt op de Carillonstraat is ingegooid, volgens Khalid omdat de eigenaar van de zaak overlast ervaart van een groep jongeren en hier ook wat van zegt. Dat dit niet het eerste raam is dat gesneuveld is in zijn zaak, kunnen we lezen in Het Parool. In juli 2020 worden alle ruiten van de snackbar ingegooid, de plek zou volgens de krant een verzamelplaats zijn voor jonge criminelen (Vugts & Herter, 29 juli 2020). In oktober van dat jaar, zo lezen we wederom in Het Parool, wordt het huis van de eigenaar van de snackbar in een week tweemaal beschoten (Laumans & Vugts, 31 oktober 2020). Of er een verband is met de ingegooide ruiten, is dan nog niet bekend (en voor zover ik weet nu ook nog niet).

Khalid beseft dat hij zelf een positief rolmodel is voor de jongeren in de Diamantbuurt. Nadat hij stopt met zijn mbo-opleiding, doet hij nog een mbo-opleiding, die hij wel afrondt, en gaat daarna naar het hbo. Na het behalen van zijn propedeuse gaat hij aan het werk. “Het feit dat ik een hele andere weg ben ingeslagen, dat doet hun ook heel wat.” Hij spreekt jongeren in zijn oude wijk naar eigen zeggen ook aan hun op hun gedrag, iets wat hem tegelijkertijd soms confronteert met zijn eigen gedrag van vroeger. “Ze zien mij, ze kijken naar mij op. Ik geef ze ook vaak die preken. Een jongen waarvan ik dacht die gaat nooit roken, zie ik hem een jointje roken. ‘Wat doe je? Waar ben je mee bezig?’ ‘Ja, maar jullie rookten vroeger zelf ook.’ Ik zeg, ‘maar heeft het ons verder gebracht?’ Maar inderdaad, ik rookte vroeger ook jointjes, en dan voel ik me zó schuldig.”

Een succesvolle carrière of niet. Ook voor Khalid geldt dat een deel van de onzekerheid nog niet weg is. Toen hij recent een goed aanbod kreeg van een andere werkgever, waarbij hij hoger op kon komen en meer kon gaan verdienen, sloeg de twijfel toe. “Kan er iets boven water komen wat mij naar beneden kan halen, wat mij m’n baan kan kosten? Dat is wat in je achterhoofd blijft. Terwijl ik niks te verbergen heb.” Uiteindelijk heeft hij er zich niet door laten tegenhouden en de baan gekregen. In de Diamantbuurt voelt hij zich nog steeds bekeken. Een gevoel dat altijd zal blijven, zo verwacht hij. Het maakt dat hij blij is dat hij uit de buurt is weggegaan. “Niemand kent me waar ik nu woon, niemand staart me aan, niemand die me vraagt wie ben je, wat doe je. Niemand, geen haan die naar me omkijkt. Heerlijk. Drie kinderen, eten, drinken, leven en laten leven.” Dit is, in combinatie met het feit dat Khalid zijn geld op een eerlijke manier verdient, een mooie constatering voor iemand die ooit – onterecht, zo lijkt het – op de Top600-lijst stond en die tot de criminele harde kern van de Van Wougroep werd gerekend.

7 De resultaten van de aanpak

In de voorafgaande hoofdstukken hebben we het plan van aanpak van de Van Wou-aanpak besproken, alsook de belangrijkste uitdagingen en problemen die zich voordeden in de uitvoering. In dit hoofdstuk staan de resultaten van deze aanpak centraal. Wat zijn de belangrijkste verworvenheden van de aanpak en zijn de gestelde doelen gehaald? En welk licht werpt de justitiële documentatie die we tot onze beschikking hadden over de Van Wougroep op de resultaten van de aanpak? En als we naar de mate van succes van de aanpak kijken, hoe verhoudt de korte termijn zich dan tot de lange termijn? En tot slot, welk licht werpen de Utrechtse en de Tilburgse aanpak op de resultaten van de Van Wou-aanpak?

7.1. De doelen

In onze bespreking van de resultaten van de Van Wou-aanpak beginnen we bij de doelen zoals deze zijn gesteld onder het hoofddoel, het opbreken van de groep. We doen dit met de opmerking dat dit hoofddoel ons inziens enigszins vreemd aandoet omdat het opbreken van de groep eerder een middel (of strategie) lijkt te zijn dan een op zichzelf staand doel. Immers, het enkele feit dat de groep opgebroken is, zal tot weinig verlichting leiden als dit niet ook betekent dat de criminaliteit en overlast verminderd is en de overheid weer baas in eigen buurt is. De vier subdoelen lijken meer inzicht te geven in de agenda en bedoelingen van het stadsdeel en haar veiligheidspartners. We lopen de resultaten van de Van Wou-aanpak aan de hand van de vier subdoelen na, waarna we terugkomen op het hoofddoel.

Bestrijden criminaliteit van de groep

Een van de belangrijkste maatstaven van succes in de aanpak, zo wordt duidelijk in de gesprekken die we hadden met verschillende politieambtenaren, was het 'tellen van gevangenisdagen', overigens zonder dat hierbij vermeld werd hoeveel gevangenisdagen nodig waren voor het stempel succes. Het is om deze reden moeilijk hard te maken of de doelen behaald waren. Wel was er tevredenheid bij de politie. Duidelijk is dat er forse gevangenisstraffen opgelegd werden aan leden van de Van Wougroep – 3640 dagen in 2009, 4658 in 2010. Het feit dat iemand die een langere gevangenisstraf kreeg opgelegd tot de uitstromers werd gerekend (en daarmee in de monitorgroep terechtkwam) zegt veel over de inzet van de aanpak alsook over de termijn waarop de aanpak, en in het verlengde hiervan succes, betrekking had. Zeker ook omdat detentie voor jongeren, zo betoogt ook het afschalingsdocument van de aanpak uit 2013, "natuurlijk niet [wil] zeggen dat de betreffende jongeren niet meer crimineel actief zijn, bij sommigen was de criminele carrière al te ver ontwikkeld. Voor deze jongeren geldt dat zij 'gekozen' hebben voor een criminele carrière. Voor een aantal jongeren geldt echter dat zij ervoor gekozen hebben om zich juist niet aan te sluiten bij de harde kern." Oftewel, bij een aantal van de jongeren werd ervan uitgegaan dat gevangenisstraf het hoogst haalbare was binnen de aanpak.

Een vraag die boven de aanpak blijft hangen is of (of in hoeverre) deze laatste aanname terecht was. Zoals eerder vermeld, waren straathoekwerkers kritischer op de beslissing om geen ruimte meer te geven aan zachte partijen in de aanpak van de rode groep, hoewel ze tegelijkertijd erkenden dat het misschien geen verschil had gemaakt als ze wel met de rode groep in contact waren gebleven (want daarvoor lukte het ze ook niet om deze jongeren van de criminaliteit af te houden). We komen hier in de laatste paragraaf op terug als we de resultaten van de Van Wou-aanpak in een bredere context plaatsen aan de hand van de resultaten van de andere aanpakken.

Daarnaast is er het verwijt van Khalid (in het vorige hoofdstuk) dat de vele boetes die de Van Woujongeren kregen voor onder andere het samenscholen op de verkeerde plek, ervoor gezorgd zouden hebben dat zij zich genoodzaakt voelden om criminaliteit te plegen zodat ze de boetes konden betalen. Zo geredeneerd zou het "dagelijks handhaven op de APV", zoals het plan van aanpak van 2010 het vermeldt, juist criminaliteit in de hand hebben gewerkt. Bovenstaande redenering is natuurlijk te gemakkelijk, maar dat er perverse prikkels kunnen uitgaan van boetes en, in het verlengde daarvan, schulden wordt steeds breder onderkend (zie bijvoorbeeld De Jong, 2017; Koenraadt et al., 2021). Wat lijkt te spreken voor de Van Wou-aanpak is dat boetes ook doelbewust zijn ingezet als stok achter deur, waarbij jongeren het aanbod kregen dat CJIB-boetes kwijtgescholden werden als ze erin zouden slagen om zes maanden boetevrij te blijven. Het is uit ons onderzoek niet bekend geworden bij wie dit is aangeboden en in welke mate dit is gebeurd.

Bestrijden overlast van de groep

Het afschalingsdocument geeft aan dat door het inzetten van toezicht en het nemen van maatregelen ten behoeve van de werkzaamheden van de welzijnspartners de partners bewerkstelligd hebben dat de jongeren van de Van Wougroep nauwelijks meer (overlastgevend) op straat worden gezien. Het feit dat een aantal van de leiders van de groep al snel vast kwam te zitten, lijkt ook hier een belangrijke factor. Hierdoor keerde de rust terug in de buurt, zo betoogde de toenmalig wijkagent: "Dingen werden hersteld, homohaar nam af, meisjes en moeders durfden weer naar het plein om te spelen; er gingen weer bankjes vanuit huizen naar buiten op mooie dagen; er kwam een buitenschaakbord. Het straalde uit op de hele buurt." Een jongerenwerker gaf aan dat het Smaragdplein voorheen van de Van Wougroep was, hetgeen tot uitdrukking kwam in het feit dat mensen er niet langs durfden te lopen en ouders met kinderen er niet durfden te voetballen. In samenwerking met de politie en andere partners heeft jongerenwerk het plein "teruggegeven aan de buurtbewoners." Door middel van debat zijn jongerenwerkers erachter gekomen

waarom mensen zich onveilig voelden op het plein en wat ze veranderd wilden hebben; een programma dat weliswaar niet plaatsvond onder de paraplu van de Van Wou-aanpak, maar wel mede mogelijk werd gemaakt hierdoor. Het heeft onder andere geleid tot betere verlichting en reflecterende tegels in het tunneltje dat toegang geeft tot het plein. Ook zijn ze er volgens de jongerenwerker in geslaagd om de moeders van de Van Wou-jongeren te betrekken bij activiteiten. Dit is extra belangrijk omdat dit toegang geeft tot wat de jongerenwerker bestempelde als "het echte verhaal", dat inzicht geeft in de jongen achter de harde straatidentiteit en de situatie achter de voordeur.

Tegengaan van nieuwe aanwas

De strategie die bij het tegengaan van nieuwe aanwas werd ingezet, is het bieden van toekomstperspectief. Het afschalingsdocument geeft aan dat eerdere signalering, een meer preventieve aanpak en het Mexitproject (risicjongeren koppelen aan ander rolmodel) ertoe hebben geleid dat er de laatste twee jaren geen nieuwe aanwas is geweest voor de Van Wougroep. In gesprekken met betrokkenen komt een aantal andere succesfactoren naar voren, alsook een aantal kanttekeningen die beide van invloed kunnen zijn geweest op de mate waarin de Van Wou-aanpak nieuwe aanwas heeft weten te voorkomen.

Een cruciale factor hierin volgens de wijkagent was het feit dat de rode groep niet meer het centrum van jongerenwerk in mocht. Dit maakte dat ouders weer makkelijk bij jongerenwerk op gesprek konden en zusjes zich vrijer konden bewegen. Dit laatste werd bevestigd door jongerenwerk. Hoewel de beslissing in eerste instantie weerstand opriep bij jongerenwerkers, wordt deze achteraf als een groot succes beschouwd, getuige met name een rapport van de organisatie zelf en het feit dat ze de methode daarna ook in de Amsterdamse Rivierenbuurt gingen gebruiken (Spierts & Abdallah, 2015). De herijking van het jongerenwerk leidde niet alleen tot een veiligere omgeving voor zowel medewerkers als jongeren, maar ook tot een nieuwe werkwijze: van 'opvang en recreatie' naar 'activering en vorming' (gebaseerd op een gedachtegang die we

ook terugzien in het Good Lives Model). Een succesverhaal dat door meerdere respondenten aangehaald werd, betrof het op het rechte pad houden van twee telgen uit een familie waar de oudere broers wel de criminele kant opgingen. Tegelijkertijd had de nieuwe koers tot gevolg dat jongerenwerk het contact verloor met de jongens die zich (al dan niet gedwongen) solidair verklaarden aan de jongens van de rode groep en ook niet meer naar het jongerencentrum kwamen, zonder dat hen de toegang was ontzegd.

Straathoekwerkers zagen zich door bovenstaande koerswijziging beperkt in hun mogelijkheden om hun werk goed uit te voeren. Uit het gesprek met hen komt naar voren dat je er als strathoekwerker moet 'zijn' om op cruciale momenten dingen te kunnen bieden. Dit werd bemoeilijkt doordat het contact met de rode groep verbroken moest worden en erkende hangplekken vermeden moesten worden, hetgeen ook tot gevolg had dat het contact met de andere jongeren moeilijker te onderhouden was. Daarnaast merkten ze op dat er soms niet voldoende doorzettingsmacht was ten aanzien van de hulpverlening. Het betekende dat hulp soms te lang op zich liet wachten waardoor jongeren weer in de criminaliteit vervielen.

Regie op de Van Wougroep in eigen hand

Het afschalingsdocument meldt hierover het volgende: "We hebben de regie als stadsdeel helemaal teruggepakt. Was het eerst zo dat de jongeren bepaalden en daar onaantastbaar in handelden, is het nu andersom. Door diverse maatregelen, achter elkaar en onnavolgbaar voor de jongeren te treffen werden we weer de 'baas' in het gebied."

Als we het bovenstaande bezien, kan er dan gesteld worden dat de groep opgebroken is en dat daarmee het hoofddoel behaald is? Betrokkenen zelf, met name van de politie en het stadsdeel, zagen de aanpak hoofdzakelijk als een succes, vandaar ook de afschaling in 2013 en de positief gestemde evaluatie die hieraan gekoppeld werd. Tegelijkertijd blijven er ook nog vragen open.

Betekent detentie bijvoorbeeld dat groepsbanden verbroken worden tussen leden van een groep? Het is een vraag die weinigen met enig verstand van zaken bevestigend zouden beantwoorden. En wat gebeurde er nadat gedetineerde invloedrijke leden weer vrijkwamen? En hoe kijken buurtbewoners naar de Van Wou-aanpak? Het zijn vragen die, in ieder geval ten dele, betrekking hebben op wat we de erfenis van de aanpak noemen. Voordat we aan deze erfenis toekomen bespreken we eerst het beeld dat naar voren kwam uit de justitiële documentatie. Deze informatie geeft op zichzelf een blik op de resultaten van de aanpak, en dan met name op de criminele doorgroei van de voormalig Van Woujongeren, maar werpt ook licht op bepaalde keuzes die binnen de aanpak zijn gemaakt.

7.2. Justitiële documentatie

De justitiële documentatie die we tot onze beschikking hadden, gaf ons inzicht in de mate waarin de leden (nu ex-leden) van de Van Wougroep groep in aanraking zijn geweest met justitie. Hierbij werden alle 'actuele' zaken, die nog niet geschoond waren, meegenomen. Belangrijk daarbij te vermelden, is dat we de informatie weliswaar per persoon aangeleverd hebben gekregen van de Justitiële Informatiedienst (Justid), maar zonder de naam van deze persoon, hetgeen betekende dat deze informatie niet herleidbaar was tot een specifiek individu. Wel wisten we steeds tot welke beleidscategorie – rood, geel of groen – een bepaald persoon gerekend werd. Onderstaand bespreken we per 'kleurcategorie' het beeld dat naar voren kwam.

Rode groep

Bij de rode groep, de zogeheten criminele harde kern, viel op dat van de veertien mensen die op de lijst stonden 'slechts' zes justitiële aantekeningen hadden. Dit hoeft niet te betekenen dat degenen die geen strafblad hadden eind oktober 2021 – het moment dat Justid ons informatieverzoek afhandelde – nooit een strafblad hebben gehad. Voor overtredingen geldt een bewaartermijn van

vijf jaar (en in sommige gevallen tien jaar) en het kan dus goed zijn dat er gepleegde overtredingen geschoond zijn. Ook kan het zijn dat er misdrijven zijn geschoond waarvoor het strafmaximum minder dan zes jaar gevangenisstraf is (de justitiële informatiedienst geeft het voorbeeld van winkeldiefstal). De bewaartermijn voor deze delicten is twintig jaar na de einduitspraak of twintig jaar na het volledig voldoen van de strafbeschikking. Het zou dan moeten gaan om strafbare feiten gepleegd voor november 2001, waarbij zij vermeld dat drie van de personen op de rode lijst toen nog niet oud genoeg waren voor een strafblad. Zij waren in november 2001 jonger dan twaalf jaar. Ook de meeste anderen van de rode groep waren in november 2001 nog betrekkelijk jong (twee van twaalf, twee van dertien, twee van veertien, vier van vijftien, één van achttien), maar het zou kunnen dat ze voor november 2001 veroordeeld zijn voor lichte misdrijven die inmiddels geschoond zijn. Veroordelingen voor zwaardere delicten, waarvoor het strafmaximum zes jaar of meer is (Justid geeft het voorbeeld van inbraak of winkeldiefstal samen met een ander), zijn wel terug te vinden in de gegevens die we tot onze beschikking hadden. Hier geldt een bewaartermijn voor van ten minste dertig jaar. Het lijkt daarom gerechtvaardigd te stellen dat mensen van de rode groep met tegenwoordig een blanco strafblad ook op 23 maart 2009, de 'dagtekening' van de lijst die we tot onze beschikking hadden, op basis van alleen hun strafblad niet of moeilijk als crimineel, laat staan zwaar crimineel, te kwalificeren waren.

Degenen die wel een strafblad hebben (zes van de veertien), hadden dit in vijf gevallen ook op 23 maart 2009. In een aantal gevallen ging het om personen die op dat moment al behoorlijk wat op hun kerfstok hadden. Een delict dat we hierbij veel terug zien is diefstal (in verschillende vormen) en hieraan gereleerde delicten zoals heling. In één geval ging het om een persoon wiens eerste nu nog terug te vinden strafbare gedraging een in begin april 2009 gepleegde poging tot diefstal betrof, een delict dat dus na het vaststellen van de lijst gepleegd werd.

Bovenstaande feiten laten zien dat de staat van iemands strafblad bij de meerderheid van de rode groep geen doorslaggevende rol, of geen enkele rol, bij de categorisering in de rode groep kan hebben gehad; de meerderheid van de rode groep had immers geen strafblad. Dit is opvallend omdat de mate waarin iemand in de criminaliteit zat, of delicten had gepleegd, door de betrokkenen naar voren werd geschoven als één van de belangrijkste, zo niet het belangrijkste, criterium bij het bepalen van wie tot de Van Wougroep gerekend werd en welke kleur een persoon toebedeeld kreeg – iets dat als criterium natuurlijk niet verwonderlijk is, gezien het feit dat de Van Wougroep als een criminele jeugdgroep aangemerkt was. Het kan natuurlijk wel zijn dat er sterke vermoedens bestonden dat iemand strafbare feiten had gepleegd, zonder dat deze persoon hier (al) voor veroordeeld was. Of dat iemand vrijgesproken was voor bepaalde zaken of dat zaken op andere manieren gestrand waren (bijvoorbeeld door sepot), maar dat de vermoedens bleven bestaan.

Wat tot slot opvalt, is dat veel van de mensen in de rode groep niet meer crimineel actief lijken te zijn als we afgaan op het strafblad. Twee van de zes met een strafblad pleegden hun laatste delict in 2009. Twee anderen pleegden hun laatste delict in 2013 en een iemand in 2014. En hoewel we geen inzage hebben in de straffen die uiteindelijk zijn uitgedeeld, lijkt het op basis van de delicten moeilijk voor te stellen dat dit komt doordat er jarenlange gevangenisstraffen zijn uitgedeeld.

Gele groep

Voor de gele groep geldt dat negen van de zeventien personen een strafblad hebben. Alle negen hadden dit strafblad ook al toen de door ons gebruikte lijst opgesteld werd in 2009. Ook hier geldt weer dat er in de laatste jaren nauwelijks meer delicten gepleegd zijn. In de laatste zeven jaar werden er drie delicten gepleegd, waarvoor drie personen veroordeeld zijn. In alle drie de gevallen ging het om huiselijk geweld.

Groene groep

Van de groene groep kunnen we zeggen dat deze weinig justitiële aantekeningen heeft. Er zijn drie mensen van de in totaal elf met een strafblad. In totaal zijn er zes delicten waarop een veroordeling volgde. Een persoon is veroordeeld voor openlijke geweldpleging en eenvoudige belediging van een ambtenaar; een persoon is tweemaal veroordeeld voor diefstal in vereniging en eenmaal voor mishandeling (huiselijk geweld). Tot slot is er een persoon die voor meeneed veroordeeld is. Twee van de drie hadden al een strafblad ten tijde van de dagtekening van de lijst die we tot onze beschikking hadden.

Justitiële documentatie en de Van Wou-aanpak

Wat zeggen bovenstaande bevindingen over de aanpak van de Van Wou-aanpak? De belangrijkste vaststelling is dat het merendeel van degenen die ingedeeld werden in de rode groep, de zogenaamde criminele harde kern, geen of in ieder geval geen noemenswaardig strafblad had ten tijde van de categorisering. Ook geven de strafbladen die we wel tegenkwamen bij de rode, gele en groene groep in veruit de meeste gevallen niet de indruk dat er sprake is (of is geweest) van criminele doorgroei.

Dit hoeft natuurlijk niet te betekenen dat de Van Wougroep geen zware criminelen heeft voortgebracht. Twee van de jongens uit de rode groep zijn doodgeschoten en waren volgens diverse mediaberichten bekenden in het criminele circuit. Of dit laatste ook het geval is geweest, weten we niet, wel weten we dat één van deze personen geen strafblad had. In ieder geval hoeft het ontbreken van een strafblad niet te betekenen dat iemand niet het criminele pad is opgegaan. Daarnaast hebben we niet de justitiële documentatie opgevraagd van degenen die ten tijde van het opmaken van de lijst als uitstromers werden bestempeld (met name omdat we geen inzicht hadden in de reden voor uitstroom, dit kon van alles zijn, van het breken met de groep tot het uitzitten van een gevangenisstraf). Ook Khalid gaf aan dat veel 'jongens' uit

zijn omgeving uiteindelijk in de zware criminaliteit zijn beland. Dit kunnen mensen zijn geweest uit de rode, gele en/of groene groep, maar ook uit de groep uitstromers (de zogeheten parse groep of monitorgroep). Of personen die pas na 23 maart 2009 op de rode, gele of groene lijst zijn beland. Of mensen die, terecht of onterecht, nooit tot de Van Wougroep zijn gerekend.

7.3. De erfenis

De aanpak van de Van Wougroep liep in 2013 af omdat, zoals het afschalingsdocument vermeldt, de doelen behaald waren. Maar net zo goed als het belangrijk is om te kijken naar mogelijke neveneffecten van een aanpak die zich buiten de reikwijdte van de doelen voordoet, is het ook belangrijk om te kijken naar de langere termijn. Wat is de erfenis van de Van Wou-aanpak?

De terugkeer van een deel van de groep

Acht jaar na de afschaling van de aanpak lijkt een belangrijke les boven te komen drijven die inhaakt op de vraag 'wat is succes?'. Het succes van gisteren is niet per se het succes van morgen. Meerdere respondenten merkten op dat de oude Van Wougroep voor een deel terug is in de buurt. Volgens de huidige projectleider Jeugd & Veiligheid van Amsterdam-Zuid eisen ze de buurt weer op. Ze gaf het voorbeeld van een van de voormalig leiders die eerder een lange gevangenisstraf uitzat en nu weer op vrije voeten is en elke dag vanuit zijn woonplaats op twintig kilometer van Amsterdam naar de Diamantbuurt gaat. "Het ging een hele tijd goed in de Diamantbuurt, maar nu zijn zowel de mensen als de gevoelens erbij weer terug." De terugkeer van een aantal van deze mannen gaat volgens haar, voor zover daar zicht op is, niet zozeer met criminaliteit in de Diamantbuurt gepaard, maar qua straatbeeld, en ook de dreiging die van de groep uitgaat, is er niet veel veranderd. Ook trekt de groep volgens de projectleider nog jonge jongens uit de buurt aan. Dit werd ook opgemerkt door een professional die met jeugd werkt in de wijk, die weinig twijfel heeft over de intenties van de oude garde. "Als een van die jongens

twintig euro aan een van mijn tieners geeft om een patatje te halen en dat patatje kost 2,80. En dat jongetje van twaalf die haalt dat en hij komt terug en hij mag de rest van het geld houden. Dat gebeurt nu ze in de wijk zijn. Wat zegt dat? Het is niet strafbaar, maar de vraag is wat gebeurt daar écht. Zo'n twaalf-, dertien-, veertienjarige, wow, die heeft ineens zeventien euro op zak. Dat is wat we zien. Die gasten zijn inmiddels wat ouder, maar die zijn ook gehaaid, het zijn slimme jongens."Het feit dat een aantal leden van de Van Wougroep, soms na een lange afwezigheid, weer dagelijks in de Diamantbuurt te vinden zijn, laat zien dat de binding met de buurt hardnekkig is. Het maakt ook duidelijk dat, zeker wanneer er lange gevangenisstraffen zijn opgelegd, resultaten van aanpakken over een langere tijd gezien moeten worden. Ook in het afschalingsdocument wordt al melding gemaakt van een dergelijk risico: "We moeten geducht blijven op het criminele deel van de Van Wougroep, een aantal kopstukken loopt weer vrij rond en anderen komen nog vrij. Van groot belang is en blijft dat deze jongeren weg gehouden worden van de risicojongeren, de partners Combiwel en Streetcornerwork spelen hierbij een belangrijke rol. Ook het gehanteerde lik-op-stukbeleid blijft van belang, tevens bij schorsende voorwaarden."⁹

9 Er zijn meerdere verklaringen mogelijk voor deze terugkeer die ook relevant kunnen zijn voor andere (voormalig) criminele jeugdgroepen. We noemen er aantal zonder daarbij uitputtend te zijn. Allereerst hebben veel van de voormalig leden van de Van Wougroep, ook degenen die niet meer in de buurt wonen, nog steeds familie in de Diamantbuurt. Daarnaast lijkt het feit dat plaats en identiteit in belangrijke mate aan elkaar verbonden zijn van belang. Het maakt dat buurten waarin mensen wonen en/of opgroeien aantrekkingskracht blijven uitoefenen op mensen. Dit geldt in versterkende mate voor mensen die in onzekerheid leven, bijvoorbeeld – zoals veel, zo niet alle, jongens die tot de Van Wougroep gerekend werden – omdat ze te maken hebben met sociale achterstand en hieruit voortkomende problematiek (Laing, 1965); een gegeven dat eminent psychiater R.D. Laing (1965) koppelde aan de menselijke behoefte om "gezien te worden" (p. 109, cursief in oorspronkelijke tekst). Voor criminele jeugdgroepen en voormalig leden hiervan kan deze connectie met de buurt nog duidelijker aanwezig zijn, omdat het groepen betreft die, zeker wanneer deze zichzelf ook zien als crimineel, niet zelden inspiratie halen uit gangs in de Verenigde Staten, die ideaaltypisch een buurt claimen en deze met trots en, waar nodig, geweld verdedigen (zie voor een voorbeeld Roks, 2016). Tot slot lijkt het feit dat criminelen – en er is geen reden om aan te nemen dat criminele jongeren hier een uitzondering op vormen – het liefst in eigen buurt, of een buurt waarin ze gewoond hebben en/of familie hebben, delicten plegen ook een relevante factor te kunnen zijn. Dit zijn de plekken waar ze zich veilig voelen en die ze kennen, en ook luiheid speelt een rol bij de keuze voor de eigen buurt of een anderszins bekende buurt (NSCR, 2016). Het is een factor die in het geval van de Van Wougroep wegvalt als het blijkt dat er geen criminele motieven zitten achter de hereniging in de buurt.

Ondanks deze waarschuwende woorden, gaven verschillende betrokkenen aan dat er niet goed genoeg is ingespeeld op bovenstaande ontwikkelingen. Een jeugdprofessional was van mening dat er te weinig oog is voor de geschiedenis van de buurt en de Van Wougroep in de omgang met de voormalig kopstukken die nu weer aanwezig zijn in de buurt: "Als de buurtregisseur van nu zoiets heeft van, ik check die jongens en er is niks aan de hand, ze mogen ook op de hoek staan omdat ze aangeven dat hun ouders in de buurt wonen, dan heeft hij in principe gelijk. Alleen op het moment dat je met bepaalde individuen te maken hebt uit het verleden, die deel hebben uitgemaakt van een bepaalde groep, dan vind ik niet dat je er zo naïef in moet zitten. Dan moet je zorgen dat ze het niet fijn vinden om er te zitten. Dat als zij er zitten, dat er politie aankomt. Hé jongens, jouw auto, kenteken checken, je hebt nog boetes openstaan. Irritant aanwezig, wat ze toen ook deden. Dat het gewoon niet fijn is om daar te zitten. Als jij wat op je kerfstok hebt, dan kom je hier niet, want de kans is groot dat je in aanraking komt met de politie. Als je toevallig je helm niet op hebt, boete." De voormalig wijkagent van de Diamantbuurt gaf aan dat er misschien een bewaardocument had moeten liggen dat de aanpak had geborgd, maar zei tegelijkertijd dat de huidige wijkagent heel goed op de hoogte is van alles wat er gebeurd is. De huidige projectleider Jeugd & Veiligheid van Amsterdam-Zuid merkte op dat haar vermoedens dat het mogelijk (weer) mis dreigde te gaan in de Diamantbuurt niet werden gedeeld door de politie. "Ik kwam in 2017 en toen was het redelijk rustig, maar ik zag toen al signalen. Florida [een snackbar] was net in de fik gestoken. Het sluimerde. Professionals in de wijk hadden ook al hun twijfels bij wat er gebeurde. Er was natuurlijk net een liquidatie geweest van een bekende crimineel uit de buurt. Toen was het ramadan en stonden er toch echt behoorlijk dure auto's ineens. Ik had een vermoeden dat er iets speelde, maar ik kreeg geen bevestiging. De politie had de focus op de harde signalen – delicten, aangiftes, et cetera – en die ontbraken. Nu is er een ander manier van kijken en is er, ook bij de politie, meer ruimte voor signalen vanuit bewoners, ondernemers en bijvoorbeeld jongerenwerkers; het hard maken van zachte signalen noemen we dat. Hoe dan ook, ik had graag de portefeuille van X [degene die in de tijd van de Van Wou-aanpak haar functie

had] overgenomen en de aanpak gecontinueerd, maar dat is niet gelukt. En dat is een leerpunt. Want dan heb je geen aanpak meer op een groep en/of op individuen, maar een aanpak op een buurt."

Daarnaast gaf de projectleider aan dat het type probleem waar de terugkeer van een deel van de Van Wougroep voor staat moeilijk zichtbaar te maken is op beleidsniveau, met alle gevolgen van dien: "Wat niet helpt van de beleidsmatige kant is dat als je geen cijfers hebt, dan krijg je niks. Ik krijg geen geld. De Diamantbuurt valt onder De Pijp, hartstikke rijk, super goede buurt en dan krijg je de beleidskant niet mee, dan krijg je de operatie niet mee, want de cijfers zijn er niet naar. Als je kijkt naar het aantal incidenten en delicten voor specifiek de Diamantbuurt, dan valt het wel mee. Maar als je naar alle andere dingen kijkt dan zijn er echt gekke dingen aan de hand. Winkeliers durven daar niet meer te zitten, zo erg is het daar. Maar daar is geen registratiesysteem voor. Er is een registratiesysteem voor delicten, voor antecedenten, maar er is geen registratiesysteem voor mensen die zich onveilig voelen. En we hebben de neiging om dit nog steeds als een soort van zachte kant neer te zetten en niks te doen met dit soort gevoelens."

Afstraling op de buurt: aanpak van overlast en/of overlast van de aanpak?

De bovenstaande doelen hebben betrekking op de Van Wougroep en/of de invloed van de groep op de buurtbewoners. We zagen onder andere dat de rust in de buurt terugkeerde nadat een aantal van de leiders van de Van Wougroep vast kwam te zitten. Maar wat was de invloed van de aanpak op de bewoners buiten de gestelde doelen? Het is een vraag die we op basis van het onderhavige onderzoek niet kunnen beantwoorden. Wel levert het werk van De Koning interessante inzichten op ten aanzien van deze vraag. Tijdens haar etnografisch onderzoek in de Diamantbuurt tussen 2011 en 2012 sprak zij onder andere met buurtbewoners – zowel jongeren als ouderen – met Marokkaanse wortels. Hun ervaringen met de aanpak stemmen tot nadenken. Zo zetten vrijwel alle 'Marokkaanse' jongeren die zij sprak, alsook een deel van de ouderen,

hun vraagtekens bij de harde wijze waarop de vermeende criminele jongeren van de wijk zijn aangepakt (De Koning, 2016). Belangrijker nog is De Konings conclusie dat het boetebeleid, het hangverbod en het cameratoezicht de wijk zouden hebben veranderd in een "vijandige" (2015, p. 160) omgeving voor veel jongeren, en dan met name voor jongeren met Marokkaanse wortels. Een vergelijkbare boodschap komt van Mohammed – geboren en getogen in de Diamantbuurt – in een filmproject van Linda Bannink en Anisleidy Martínez (2011) over bewoners van de Diamantbuurt: "Er wordt eerder gekeken naar de allochtonen, zij worden eerder staand gehouden, hun ID wordt gevraagd, preventief fouilleren. Kijk, weet je wat het is, je gaat uit, je lacht de hele dag en alles, ben je in de buurt, bam, dan ben je gelijk in een hel, het lijkt net of je Pacman speelt, je moet voor spoken verstoppen totdat je thuiskomt." Door alle camera's is het "af en toe net een gevangenis," aldus Mohammed, die ook vertelt dat hij boos wordt van het feit dat hij zo vaak zijn ID moet laten zien aan de politie. "[...] maar je moet rustig blijven, anders zeggen ze: zie je wel!" Het zijn geluiden om serieus te nemen in een aanpak die tot doel heeft om de rust in de wijk te herstellen en ertoe wil bijdragen dat jongeren niet het verkeerde pad op gaan. We komen er later op terug.

De gevolgen van de onderverdeling: het verhaal van Khalid

Welke (lange termijn) effecten heeft de aanpak gehad op degenen die louter repressief tegemoet zijn getreden? We kunnen maar beperkt antwoord geven op deze vraag, omdat we alleen het verhaal van Khalid kennen. Hieruit wordt duidelijk dat het feit dat hij tot de rode groep gerekend werd vergaande gevolgen voor hem had. Het maakte dat hij constant in de gaten werd gehouden, en ook het gevoel had dat dit zo was, en het is moeilijk anders te concluderen dan dat het de reden is geweest dat hij uiteindelijk op de Top600-lijst belandde, zonder dat iemand hem kon uitleggen waaraan hij dit te danken had. De Top600 bleek een veiligheidslandschap dat even 'ongrijpbaar' was als allesomvattend (De Koning, 23 augustus 2018). Het leidde tot onzekerheid en depressieve gevoelens bij Khalid. Ook waren er volgens hem gevolgen voor zijn omgeving (onder

andere een zus die niet door een antecedentenonderzoek kwam). Dat Khalid dit als groot onrecht heeft ervaren, en nog steeds ervaart, komt niet in de laatste plaats omdat zijn indeling in de rode groep een vergissing lijkt te zijn geweest.

Of er meer jongens zoals Khalid waren die, achteraf gezien, ten onrechte tot de criminele harde kern gerekend zijn, kunnen we niet zeggen. Het is echter niet uit te sluiten, zeker ook omdat de meerderheid van de rode groep ten tijde van indeling niet het lijvige strafblad had dat je misschien zou verwachten bij iemand die tot de criminele harde kern van een beruchte jeugdgroep zou behoren. Uiteindelijk zijn zeventien leden van de Van Wougroep doorgestroomd naar de Top600 toen deze van start ging (zo blijkt uit de memo 'Subdriehoek Zuid' van 8 augustus 2011). Dat het Khalid tegen de klippen op toch is gelukt om volwaardig te participeren in de samenleving, en maatschappelijk succes te behalen, lijkt te danken aan zijn eigen weerbaarheid en de steun die hij heeft gehad van zijn familie. Maar, zoals hij zelf al aangaf tijdens het gesprek, veel van de Van Woujongeren hadden geen of veel minder steun van hun familie.

7.4. De resultaten van de Van-Wou-aanpak in een breder perspectief

Resultaten van aanpakken van criminele jeugdgroepen zijn notoir moeilijk te duiden, vooral als we ons buiten de paden van de gestelde doelen (en criteria om deze te behalen) begeven en bijvoorbeeld kijken naar lange termijneffecten. Het is vanzelfsprekend dat dit ook barrières opwerpt bij het vergelijken tussen aanpakken en de resultaten die hierbinnen zijn behaald. Dit wordt verder bemoeilijkt omdat de aanpakken die we in dit onderzoek bestudeerden weliswaar allemaal het probleem van criminele jeugdgroepen voor ogen hadden, maar tegelijkertijd verschillende doelen nastreefden. Als we de drie aanpakken naast elkaar leggen, is de beslissing om, aan de ene kant, de leiders van de groep louter repressief tegemoet te treden – zoals in de Van Wou-aanpak – en, aan de andere kant, hulpverlening, in combinatie met een repressieve focus, juist toe te spitsen op de criminele leiders van jeugdgroepen, zoals in de Utrechtse

Kopstukkenaanpak, het meest opvallend. In deze paragraaf richten we ons op de laatste aanpak om daarmee licht te kunnen werpen op een van de meest cruciale beslissingen van de Van Wou-aanpak. De vraag die centraal staat is: Wat zegt de Kopstukkenaanpak over het succes dat bij leiders van criminele jeugdgroepen te behalen is met een 'zachte' aanpak?

De eerste vaststelling is dat dit niet per se aan de resultaten van de Kopstukkenaanpak af te meten is. Het hoofddoel van de aanpak was het terugdringen van jeugdoverlast en jeugdcriminaliteit. Het belangrijkste criterium waar succes aan afgemeten werd, was het aantal criminele en overlastgevende jeugdgroepen in de regio Utrecht (volgens de Beke-shortlistmethodiek). Uit de evaluatie van de aanpak blijkt dat dit aantal, mede dankzij de Kopstukkenaanpak, daalde, van 43 overlastgevende en criminele jeugdgroepen in 2012 naar 19 van dergelijke groepen in 2014; en als we ons beperken tot criminele jeugdgroepen, van 19 groepen in 2014 naar 8 in 2014. Hierbij zij vermeld dat deze daling niet alleen in Utrecht plaatsvond, maar ook elders in Nederland. De spectaculaire daling in Utrecht werd door een medewerker van Bureau Jeugdzorg in twijfel getrokken: "Ik heb de indruk dat er veel meer criminaliteit is dan dat er in het Veiligheidshuis wordt besproken. Is het aantal jeugdgroepen echt gehalveerd? Twijfel. Zaken worden te gemakkelijk afgedaan door ZSM en niemand neemt de tijd om daar is langer bij stil te staan" (Scherders, 2014).

De tweede vaststelling die van belang is, is dat perspectief bieden aan leiders van overlastgevende en criminele groepen in praktijk moeilijk bleek te zijn, waardoor het strafrechtelijke traject in de Kopstukkenaanpak overheerste. Desalniettemin stelt de ketenmanager van het Zorg- en Veiligheidshuis dat hij "de gekste jongens een andere kant heeft zien kiezen". Volgens hem lukt het bij drie of vier van de tien kopstukken om ze uit de criminaliteit te halen, "soms met hink-stap-sprong", hoewel deze schatting mede is ingegeven door zijn bevindingen met de huidige aanpak in Utrecht-Zuid, die zich ook weer op kopstukken richt. Deze laatste is in mei 2020 van start gegaan (en daarmee nog niet geëvalueerd). Een groot verschil met de eerdere Kopstukkenaanpak

is dat het hulp- en zorgtraject meer voeten in de aarde heeft gekregen. Zo is er één-op-één casemanager die zich intensief voor de jongere inzet en schuiven de jongeren soms ook aan tijdens overleggen tussen de partners. Er wordt mét de jongens gepraat in plaats van over de jongens, aldus de ketenmanager. Het gedragspatroon van criminaliteit en overlast kan alleen doorbroken worden als er ook daadwerkelijk een hulpaanbod klaarligt wanneer de jongere aangeeft hier ontvankelijk voor blijkt te zijn.

Volgens de ketenmanager doet de ontvankelijkheid voor gedragsverandering bij kopstukken zich vaak korte momenten voor of ontstaat deze naar aanleiding van specifieke gebeurtenissen. "Zo was er iemand die bij een in gezamenlijkheid gepleegde plofkraak een vriend verloren was en die het tevens zat was om, na een gevangenisstraf, steeds weer achterom te moeten kijken. Als zo iemand iets wil, dan moet je er ook voor zorgen dat het de volgende dag er is."

Kortom, de Kopstukkenaanpak laat de moeilijkheden zien die zich voordoen bij het bieden van perspectief aan criminele jongeren (om daarmee de kans op *desistance* te vergroten), maar laten ook zien dat, om het populair te zeggen, niets onmogelijk is. Het is in lijn met het eerder aangehaalde mantra van Loeber & Farrington (2000) dat interventies gericht op preventie nooit te vroeg of te laat komen; iets dat ze presenteren als een van de 'harde feiten van de criminologie'.

In dit hoofdstuk hebben we de resultaten van de Van Wou-aanpak beschreven door hier vanuit een aantal lenzen naar te kijken. Een van deze lenzen was de doelstellingen van de aanpak, maar we hebben ook buiten deze doelstellingen gekeken; naar de lange termijn en de gevolgen van de aanpak op degenen die aangepakt werden. In het volgende hoofdstuk gebruiken we deze verschillende perspectieven om naar de Van Wou-aanpak te kijken om de lessen van de aanpak te formuleren.

8 De lessen van de aanpak

De Van Wou-aanpak zoals we deze bestudeerd hebben liep van 2009 tot en met 2013. Als zodanig vertegenwoordigt de aanpak een bepaald tijdsbeeld en dit geldt net zo goed voor de Van Wougroep. Dit laatste wordt ook duidelijk als we kijken naar de huidige criminele jeugdgroepen. Deze, zo hoorden we meermaals tijdens de gesprekken (en zo blijkt tevens uit onderzoek), zijn door de invloed en mogelijkheden van sociale media minder aan één plek gebonden en dynamischer geworden. Daarnaast is de georganiseerde drugscriminaliteit de laatste jaren steeds nadrukkelijker op de deur van de rechtsstaat aan het bonken, onder andere door middel van een aantal demonstratieve liquidaties. Er moet hard worden opgetreden tegen de georganiseerde criminaliteit en de excessen hiervan, maar tegelijkertijd wordt duidelijk dat er een sociaal offensief nodig is om bewoners van kwetsbare wijken perspectief te geven en ervoor te zorgen dat de criminele sirenzang minder luid klinkt onder met name jongeren. Hier ligt de belangrijkste taak voor de overheid, maar ook, zeker vanuit bestuurlijk oogpunt, de meest uitdagende, omdat de situatie vraagt om een brede emanciperende beweging naar voren, inclusief verbetering van woningen (bij voorkeur geen sloop), extra inspanningen van scholen en zorginstanties, toeleiding naar werk en sociale participatie – om een aantal zaken te noemen (Peeters & Boutellier, 2020).

Tegen deze achtergrond bespreken we in dit afsluitende hoofdstuk de lessen van de Van Wou-aanpak en, meer in dienst van deze laatste, de Kopstukkenaanpak en Mate(n) van de straat. We zijn ons er daarbij van bewust dat het beeld dat we tot nu toe geschetst hebben van de Van Wou-aanpak verre van eenduidig is. Bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak overheersten drie beelden, die steun vonden in de verhalen van onze respondenten en/of in andere informatiebronnen. Voordat we de lessen bespreken, beginnen we met een korte beschrijving van deze beelden.

8.1. Eén aanpak, drie beelden

Een belangrijke aanleiding voor dit onderzoek lag in de vraag hoe het kon gebeuren dat de intensieve Van Wou-aanpak niet heeft kunnen voorkomen dat een deel van de Van Wougroep vandaag de dag actief is in de zware criminaliteit. Voor met name mensen van de politie en het stadsdeel die bij de Van Wou-aanpak betrokken waren, was dit echter geen vraag die betrekking had op de aanpak, omdat zij ervan overtuigd waren dat de criminele kopstukken al doorgegroeid waren naar de zware criminaliteit op het moment dat de Van Wougroep de status criminele jeugdgroep kreeg. Oftewel, zij zouden toen al niet meer te redden zijn geweest. Het eerste beeld dat zich aandiende, vertrekt vanuit deze wetenschap en betreft een no-nonsense aanpak die snel effect ressorteerde doordat kopstukken van de straat werden gehaald; een succes op zichzelf, waarmee er tevens ruimte werd gecreëerd voor onder meer jongerenwerk en 'hulp op maat' voor jongeren die nog wel te behoeden waren voor een criminele carrière. In het tweede beeld dat ontstond bij het bestuderen van de Van Wou-aanpak rijzen kritische vragen ten aanzien van de wijze waarop de vermeende leden van de Van Wougroep gecategoriseerd werden en de bedoelde en onbedoelde gevolgen hiervan. Hier zien we het beeld van een aanpak die door leek te slaan in het 'opbreken van de groep', zoals het hoofddoel van de aanpak in 2010 luidde; die er te gemakkelijk vanuit ging dat de gemeente geen rol meer had in de aanpak van een groep criminele jongeren. En er ook te gemakkelijk van uitging dat bepaalde jongeren crimineel waren. Het derde en laatste beeld dat naar voren kwam, was dat van een groepsaanpak onder druk, een aanpak die onder een publiek en politiek vergrootglas lag en zich had te verhouden tot andere trajecten en aanpakken (met name ZSM en de integrale persoonsgerichte aanpak Top600) die zich op criminele jongeren richtten. Dat deze soms botsende beelden naast elkaar kunnen bestaan, komt niet in de laatste plaats omdat ze op andere informatiebronnen steunden en grotendeels andere referentiepunten hadden.

8.2. Lessen

Dat wat er gezien werd afhankelijk was van hoe er gekeken werd en, vooral ook, van wie er keek of van welk type bron gebruik werd gemaakt, werkte ook door in een aantal van de lessen die we trokken in dit onderzoek. De lessen die we bespreken vallen uiteen in twee soorten:

1. *Instrumentele lessen*. Dit type les vertelt ons iets over wat werkt of over de voorwaarden waaronder iets werkt (of heeft gewerkt in de door ons bestudeerde aanpakken).
2. *Grondgedachten*. Dit type les vraagt vormgevers van een aanpak, inclusief de uitvoerders daarvan, na te denken over de impact en de uitstraling van de aanpak en deze te bezien in het licht van de rechtsstaat (en al wat hieruit voort dient te vloeien), de bredere beleidskoers en de bredere sociale problematiek die ten grondslag ligt aan het ontstaan en volharden van criminele jeugdgroepen in lokale contexten.

We lopen de lessen langs in voornoemde volgorde.

8.3. Instrumentele lessen

Les 1: Er dient specifiek en zo vroeg mogelijk aandacht te zijn voor de afstemming en rolverdeling tussen partijen.

Veel van de uitdagingen en soms problemen binnen aanpakken doen zich voor omdat partijen niet op één lijn zitten. Dit is deels onoverkomelijk, maar tegelijkertijd zijn we ervan overtuigd dat problemen voor een gedeelte ondervangen kunnen worden door in een zo vroeg mogelijk stadium afspraken te maken over de afstemming en rolverdeling. De Van Wou-aanpak vormt in dit verband een geslaagd voorbeeld omdat lastige discussies naar de voorkant werden gehaald.

Dit heeft, na een stroef begin, uiteindelijk tot een vruchtbare samenwerking geleid tussen jongerenwerk, de politie, het OM en de gemeente. Straathoekwerk kon zich minder goed vinden in de koers van de aanpak en is kritischer op de wijze waarop er samengewerkt werd.

Les 2: Hulpverlening moet er zijn op het moment dat criminele jongeren hiervoor openstaan.

Hulpverlening die jongeren, die dreigen af te glijden, kan helpen de verleidingen van criminaliteit te weerstaan, moet altijd snel komen, aangezien criminaliteit, en crimineel geld in het verlengde hiervan, veelal voor het grijpen ligt. Dit laatste geldt zeker voor jongeren in de Diamantbuurt (en veel andere kwetsbare wijken in de grote steden). Een jongerenwerker werkzaam in de Diamantbuurt beschreef deze als een vijver met aan de ene kant de jongerenwerkers – en zo kunnen wij ons voorstellen, het stadsdeel, de politie en andere relevante partners – en aan de andere kant de criminelen. Beide partijen vissen in dezelfde vijver en proberen de jongeren naar zich toe te trekken. Oftewel, als je een uitgestoken hand van een jongere weigert, dan wordt deze gewillig aangenomen door de contraire partij of beweegt de jongere op eigen beweging richting de criminaliteit. Dit heeft gevolgen voor de organisatie van de aanpak:

- *Contact*. De momenten waarop jongeren ontvankelijk zijn voor gedragsverandering kunnen kort kunnen zijn. Zo bleek uit de literatuur dat dit soort momenten zich bijvoorbeeld voor kunnen doen na gewelddadige incidenten (zie o.a. Berger et al., 2017; Melde et al., 2009). Ook moet de jongere op zo'n moment bij iemand terecht kunnen die ze kennen en vertrouwen en die datgene wat nodig is (en mogelijk is) om verandering te realiseren in gang kan zetten (Geenen, 2010). Dit betekent ook dat het belangrijk is dat er eerstelijns werkers zijn die waar mogelijk contact hebben met deze jongeren. Een interessant voorbeeld van het betrekken van criminele jongeren bij de aanpak betreft de Kopstukkenaanpak in huidige vorm, waarin jongeren uitgenodigd worden om met de partners in gesprek

te gaan tijdens zogeheten tweewekelijkse overleggen. Er wordt mét de jongeren gepraat in plaats van alleen maar óver.

- **Anticipatie.** Omdat het belangrijk is dat hulp direct geconcretiseerd kan worden als er een kentering komt, dient hier ook zoveel mogelijk op geanticipeerd te worden. In sommige gevallen, kan hulpverlening al klaar liggen voordat de kentering heeft plaatsgevonden.
- **Doorzettingsmacht.** De snelheid waarmee hulpverlening op touw gezet kan worden, is ook afhankelijk van de mate waarin men in staat is om zaken voor elkaar te krijgen. Dit is extra van belang omdat hulp- en/of zorgverlening vaak draait om schaarse zaken. In de meeste gemeenten zijn er wachtlijsten om bijvoorbeeld een woning of schuldhulpverlening te krijgen. Dergelijke obstakels kunnen voor vertraging zorgen en daarmee het proces van stoppen met criminaliteit in de weg staan.
- **Signaal.** Bij bovenstaande zaken redeneren we vanuit de criminele jongere. Wat heeft hij of zij nodig om op het rechte pad te raken? Zoals we gezien hebben, kan dit betekenen dat er versnelde hulp en/of zorg geregeld moet worden voor de jongere. Het is belangrijk te beseffen dat hulp aan vermeende criminele jongeren ook opgevat kan worden als een signaal dat misdaad loont en daarmee tot ontevredenheid kan leiden bij mensen die bijvoorbeeld te maken hebben met vergelijkbare sociale problematiek of woonachtig zijn in de buurt van de criminele jeugdgroep. Dit laat boven alles het belang zien van een breder sociaal offensief als spoor naast een aanpak van een criminele jeugdgroep.

Les 3: Hulpverlening is maatwerk en komt daarmee nooit te vroeg of te laat.

Hulpverlening is maatwerk en ditzelfde geldt voor de toeleiding ernaar en voor andersoortige begeleiding (afkomstig van jongerenwerk en straathoekwerk). Dit wordt ook duidelijk in de Van Wou-aanpak, waar investeringen vanuit jongerenwerk in de wijze van omgang met LVB-jongeren en de herijking van de werkwijze van 'opvang en recreatie' naar 'activering en vorming' (een benadering die het gedachtengoed van het Good Lives Model in zich draagt) positief uitpakken. Wat hier ook aan bijdroeg, was het creëren van een veilige omgeving voor zowel de jongeren als de jongerenwerkers. Hoewel dit laatste bereikt werd door de rode groep buiten de deuren van het jongerencentrum te houden, sterken bovenstaande succesfactoren ons in het idee dat een aanpak er nooit op gericht moet zijn om criminele jongeren helemaal van de zachte kant (eerstelijns werkers) af te snijden, iets wat in de Van Wou-aanpak wel lijkt te zijn gebeurd. Juist omdat hulpverlening maatwerk is – en het daarmee altijd de vraag is of hulpverlening uit het verleden voldoende toegesneden was op de persoonlijke situatie en behoeften van de jongere – en omdat omstandigheden en mensen kunnen veranderen. We wijzen hierbij nogmaals op de *age-crime curve* en de geestelijke ontwikkeling die mensen normaalgesproken doormaken tijdens hun adolescentie (zie bijv. Mizel & Abrams, 2018). Het is daarbij belangrijk te vermelden dat een dergelijke meer open houding richting criminele jongeren een harde aanpak niet in de weg hoeft te staan. Hulpverlening, om in de woorden van Ezell & Cohen (2005) te spreken, 'komt nooit te vroeg of te laat.' Het is een les die aan de basis ligt van de Kopstukkenaanpak. Het bovenstaande is geen pleidooi voor het blijven aanbieden van hulpverlening aan jongeren die daar niet op zitten te wachten of daar misbruik van maken, maar wel voor het openstaan voor contact met deze jongeren en dezen niet op te geven, zoals de in politiekeringen gebezigde termen 'uitbehandeld' en 'afgeschreven' laten zien.

Les 4: Hoe rigoureuzer de consequenties van een indeling binnen een aanpak, des te belangrijker de indelingscriteria en de kwaliteit van de informatie over de leden van de criminele jeugdgroep die de indeling voedt.

Het verhaal van Khalid – die destijds tot de criminele harde kern van de Van Wougroep gerekend werd – liet de enorme impact zien van de Van Wou-aanpak op de jongeren van de rode groep; en meer algemeen gesteld, de verstrekende gevolgen die aanpakken, ook als deze niet resulteren in veroordelingen, kunnen hebben op de levens van de ‘aangepakten’. Het is een bitter gegeven dat de indeling van Khalid in de rode groep een vergissing lijkt te zijn geweest, iets destijds al opgemerkt werd door straathoekwerk. Ook een vertegenwoordiger van het stadsdeel die bij de aanpak betrokken was, gaf desgevraagd aan dat Khalid achteraf gezien niet thuishoorde in de rode groep. Daarnaast bleek uit de justitiële documentatie dat negen van de veertien jongeren van de rode groep geen of in ieder geval geen noemenswaardig strafblad hadden ten tijde van de categorisering (voor acht van hen gold dat ze ook in 2021 geen strafblad hadden). Uit de gesprekken met betrokkenen wordt duidelijk dat er geen hele harde criteria waren voor het indelen van de groepsleden in de verschillende categorieën. Het onderscheid berustte, om de woorden van de toenmalig plaatsvervangend districtchef te gebruiken, “op een combinatie van nattevingerwerk, ervaring, het kijken naar de intensiteit en de frequentie van de delicten en hun gedrag.”

Het verhaal van Khalid en de justitiële documentatie zetten de aanname dat deze negen het stempel criminele harde kern verdienden onder druk en zetten het uitgangspunt van de gemeente dat deze geen rol meer voor zichzelf zag weggelegd in de aanpak nog eens extra onder druk. En als zodanig plaatsen deze zaken ook vraagtekens bij de vergaande gevolgen die de aanpak had voor in ieder geval dit deel van de rode groep. Het feit dat het ‘opbreken van de groep’ in 2010 tot hoofddoel van de aanpak werd verheven, lijkt tekenend voor de mate waarin dit was losgezongen van de het doel, het bestrijden van de criminaliteit, dat het als middel of strategie zou moeten dienen.

De les die we hieraan koppelen, heeft betrekking op de indelingscriteria. Hoe rigoureuzer de consequenties van een indeling binnen een aanpak, des te belangrijker de indelingscriteria en de kwaliteit van de informatie die deze indeling voedt. Dit betekent ons inziens dat er voor de indeling in de criminele harde kern van de Van Wougroep, die – en dit is belangrijk om te herhalen in dit verband – het stempel criminele jeugdgroep droeg, sprake had moeten zijn van een strafblad dat dit label kon dragen of in ieder geval van sterke vermoedens dat een jongere strafbare feiten pleegde die nog niet tot aanhouding hadden geleid. Het feit dat de meerderheid van de rode groep geen of geen noemenswaardig strafblad had ten tijde van de indeling en ook in 2021 geen strafblad had, lijkt er op te wijzen dat dit niet bij iedereen van de rode groep het geval was. We komen hier later in dit hoofdstuk op terug, als we de les uit deze paragraaf verbinden aan een meer algemeen punt.

We vinden het tot slot belangrijk te herhalen dat het bovenstaande geenszins hoeft te betekenen dat de Van Wougroep geen zware criminelen heeft voortgebracht. Het is heel goed mogelijk dat een deel van de criminaliteit die toegeschreven werd aan de Van Wougroep vertegenwoordigd werd door de groep uitstromers (waarvan sommigen later mogelijk ook weer instroomde). Dat ook Khalid aangaf dat veel ‘jongens’ uit zijn oude omgeving uiteindelijk in de zware criminaliteit zijn beland, lijkt veelzeggend voor het criminele karakter van (een deel) van de groep, hoewel het daarbij afvragen is of hij dezelfde groep voor ogen had als de beleidsmakers van de Van Wou-aanpak.

Les 5: Groepsaanpakken hebben zich te verhouden tot andere aanpakken en trajecten die zich richten op de criminele jongeren in kwestie en rechtstreeks van invloed kunnen zijn op de mate van regie die uitgeoefend kan worden. Tussen deze aanpakken en trajecten dient onderlinge afstemming plaats te vinden.

Een groot verschil tussen de huidige tijd en de beginperiode van de Van Wou-aanpak, is dat er steeds meer concurrentie is gekomen voor de groepsaanpak, met name door de komst van ZSM en de opmars van integrale persoonsgerichte aanpakken zoals de Top600 in Amsterdam. Dit kan, zoals bleek in zowel de Van Wou-aanpak als de Kopstukkenaanpak, rechtstreeks van invloed zijn op de mate waarin de groepsaanpak regie kan uitoefenen over de aanpak van de jongeren in kwestie. Het betekent dat er onderlinge afstemming dient plaats te vinden tussen de relevante aanpakken en trajecten, waarbij duidelijke afspraken gemaakt moeten worden en afspraken ook nageleefd moeten worden. Bij de Kopstukkenaanpak bleek dat ZSM zich niet goed hield aan de overeengekomen lijn dat afspraken over criminele jongeren die voortvloeiden uit de groepsaanpak leidend waren. Bij een afwijkend besluit vanuit ZSM moest altijd eerst contact worden opgenomen met de betrokken officier van justitie en/of de parketsecretaris.

Les 6: Bij afschaling van groepsaanpakken moeten deze goed geborgd worden en wanneer problemen omtrent de criminele jeugdgroep zich weer voordoen, dient er beleidsmatige ruimte gecreëerd te kunnen worden om hier op in te kunnen spelen.

De aanpak van de Van Wougroep liep in 2013 af omdat relevante partijen van mening waren dat de doelen behaald waren. Recente ontwikkelingen in de Diamantbuurt laten zien dat het succes van gisteren niet per se het succes van morgen is. Meerdere respondenten merkten op dat de oude Van Wougroep voor een deel terug is in de buurt, waarbij ze, net als tien jaar geleden, de buurt weer zouden opeisen. Als gevolg hiervan zouden ook de onveiligheidsgevoelens

van winkeliers en buurtbewoners weer terug zijn. Het feit dat een aantal leden van de Van Wougroep, soms na een lange afwezigheid, weer dagelijks in de Diamantbuurt te vinden is, laat zien dat de binding met de buurt hardnekkig is. Het maakt ook duidelijk dat, zeker wanneer er lange gevangenisstraffen zijn opgelegd, resultaten van aanpakken over een langere tijd gezien moeten worden, hoewel we er niet automatisch van moeten uitgaan dat er criminele motieven zitten achter de hereniging in de buurt. Desalniettemin gaven diverse betrokkenen aan dat er niet goed genoeg is ingespeeld op de terugkeer van de groep. Zij dragen hier meerdere redenen voor aan. De gedeelde les die we hier uit halen, is dat aanpakken goed geborgd moeten worden en dat, wanneer problemen zich weer voordoen, er beleidsmatige ruimte gecreëerd moet kunnen worden om hier op in te spelen.

8.4. Grondgedachten

Les 1: Aanpakken kunnen diep ingrijpen op de levens van degenen die 'aangepakt' worden, dit brengt verantwoordelijkheden met zich mee voor de vormgevers van de aanpak.

Al eerder tekenden we de les op dat de indelingscriteria en de kwaliteit van de voor de indeling relevante informatie over de leden van de criminele jeugdgroep belangrijker worden naarmate de consequenties van een indeling groter worden. Hier ligt een fundamentele punt aan ten grondslag, namelijk dat beleidsmakers en uitvoerders zich bewust moeten zijn van de impact die een aanpak kan hebben op een jongere. Het is een gedachte die steun vindt in het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer zoals gegarandeerd in artikel 8 EVRM¹⁰ en in artikel 10 Grondwet, alsook in de meer op de opsporing-spraktijk toegesneden onschuldpresumptie en ultimum remedium-gedachte, die beide een mensenrechtelijke oorsprong hebben (Hirsch Ballin, 2012). De wetenschap dat het strafrecht diep kan ingrijpen op de meest fundamentele

¹⁰ Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

vrijheden van mensen komt, zo laten bovenstaande wetten en beginselen zien, met de verantwoordelijkheid dat er nagedacht wordt over de gevolgen voor degenen op wie de aanpak zich richt. En in het verlengde hiervan, dat er terughoudendheid wordt betracht in het beperken van vrijheden, ook vanuit het idee dat iemand pas schuldig is als dit door een oordeel van de rechter is vast komen te staan. Tegelijkertijd, en hier lijkt de strategie ten aanzien van de rode groep in de Van Wou-aanpak een exponent van, is er in de huidige tijd – die vaak, en dit was ook al het geval ten tijde van de Van Wou-aanpak, wordt gevangen in termen als ‘risicosamenleving’ of ‘veiligheidscultuur’ – veel mogelijk onder de vlag van veiligheid; risico’s dienen zoveel mogelijk te worden uitgebannen en het strafrecht is een voor de hand liggend instrument om dit te realiseren (Crijns, 2012). Ondertussen laten samenwerkingsverbanden als de Top600 zien dat ook bestuursrechtelijke beslissingen diep kunnen ingrijpen op de persoonlijke levenssfeer.

Een aantal vragen dringt zich op als we, het bovenstaande in ogenschouw genomen, naar de Van Wou-aanpak kijken. Hoe kan het zijn dat negen van de veertien jongeren van de rode lijst – de vermeende criminele harde kern van de groep – geen (noemenswaardig) strafblad hadden (hoeveel mensen als Khalid, die ten onrechte tot de criminele harde kern gerekend werden, zaten daar tussen)? Is er genoeg nagedacht over en rekening gehouden met de psychische en emotionele gevolgen van het constant in de gaten houden en op de huid zitten van jongeren? Is het inderdaad zo dat niemand Khalid kon vertellen waar hij zijn Top600-notering aan te danken had (zo ja, hoe verhoudt dit zich tot het in het bestuursrecht geldende rechtszekerheidsbeginsel en het motiveringsbeginsel)? Het feit dat deze vragen ook na ons onderzoek onbeantwoord blijven, doet in ieder geval vermoeden dat de gevolgen voor degenen op wie de aanpak zich richtte, of voor een deel daarvan, te gemakkelijk op de koop toe genomen werden. Hierbij dient wel vermeld te worden dat wat er binnen de Top600 gebeurde slechts indirect het gevolg was van de keuzes die gemaakt werden binnen de Van Wou-aanpak (als we ervan uitgaan dat de indeling die gemaakt werd binnen de Van Wou-aanpak aan de basis lag van de Top600-notering).

We voegen tot slot toe dat er bij negatieve neveneffecten van een aanpak zoals deze door Khalid beschreven werd niet alleen gedacht moet worden aan menselijke schade voor de jongeren op wie de aanpak gericht is. Er kan ook contraproductieve werking uitgaan van een aanpak wanneer jongeren deze interpreteren als een signaal dat ze niet meetellen in de samenleving. Het idee dat ze niet welkom zijn in de conventionele samenleving, zo zagen we eerder, kan het proces van stoppen met criminaliteit in de weg staan (zie o.a. Decker et al., 2014; Padilla, 1992) of ervoor zorgen dat niet-criminele jongeren zich gaan gedragen naar het etiket dat ze opgeplakt krijgen en daarmee het criminele pad opgaan (Lemert, 1967).

Les 2: Welke overheid willen we zijn?

Waar de nadruk in de vorige paragraaf lag op de verantwoordelijkheid van de overheid jegens vermeende criminele jongeren, verleggen we deze nu naar de bredere impact van de aanpak. De vraag die centraal staat, als we deze vanuit de vormgevers van de aanpak stellen, is: Welke overheid willen we zijn? Deze vraagt bestuurders en uitvoerders na te denken over de impact en de uitstraling van de aanpak en deze te bezien in het licht van de rechtsstaat (en al wat hieruit voort dient te vloeien), de bredere beleidskoers en de bredere sociale problematiek die ten grondslag ligt aan het ontstaan en volharden van criminele jeugdgroepen in lokale contexten. Het gewicht dat aan deze taak toegekend moet worden is groot in een tijd die vraagt om emanciperend achterstandsbeleid en het verkleinen van de afstand tussen overheid en burger, en daarmee ook om een moreel geloofwaardige en betrouwbare overheid. We hebben ons in dit onderzoek niet gericht op hoe de bewoners van de Diamantbuurt de Van Wou-aanpak hebben ervaren. Wel werden hier uitspraken over gedaan door onder anderen de toenmalig wijkagent van de Diamantbuurt en jongerenwerkers, die blijk gaven van een positieve impact van de aanpak op de buurt en haar bewoners. Tegelijkertijd laat een etnografische studie van Anouk de Koning, die plaatsvond tussen 2011 en 2012 en zich richtte op bewoners van de Diamantbuurt met Marokkaanse wortels, zien dat veel

'Marokkaanse' jongeren hun vraagtekens zetten bij de harde wijze waarop de vermeende criminele jongeren van de wijk zijn aangepakt (De Koning, 2016). Minstens even belangrijk is haar conclusie dat het boetebeleid, het hangverbod en het cameratoezicht de wijk zouden hebben veranderd in een "vijandige" (2015, p. 160) omgeving voor veel jongeren, en dan met name voor jongeren met Marokkaanse wortels. Het zijn geluiden die serieus genomen moeten worden, omdat ze wijzen op gevoelens van uitsluiting en stigmatisering, terwijl de situatie in wijken als de Diamantbuurt nu juist vraagt om inclusie. Er moet worden voorkomen dat aanpakken aan de ene kant criminaliteit bestrijden en aan de andere kant maken dat jongeren richting de criminaliteit bewegen.

Les 3: Partijen en professionals die bij een aanpak betrokken zijn, moeten zich bewust zijn van het krachtenveld waarbinnen een aanpak zich beweegt (en gaat bewegen) en oog hebben voor de verantwoordelijkheden, moeilijkheden en kansen die hieraan verbonden zijn.

Criminaliteit als probleem heeft een dominante plaats in het huidige culturele en politieke bewustzijn, waaraan niet zelden de integratie van minderheden wordt afgemeten (Boutellier, 2005). Vanuit politiek opzicht betekent dit, om het populair te zeggen, dat er veel mee te winnen en evenzoveel (of nog meer) mee te verliezen is. De aanpak van de Van Wougroep in de Diamantbuurt is in dit verband een ultieme casus. In 2004 kreeg de wijk landelijke bekendheid nadat een groep jongeren met grotendeels Marokkaanse wortels verantwoordelijk werd gehouden voor het wegpesten van het echtpaar Bert en Marja, een affaire die breed uitgemeten werd in De Volkskrant. Het maakte de Diamantbuurt tot hét symbool voor de problemen van witte Nederlanders in multiculturele stadswijken, en ook het symbool van een machteloze overheid. Dat het echtpaar zelf ook niet helemaal vrijuit leek te zijn gegaan, paste niet in dit narratief en kreeg minder aandacht. Vijf jaar later leidde een artikel in het Parool (Vugts, 9 mei 2009) met de boodschap dat jongeren in de Diamantbuurt zwaar crimineel zouden zijn zelfs tot vragen in de Tweede Kamer en een lijst met intensiveringspunten ten aanzien van de aanpak van de Van Wougroep die er

niet om loog. Zo werd er bijvoorbeeld gesteld dat de groep "continu gevolgd" moest worden, waarbij toenmalig wethouder Lodewijk Asscher 'continu' vet drukte om dit extra nadruk te geven.

Het bovenstaande laat zien dat de Van Wou-aanpak niet in een vacuüm plaatsvond; deze was ook een politiek product, iets dat geldt voor alle aanpakken van criminele jeugdgroepen, maar dat in het geval van de Van Wou-aanpak versterkt werd vanwege "de hype" – om een term van een jongerenwerker te gebruiken – rondom de Diamantbuurt en de Van Wougroep. Een dergelijk publiek en politiek vergrootglas legt extra verantwoordelijkheden op de schouders van de partijen en professionals die bij een aanpak betrokken zijn. Dat dit besef, in het geval van de Van Wou-aanpak, ook bij de politie aanwezig was, blijkt uit de beslissing van de plaatsvervangend districtchef om zijn mensen te verbieden tijdens media-optredens nog over de Diamantbuurt te praten in relatie tot de Van Wougroep, omdat er ook mensen van buiten de Diamantbuurt tot de Van Wougroep gerekend werden, maar ook om niet bij te dragen aan het stigma rondom de buurt en haar bewoners. Maar bovenmatige aandacht voor een aanpak, en dan vooral media-aandacht, kan ook verkrampende effecten hebben op de vormgevers van een aanpak. Een bij de Van Wou-aanpak betrokken vertegenwoordiger van het stadsdeel vertelde dat de nadrukkelijke afspraak dat ze één lijn zouden trekken en dat ze elkaar daarin ook zouden steunen ervoor zorgde dat de rust terugkeerde in wat daarvoor een angstig team was. Ook het feit dat op een gegeven moment een deel van de kopstukken van de Van Wougroep vast kwam te zitten – waardoor er minder te berichten was over de Van Woucasus en de Diamantbuurt – leidde tot meer rust in het team. Een jeugdprofessional die aan de Van Wou-aanpak verbonden was geweest, benadrukte dat de druk die op de aanpak lag ook kansen opleverde; ze kregen sneller dingen voor elkaar. Wat we hieruit meenemen, is dat het belangrijk is dat partijen en professionals die bij een aanpak betrokken zijn, zich bewust zijn van het krachtenveld waarbinnen de aanpak zich beweegt (en gaat bewegen) en oog hebben voor de verantwoordelijkheden, moeilijkheden en kansen die hieraan verbonden zijn.

8.5. Tot slot

We begonnen dit hoofdstuk met de vaststelling dat er drie beelden waren die tijdens het bestuderen van de Van Wou-aanpak boven kwamen drijven. Dat deze beelden, en dan doelen we op het eerste beeld van een voortvarende no-nonsense aanpak en het tweede beeld van een te weinig responsieve aanpak, moeilijk met elkaar in overeenstemming waren te brengen, kwam niet in de laatste plaats omdat ze op andere informatiebronnen steunden en grotendeels andere referentiepunten hadden. Wat er gezien werd, was afhankelijk van hoe er gekeken werd en, vooral ook, van wie er keek of van welk type bron gebruik werd gemaakt. Hierin verscholen ligt misschien wel de grootste uitdaging van aanpakken van criminele jeugdgroepen, die ook raakt aan de lessen die we hebben getrokken. Aanpakken zijn op hun best wanneer ze de betrokken partijen in hun kracht zetten en tegelijkertijd recht doen aan de jongeren op wie de aanpak zich richt, de (mogelijke) benadeelden van een groep en de lokale maatschappelijke omstandigheden die maken dat een criminele jeugdgroep kan ontstaan en volharden. Dit was tien jaar geleden zo ten tijde van de Van Wou-aanpak en is nog steeds het geval, terwijl het belang van een passend antwoord op de problemen van stedelijke achterstandswijken en de hier klinkende lokroep van de zware criminaliteit alleen maar is toegenomen.

Literatuur

Algra, W. (17 december 2004). 'Het was ook een beetje Bert en Marja's eigen schuld'. Trouw.

Anderson, E. (1999). *Code of the street*. W.W. Norton.

Aresti, A., Eatough, V., & Brooks-Gordon, B. (2010). Doing time after time: An interpretative phenomenological analysis of reformed ex-prisoners' experiences of self-change, identity and career opportunities. *Psychology, Crime & Law*, 16(3), 169–190.

Ashkar, P. J., & Kenny, D. T. (2008). Views from the inside: Young offenders' subjective experiences of incarceration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52(5), 584–597.

Barry, M. (2005). *Youth offending in transition: The search for social recognition*. Routledge.

Barry, M. (2010). Youth transitions: From offending to desistance. *Journal of Youth Studies*, 13(10), 121–136.

Basto-Pereira, M., Começanha, R., Ribeiro, S., & Maia, A. (2015). Long-term predictors of crime desistance in juvenile delinquents: A systematic review of longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 25(B), 332–342.

Beaver, K. M., Wright, J. P., DeLisi, M., & Vaughn, M. G. (2008). Desistance from delinquency: The marriage effect revisited and extended. *Social Science Research*, 37(3), 736–752.

Beke, B. M. W. A., & Wijk, A. P. van. (z.d.). Problematische jeugdgroepen: Typen, kenmerken en achtergronden. Bureau Beke. https://www.bureaubeke.nl/doc/publicaties/archief/Prob_jgdgroepen_typen_kenmerken_achtergronden.pdf

Berger, R., Abu-Raiya, H., Heineberg, Y., & Zimbardo, P. (2017). The process of desistance among core ex-gang members. *Global Alliance for Behavioral Health and Social Justice*, 87(4), 487–502.

Beusekamp, W. (8 oktober 2005). *Jongens van Smaragd*. De Volkskrant.

Bjørge, T. (1999). *How gangs fall apart: Process of transformation and disintegration of gangs*. 51st annual meeting of the American Society of Criminology, Toronto.

Bjørge, T. (2002). *Exit neo-Nazism: Reducing recruitment and promoting disengagement from racist groups*. Norwegian Institute of International Affairs.

Bolden, C. (2013). Tales from the hood: An emic perspective on gang joining and gang desistance. *Criminal Justice Review*, 38(4), 473–490.

Boutellier, H. (2005). *De Veiligheidsutopie: Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Brame, R., Bushway, S. D., & Paternoster, R. (2003). Examining the prevalence of crime desistance. *Criminology*, 41(2), 423–448.

Burik, A. E. van, Hoogeveen, C., Jong, B. J. de, Vogelvang, B., Addink, A., & Steege, M. van der. (2013). *Evaluatie aanpak criminele jeugdgroepen*. WODC.

Bushway, S. D., Piquero, A. R., Broidy, L., Cauffman, E., & Mazerolle, P. (2001). An empirical framework for studying desistance as a process. *Criminology*, 39(2), 491–516.

Carson, D. C., Peterson, D., & Esbensen, F. A. (2013). Youth gang desistance: An examination of the effect of different operational definitions of desistance on the motivations, methods, and consequences associated with leaving the gang. *Criminal Justice Review*, 38(4), 510–534.

Carson, D. C., & Vecchio, J. M. (2015). Leaving the gang: A review and thoughts on future research. In S. H. Decker & D. C. Pyrooz (Eds.), *The handbook of gangs*. John Wiley & Sons.

Chatterjee, J. (2006). *A research report on youth gangs: Problems, perspectives and priorities*. Royal Canadian Mounted Police.

Crijns, J. H. (2012). Strafrecht als "ultimum remedium": Levend leidmotief of archaïsch desideratum? *Ars Aequi*, 61(1), 11–18.

Cusson, M. & Pinsonneault, P. (1986). The decision to give up crime. In D. B. Cornish & R. V. Clarke (Eds.), *The reasoning criminal: Rational choice perspectives on offending* (pp. 72–82). New York: Springer-Verlag.

Decker, S. H., & Lauritsen, J. H. (2002). Leaving the gang. In C. R. Huff (Red.), *Gangs in America* (pp. 51–70). Sage.

Decker, S. H., & Pyrooz, D. C. (2010). Gang violence worldwide: Context, culture and country. In *Small arms survey 2010: Gangs, groups, and guns* (pp. 129–155). Cambridge University Press.

Decker, S. H., Pyrooz, D. C., & Moule, R. K. (2014). Disengagement from gangs as role transitions. *Journal of Research on Adolescence*, 24(2), 268–283.

Decker, S. H., Pyrooz, D. C., Sweeten, G., & Moule, R. K. (2014). Validating selfnomination in gang research: Assessing differences in gang embeddedness across non-, current, and former gang members. *Journal of Quantitative Criminology*, 30(4), 577–598.

Denkers, A. & De Jong, J. D. (2020). Delinquentie, vrienden en 'boosheid met liefde'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 62(2-3).

Deuchar, R. (2020). 'I get more in contact with my soul': Gang disengagement and the role of spirituality. *Youth Justice*, 20(1–2), 113–127.

Deuchar, R., Sogaard, T. F., Kolind, T., Thylstrup, B., & Wells, L. (2016). 'When you're boxing you don't think so much': Pugilism, transitional masculinities and criminal desistance among young Danish gang members. *Journal of Youth Studies*, 19(6), 1–18.

Esbensen, F. A., Winfree, L. T., He, N., & Taylor, T. J. (2001). Youth gangs and definitional issues: When is a gang a gang, and why does it matter? *Crime & Delinquency*, 47(1), 105–130.

Farrall, S., & Calverley, A. (2006). *Understanding desistance from crime*. Open University Press.

Farrall, S., Hunter, B., Sharpe, G., & Calverley, A. (2014). *Criminal careers in transition: The social context of desistance from crime*. Oxford University Press.

Ferwerda, H. (2005). *De Diamantgroep: De aanpak gebundeld*. Arnhem: Bureau Beke.

Ferwerda, H., Beke, B., & Bervoets, E. (2013). *Jeugdgroepen van toen: Een casusonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw* (Politiekunde nr. 59). Apeldoorn: Politie & Wetenschap.

Ferwerda, H., Wolsink, J., & Van Leiden, I. (2020). De lading van vuurwapens: Een onderzoek naar de impact van illegale vuurwapens in Nederland. *Politiekunde 104, Politie & Wetenschap*.

Gadd, D., & Farrall, S. (2004). Criminal careers, desistance and subjectivity: Interpreting men's narratives of change. *Theoretical Criminology*, 8(2), 123–156.

Geenen, M. (2010). Stoppen is afzien: Welke betekenis geven jongeren aan professionals in het proces van stoppen met criminaliteit?

Gestel, B. van, & Verhoeven, M. A. (2017). *Verkennde voorstudie Liquidaties*. WODC.

GGD Amsterdam (2014). *In de nesten: Analyse van de voorgeschiedenis van een groep jongvolwassen gewelddadige veelplegers uit Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam.

Giordano, P. C., Cernovich, S. A., & Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990–1064.

Gormally, S. (2015). 'I've been there, done that...': A study of youth gang desistance. *Youth Justice*, 15(2), 148–165.

Grinsven, S. van, & Verwest, A. (2017). Vijf jaar aanpak Top600: Waar staan we nu? *Justitiële Verkenningen*, 43, 127–141.

Hagedorn, J. M. (1994). Homeboys, dope fiends, legits, and new jacks. *Criminology*, 32(2), 197–219.

Helyar-Cardwell, V. (2012). Fathers for Good? Exploring the Impact of Becoming a Father on Young Offenders' Desistance from Crime. *Safer Communities*, 11(4), 169–178.

Hirsch Ballin, M. (2012). Een mensenrechtelijk kader voor anticiperende opsporing. *NTM/NJCM-Bull.*, 37(6), 661-676.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press.

Hulzen, D. van. (20 maart 2020). *Aantal minderjarige verdachten steekincidenten landelijk verdubbeld*. Nos.nl.

Jacques, S., & Wright, R. (2008). The victimization-termination link. *Criminology*, 46(4), 1009–1038.

Jong, J. D. de. (2017). *Denktank 9: Schulden: "Of ik nou 25 of 26 duizend schuld heb, ik kan het toch niet betalen"*. Hogeschool Leiden.

Koenraadt, R.M., Boone, M.M., Rap, S.E., & Kappert, S. (2021). *Financieel toezicht binnen het (jeugd)strafrecht: Een onderzoek naar het verloop, de resultaten en mogelijke uitbreiding van verplicht financieel toezicht binnen het (jeugd)strafrecht*. Den Haag: Boom Juridisch.

Koning, A. de (2015). Citizenship agendas for the abject: the production of distrust in Amsterdam's youth and security domain. *Citizenship Studies*, 19(2), 155–168.

Koning, A. de (2016). Tracing anxious politics in Amsterdam. *Patterns of Prejudice*, 50(2), 109–128.

Koning, A. de (23 augustus 2018). *Ook niet-criminele jongeren lijken al snel verdacht*. De Volkskrant.

Koning, A. de, & Aouragh, H. (2013). *Reputatieschade? Leven in de Diamantbuurt*.

Kraak, H. (9 augustus 2021). *Criminaliteit en geweld onder jongeren nemen niet toe maar juist af, alleen excessief geweld wordt erger*. De Volkskrant.

Laan, A.M. van der, Beerthuizen, M.G.C.J. & Boot, N.C. (2021). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020: Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Cahier 2021-9, WODC.

Laing, R. D. (1965). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Penguin Books.

Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1–69.

Laumans, W. & Vugts, P. (31 oktober 2020). *Tweemaal beschoten huis is van eigenaar snackbar Florida*. Het Parool.

Lemert, E. (1967). *Human deviance, social problems and social control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Lenkens, M., Rodenburg, G., Schenk, L., Nagelhout, G. E., F.J., van L., Engbersen, G., Sentse, M., Severiens, S., & Van De Mheen, D. (2020). "I need to do this on my own": Resilience and self-reliance in urban at-risk youths. *Deviant Behaviour*, 41(10), 1330–1345.

Loeber, R. & Farrington, D.P. (1998). Never Too Early, Never Too Late: Risk Factors and Successful Interventions for Serious and Violent Juvenile Offenders. *Journal Studies on Crime and Crime Prevention*, 7(1), 7-30.

Logtenberg, H. & Wiegman, H. (2010). *Job Cohen: Burgemeester van Nederland*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Maguire, M. & Bennett, T. (1982). *Burglary in a dwelling: The offense, the offender and the victim*. London: Heinemann.

Martinez, D. J., & Abrams, L. S. (2013). Informal social support among returning young offenders: A metasynthesis of the literature. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(2), 169–190.

Maruna, S. (2001). Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. American Psychological Association.

Maruna, S., & LeBel, T. P. (2003). Welcome home? Examining the "reentry court" concept from a strengths-based perspective. *Western Criminology Review*, 4(2), 1–7.

McAra, L., & McVie, S. (2010). Youth crime and justice: Key messages from the Edinburgh study of youth transitions and crime. *Criminology & Criminal Justice*, 10(2), 179–209.

Melde, C., Taylor, T. J., & Esbensen, F. A. (2009). 'I got your back': An examination of the protective function of gang membership in adolescence. *Criminology*, 47(2), 565–594.

Ministerie van Justitie (2009). *Samen effectief: De praktijk als inspiratie*.

Mizel, M. L., & Abrams, L. S. (2018). What i'd tell my 16-year-old self: Criminal desistance, young adults, and psychosocial maturation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(10), 3038–3057.

NSCR (2016). *Locatiekeuze van daders*. Factsheet.

OM (10 maart 2021). *Jonge geweldplegers zorgelijke trend in jaarbeeld OM over 2020*. OM.nl.

Pappas, L. N., & Dent, A. (2020). The 40-year debate: a meta-review on what works for juvenile offenders. *Journal of Experimental Criminology*, 12 June, pp. 1-30.

Padilla, F. M. (1992). *The gang as an American enterprise*. Rutgers University Press.

Peeters, T., & Boutellier, H. (2020). *Een wereld in wijken te winnen: Over de justitiële functie bij sociale achterstand*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

Pyrooz, D. C., & Decker, S. H. (2011). Motives and methods for leaving the gang: Understanding the process of gang desistance. *Journal of Criminal Justice*, 39(5), 417-425.

Pyrooz, D. C., Decker, S. H., & Webb, V. (2014). The ties that bind: Desistance from gangs. *Crime & Delinquency*, 60(4), 491-516.

Rocque, M., Posick, C., & White, H. R. (2015). Growing Up Is Hard to Do: An Empirical Evaluation of Maturation and Desistance. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 1, 350-384.

Roks, R. (2016). In de h200d: Een eigentijdse etnografie over de inbedding van criminaliteit en identiteit [Proefschrift Erasmus Universiteit], <https://repub.eur.nl/pub/79871/>.

Scherders, S. (2014). *De aanpak van overlastgevende en criminele jeugdgroepen in Utrecht* [Masterscriptie Universiteit Utrecht].

Schuilenburg, M. (2019). *Hysterie: Een cultuurdiagnose*. Amsterdam: Boom Filosofie.

Serie, C., Pleysier, S., Put, J., & De Ruiter, C. (2020). Welzijn, primaire levensbehoeften en delinquentie bij adolescenten: Etiologische assumpties van het Good Lives Model getoetst. *Tijdschrift voor Criminologie*, 62(2-3).

Servaas, L. M., Weerman, F. M., & Fischer, T. F. C. (2021). *Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag: Een literatuuronderzoek naar de wetenschappelijke stand van zaken*. Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie Criminologie.

Shover, N. (1996). *Great pretenders: Pursuits and careers of persistent thieves*. Westview press.

Spierts, M., & Abdallah, S. (2015). *De jongerenwerker als slijpsteen: Inventief en preventief jongerenwerk in Amsterdam*. Hilvarenbeek: Marcel Spierts Onderzoek & Ontwikkeling.

Varriale, J. A. (2008). Female gang members and desistance: Pregnancy as a possible exit strategy? *Journal of Gang Research*, 15(4), 35-64.

Vaughan, B. (2007). The internal narrative of desistance. *British Journal of Criminology*, 47(3), 390-404.

Vigil, J. D. (1988). *Barrio gangs: Street life and identity in southern California*. University of Texas Press.

Vugts, P. (12 mei 2009). Cohen wil namen Diamantbuurtgespuis. Het Parool.

Vugts, P. (2015). *Doorgeschoten: De nieuwe generatie onstuitbare criminelen*. Amsterdam: De Kring.

Vugts, P. (9 mei 2009). Jongeren Diamantbuurt zwaar crimineel. Het Parool.

Vugts, P. (29 oktober 2011). Maandag weer camera's in Diamantbuurt. Het Parool.

Vugts, P. (11 mei 2009). Volgende generatie staat klaar in Diamantbuurt. Het Parool.

Vugts, P., & Herter, A. (29 juli 2020). Ramen snackbar Florida en Indiase restaurants Van Woustraat ingegoooid. Het Parool, zie www.parool.nl

Ward, T., & Fortune, C.-A. (2013). The Good Lives Model: Aligning risk reduction with promoting offenders' personal goals. *European Journal of Probation*, 5(2), 29-46.

Webster, C., Macdonald, R., & Simpson, M. (2006). Predicting criminality? Risk factors, neighbourhood influence and desistance. *Youth Justice*, 6(7), 7-22.

Weerman, F. (2017). *Jeugdbendes en problematische jeugdgroepen in Nederland en Europa*. NCSR, <https://nscr.nl/factsheet/jeugdbendes-en-problematische-jeugdgroepen-in-nederland-en-europa/>

Weijers, I. (2015). Jonge veelplegers groeien eruit, tenzij ze slagen. In I. Weijers & E. Eliaerts (Red.), *Jeugdcriminologie* (pp. 531-552). Boom / Lemma.

Weijers, I. (2019). *Veelplegers aanpakken*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Weijers, I., Ferwerda, H., & Roks, R. (2021a). Verharding van de jeugdcriminaliteit: Het probleem van de potentiële doorgroeiers. *Nederlands Juristenblad*, 1, 14-20.

Weijers, I., Ferwerda, H., & Roks, R. (2021b). Te groot voor de wijkagent, te klein voor de recherche: Een vergeten groep: jonge doorgroeiers in de criminaliteit. *Proces*, 100, 5, 264-275.

Weijers, I., Hepping, K., & Kampijon, M. (2010) *Jeugdige veelplegers*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Wong, J. S., Bouchard, J., Gravel, J., Bouchard, M., & Morselli, C. (2016). Can At-Risk Youth Be Diverted From Crime?: A Meta-Analysis of Restorative Diversion Programs. *Criminal Justice and Behavior*, 43(10), 1310-1329.

Zdun, S., & Scholl, J. (2013). The impact of girlfriends on desistance processes among socially deprived young adults. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 21(3-4), 339-358.

Zuithof, M. (30 maart 2005). Criminoloog Henk Ferwerda over de Amsterdamse Diamantbuurt: 'Ketenaanpak? Dat blijft vaak een papieren tijger'. *Zorg + Welzijn*, zie www.zorgwelzijn.nl/

Bijlage 1: Intensiveringspunten brief Asscher

Op 20 mei 2009 kondigt de Amsterdamse locoburgemeester Lodewijk Asscher per brief de volgende intensiveringspunten aan:

1. De groep in de Diamantbuurt wordt **continu** gevolgd en de aanpak wordt waar nodig steeds bijgesteld.
2. Extra inzet op opsporing en vervolging van criminele jongeren.
3. Meer opleggen van en controle op naleving van bijzondere voorwaarden bij een schorsing en strafoplegging (gebiedsverbod, omgangsverbod, gedwongen hulpverlening, elektronisch toezicht, etc.).
4. Afspraken met het ressortsparket en de rechtbank over een snelle behandeling van zaken door het Hof.
5. Ten aanzien van leerplichtige jongeren versnelde en consequente handhaving van de Leerplichtwet.
6. Extra inzet op de aanpak van delicten in groepsverband daar waar het strafrecht ook maar enigszins ruimte biedt.
7. Het 'verstoren' van criminele jongeren.
8. Versnelling doorlooptijden in de jeugdstrafrechtketen door middel van uitbreiden pilot West (bij positieve evaluatie pilot).
9. Intensiveren toezicht en handhaving indien nodig, (bijvoorbeeld inzet Stichting Aanpak Overlast Amsterdam/SAOA).
10. Aanmelding bij de 8 tot 8 arrangementen indien gewenst.
11. Verbreding inzet pilot Aanpak (Overlastgevende) Multi Probleem Gezinnen (OMPG) met daarbij een verkenning van de mogelijkheden tot verbreding en verruiming van de OTS, zodat we meer drang- en dwangmogelijkheden hebben voor jongeren onder de 18 jaar. Het Rijk onderzoekt de drang/dwang-mogelijkheden voor de 18+ doelgroep.

Bijlage 2: Informatieoverzichten ‘versterkte’ aanpak Van Wougroep 2009

Zorg

Alle hulpverlening :	1 keer per maand verslag, en bij verandering
School:	Dagelijks
Leerplicht:	Wekelijks
Gedrag, houding in de buurt etc:	Maandelijks en direct melden bij veranderingen
Reclassering:	Maandelijks en elke verandering direct melden
Detentie:	Wekelijks
Wat is geregeld na detentie:	Bij aanvang van detentie, met check voor afloop

Justitie

Zittingsdata:	Wekelijks
Uitspraken:	Wekelijks
Voorwaardelijke straffen:	Wekelijks
Reclassering terugmelding:	Dagelijks
Schorsende voorwaarden:	Dagelijks
Volgen ingezonden PVB's:	Dagelijks
Zaken in andere regio's:	Wekelijks
Detentie:	Wekelijks
Boetes CJIB	Wekelijks

Politie

Signaleringen:	Dagelijks
Gedrag op straat	Dagelijks
Alle Xpolmutatie	Dagelijks
Voertuigen	Dagelijks
Volgen pvb's	Dagelijks
Lopende onderzoeken	Dagelijks
Bevindingen BUCO	Wekelijks
Blue View	Dagelijks
CIE	Wekelijks
Amazone	Dagelijks

Financieel

Uitkeringen	Maandelijks en direct bij veranderingen
Inkomen	Maandelijks en direct bij veranderingen
Belasting	Maandelijks
Vermogen & Bezittingen	Maandelijks
Banken	Maandelijks en direct bij veranderingen
MOT	Meldingen

Bijlage 3 Doelen, subdoelen en acties Van Wou-aanpak 2010

Doel 1: bestrijden criminaliteit

Strategie: op basis van sterke dossiers de groep aanpakken d.m.v. verassing en daar waar de groep gevoelig voor is (status, geld, gezin, wonen etc.)

	Subdoel	Actie	Wie
1.1	De hardnekkige criminelen uit de groep zo lang mogelijk in detentie	● Intensieve inzet recherche naar betrokkenheid bij alle mogelijke vormen van fraude en criminaliteit. ● Doorlichten alle mogelijke verbanden met criminele netwerken. ● Prioritering van OM/politie binnen het district tot en met in ieder geval oktober 2011. ● Nagaan of 5 x 50 aanpak kansen biedt voor extra inzet recherche op jeugdcriminaliteit	Politie / OM
1.2	Aanpak harde kern indien deze uit detentie komt: voorkomen van hernieuwd crimineel gedrag	● Nazorg/ re-integratie: (jeugd)reclassering maakt van elk lid een plan van aanpak. ● Handhaven op naleving persoonsgebonden schorsende voorwaarden/ voorwaardelijke invrijheidsstelling (OM/politie). ● Monitoring straatcontact na invrijheidsstelling leden topgroep (door straatcoaches en politie).	OM / Ketunit / politie

1.3	Ontmantelen netwerkstructuur in de buurt, daar waar de groep gevoelig voor is: wonen	● Via de OMPG gezinsmanagers gezinnen stimuleren uit de buurt te verhuizen (verantwoordelijkheid OOV en stadsdeel). ● Dossiers checken bij juridische afdeling gemeente / OOV op haalbaarheid/noodzakelijkheid Victoriawet (artikel 174 gemeentewet); o.l.v. OOV. ● Via woningcorporaties dossieropbouw overlast of betalingsachterstanden nagaan + MZO-meldingen: nagaan mogelijkheid uithuisplaatsing (OOV + stadsdeel). ● Nagaan "Breda-aanpak" (o.l.v. OOV): gemeente en woningcorporaties sturen grootste overlastplegers waarschuwingsbrief met aankondiging uithuisplaatsing als overlast voortduurt. ● Check op woon- en leefadressen, uitschrijving GBA op onrechtmatig wonen of onrechtmatige toelage "uitwonend kind" waar niet werkelijk wordt gewoond (politie/Ketenunit/OM). ● Nagaan mogelijkheid screening /selectie bij in gebruik name sociale huurwoningen. ● Nagaan mogelijkheid meer verkoop sociale huurwoningen (bij stad/woningcorporaties). ● Nagaan mogelijkheid om bovenstaande maatregelen tot een stedelijk pakket en/of beleid te maken (OOV).	Stadsdeel / OOV / DMO politie / Ketenunit / OM
1.4	Ontnemen reden voor crimineel gedrag en daar waar de groep gevoelig voor is: financiën	● Ontneming criminele middelen. ● Belasting- en uitkeringsfraude (ook Wajong), studiefinancieringsfraude etc.. ● Onderzoek naar buitenlands bezit & vermogen (inclusief die van leden van gezin). ● Onderzoek naar schulden en schuldsanering. ● Onderzoek verhouding inkomsten/bezittingen.	OM / Politie / Ketenunit
1.5	Daders confronteren met effect van hun daden	● Nagaan of slachtofferconfrontatie of "huiskamerrechtbank" een geschikt middel is bij deze (doel)groep. Informatie ophalen bij Troye-adviesgroep en Slachtofferhulp.	Politie

Doel 2: bestrijden overlast

Strategie: ontwrichten/ uit elkaar spelen van de groep

	Subdoel	Actie	Wie
2.1	Voorkomen dat de groep zich kan manifesteren bij incidenten, overlast en intimidatie of bedreiging.	● Maatregelen uit de voetbalwet (tijdelijk gebiedsverbod / contactverbod/ meldingsplicht): drie dossiers draaien vanaf jan. 2011 mee in stedelijke pilot ● Maatregelen uit de voetbalwet: per maart 2011 andere relevante dossiers aanleveren. ● Politie-inzet op handhaving maatregelen voetbalwet ● SOS-ramadanproject: onder regie brengen bij stadsdeel (bij gebleken noodzaak)	Stadsdeel / OM / politie
2.2	Op basis van zo veel mogelijk informatie uit verschillende bronnen weten wie, wanneer, waar overlast veroorzaakt	● Campagne aantal buurtthermometers uitbreiden (van 35 naar 50) ● Oprichten centraal informatiepunt stadsdeel voor jeugdoverlast; ● Straatkaarten bijhouden per individu ● Voorlichting in de buurt over signaleren overlast (veroorzakers) en doorgeven daarvan (anoniem) ● Nagaan mogelijkheid betere 'informanten' in de buurt m.b.t. straatcultuur ● Aanvullen ontbrekende informatie groepsleden over LVB, werk en GGZ problematiek (verslaving)	Stadsdeel
2.3	Gezag op straat duidelijk maken en consequent grenzen stellen	● Maatregelen uit de voetbalwet (locatie- en contactverbod voor de 17% leden die niet in Zuid wonen); ● Nagaan mogelijkheid groep civielrechtelijk hoofdelijk aansprakelijk stellen (Wet Terwee) bij schade aan gemeentelijke bezittingen; ● "Beekmanmethode": dagelijks handhaven op de APV. Na boete binnen 48 huisbezoek van SAOA aan ouders en jongere; ● Blijvende inzet straatcoaches en gezinsbezoeken 2011	Stadsdeel / OM / politie

2.4	Schoolverzuim niet tolereren	● Monitoring van de 23 schoolgaande leden op schoolverzuim ● Zo vroeg mogelijke opsporing en bij eerste PVB directe aanpak door Bureau Leerplicht+ (BLP+) ● Straatacties BLP+ en politie op verzuim en overlast o.a. om en nabij scholen van leden groep ● Bij inschrijving op scholen checken of ze ook daadwerkelijk naar school gaan en aan verzuim direct consequenties verbinden.	Stadsdeel (scholen) / DMO (BLP+)
2.5	Voorkomen en aanpak (doorlopend)	● Centrale monitoring stadsdeel op resultaat interventies per individu; ● Werken volgens opschalingsmodel (5 fasen): dossieropbouw op de 'wil' om te stoppen met overlast en stapsgewijze opbouw in zwaarte van de aanpak per individu ● Consequent gedrag van onderwijs, zorg en welzijnspartners richting leden afspreken en stimuleren ● Randvoorwaarden stellen bij inkoop welzijn- en andere diensten op J&V gebied: beleidsregels opstellen voor o.a. effectiviteit, bereik, registratie en informatiedeling (privacy)	Stadsdeel

Doel 3: voorkomen nieuwe aanwas

Strategie: bieden van toekomstperspectief

	Subdoel	Actie	Wie
3.1	Risicjongeren uit de buurt koppelen aan een ander rolmodel dan de oudere criminele broer of vriend.	● Gezamenlijk nieuw project laten ontwikkelen voor de doelgroep 11 t/m 14 jaar. Kerndoel: bewoners met positieve invloed en gevestigde naam/ status risicjongere kennis laten maken met andere normen, netwerken en toekomstmogelijkheden: ● Gesprekken met ervaringsdeskundige uit Noord + PO/VO-mentoraten. ● Voorbereiden projectplan. ● Contact met en presentatie project aan invloedrijke organisaties. Voorwaarden plan ● Breng de jongere de wijk uit. ● Gedragsdeskundige betrekken. ● Geen overheadkosten/ budgetneutraal. ● Geen overheidsproject, maar project wordt gefinancierd door de beoogde organisaties.	Plan van aanpakteam
3.2	Ouders van criminele zoons nemen verantwoordelijkheid t.o.v. hun jongere kinderen.	● Mogelijkheden nagaan ouders van 12-minners met problemen verplichten tot hulp (voetbalwet). ● Gezinsbezoeken SAOA ook inzetten voor 12-minners. ● Jongere leden of jonge risicoverwanten checken op LVB-, gedrags- en GGZ-problematiek (o.a. verslaving) en verbetering inzet zorgpartners en -aanbod.	Stadsdeel, OM en politie
3.3	Zo vroeg mogelijk in beeld bij welke jonge kinderen uit risicogezinnen of kinderen in de hulp/ zorgverlening/ op school het risico lopen zich aan te sluiten bij de groep.	● Bovenop informatie onderwijs/leerplicht via JN 12+ en Ketenunit: afspraken maken over actievere vroegsignalering risicojeugd 12-. ● Monitoring straatbeeld risicojeugd d.m.v. gegevens van politie, SAOA, bewoners, ambulante veldwerkers etc.. ● Nagaan haalbaarheid 8-tot-8-coaches.	Stadsdeel

3.4	Voldoende mogelijkheden op recreatief- en sportgebied voor jongeren om zich in hun vrije tijd te kunnen vermaken.	● Vraaggerichtheid aanbod Edelsteen nagaan. ● Zoveel als mogelijk ambulant jongerenwerk op straat om jongeren op te sporen en te verleiden tot deelname aan activiteiten. ● Communicatiemiddelen aanwenden om jongeren bewust te maken van de mogelijkheden. ● Nagaan evt. (nieuw) aanbod met middelen ex-Routeplannner (Combiwel-deel) op basis van nieuwe beleidsregels stadsdeel en doelen uit dit plan.	Stadsdeel
3.5	Risicogroep neemt deel aan jeugd/sportwerkactiviteiten en vindt zo nodig begeleiding, zorg en hulp.	● Outreachend veldwerk/ doorverwijzen-begeleiding naar hulp en begeleiding (Streetcornerwork). ● Regulier jongerenwerk en aanmelding nieuwe aanwas (Combiwel). ● Tweewekelijkse monitoring voortgang.	Stadsdeel

Doel 4: Regie op de Van Wougroep in eigen hand

Strategie: vooruit lopen i.p.v. achter de gebeurtenissen aan

	Subdoel	Actie	Wie
4.1	Meer offensief communicatiebeleid als middel bij de aanpak van de groep	● Gezamenlijk opstellen strategisch PR-plan over de groep: zowel actief (voorblijven en dreigende werking) en reactief (bij incidenten en media-aandacht)	Stadsdeel / OM / Politie/ OOV
4.2	Risicofactoren in de openbare ruimte reduceren en voorkomen	● Deelname aan herprofilering Smaragdplein; ● Intensieve samenwerking met Rayon Oost op het gebied van beheer openbare ruimte en handhaving. ● Sturen/handhaven schoonheids-graad 6 op risicoplekken ● Lichtschouw op donkere gebieden ● Betrekken buurt bij openbare ruimte: stimuleren inzet bewoners op leefbaarheidsprojecten (i.h.k.v. 'pak je buurt terug!') ● Cameratoezicht wordt mogelijk tijdelijk ingezet bij overlastlocaties of ter ondersteuning van de handhaving politie op Voetbalwet. Stadsdeel gaat evt. gevolgen financiën en personele inzet na. ● Afspraken rondom veiligheid en beheer Edelsteen met Combiwel integraal bezien	Stadsdeel
4.3	Verhogen veiligheidsgevoel op en rond overlastlocaties	● Inzet straatcoaches specifiek op contact bewoners en ondernemers	Stadsdeel
4.4	Informatiegestuurde regie op jeugdoverlast	● Regie voeren op basis van diverse gecombineerde informatiebronnen stadsdeel (bewoners, Smart Moves, straatcoaches, partners in de wijk), politie (meldingen, informatie-systemen, buurtregie) en ketenunit / OM (informatiesystemen) ● Informatie is verspreid over diverse informatiesystemen, die niet centraal toegankelijk zijn. Niet alle systemen worden goed bijgehouden. Regievoerders sturen hier intensief op aan.	Stadsdeel

COLOFON

Opdrachtgever Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum

Auteurs Dr. T. D. Peeters
Dr. T. van Dongen

Met medewerking van N. Koster MSc
Foto omslag Olivier Middendorp / Hollandse Hoogte
Uitgave Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

Begeleidingscommissie

Prof.dr. Frank Weerman (NSCR / Erasmus Universiteit)
Mr. Eva van Binsbergen (Ministerie van Justitie en Veiligheid)
Shanna Mehlbaum MSc (Mehlbaum Onderzoek)
Dr. Karin Wittebrood (Wittebrood Onderzoek, Training & Coaching)
Dr. Gerrit Haverkamp (WODC) opgevolgd door Mr. Willemien de Jongste (WODC)

ISBN 978-94-6409-154-0

De publicatie kan gedownload worden via de websites: [https:// www.wodc.nl](https://www.wodc.nl)
<https://www.verwey-jonker.nl>

© WODC, ministerie van Justitie en Veiligheid, Den Haag; Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, maart 2022.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het WODC, ministerie van Justitie en Veiligheid en Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with WODC, ministry of Justice and Security and Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.